

**T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SPOR YAPAN VE YAPMAYAN 14-18 YAŞ GRUBU
ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK TUTUMLARININ
İNCELENMESİ**

Yusuf BAYRAM

**Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**KÜTAHYA
2012**

**T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SPOR YAPAN VE YAPMAYAN 14-18 YAŞ GRUBU
ÖĞRENCİLERİN SALDIRGANLIK TUTUMLARININ
İNCELENMESİ**

Yusuf BAYRAM

**Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ACET**

**KÜTAHYA
2012**

ONAY SAYFASI

Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne:

Bu çalışma jürimiz tarafından Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Programında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

İmzalar

Jüri Başkanı: Prof. Dr. Arslan KALKAVAN

D.P.Ü. BESYO Öğretim Üyesi

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet ACET

D.P.Ü. BESYO Öğretim Üyesi

Üye: Yrd. Doç. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN

D.P.Ü. BESYO Öğretim Üyesi

ONAY:

Bu tez Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmenliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Figen TAŞER

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında deneyimlerini ve engin bilgisini bizlerden esirgemeyen Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Müdürü ve Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Başkanı Sayın Prof. Dr. Arslan KALKAVAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışması süresince benimle değerli fikirlerini paylaşan ve hiçbir yardımını esirgemeyen yaptığı çalışmalarla bizlere ışık tutan, insani ve ahlaki değerleri ile örnek edindiğim tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet ACET'e sonsuz teşekkürler.

Beni bugünlere taşıyan, hiçbir zaman maddi ve manevi desteğini esirgemeyen AİLEM'e, bu çalışmada bana yol gösteren, destek veren Yrd. Doç. Dr. Orhan ADIGÜZEL'e, istatistiksel çalışmada Ölçme Değerlendirme Uzmanı Yüksel EROĞLU'na, çalışmamıza şekil veren Yrd. Doç. Dr. Gökhan ÇALIŞKAN'a, yazım aşamasında Bilişim Teknolojileri Öğretmeni Gizem GÜÇLÜ'ye, İngilizce Öğretmeni Ozan ÇEVİK'e ve çalışmanın başından sonuna hep yanımda olan değerli arkadaşım Halil İbrahim ECE'ye teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca anketlerin uygulanması aşamasında misafirperver yaklaşımlarından dolayı değerli okul müdürlerimize, derslerini bizim çalışmamıza ayıran meslektaşlarıma, büyük bir sabır ve ciddiyetle anketleri doldurarak bu çalışmada büyük pay sahibi olan öğrenci kardeşlerime şükranlarımı sunarım.

Emeği geçen herkese teşekkürler...

ÖZET

Bayram, Y. Spor Yapan ve Yapmayan 14-18 Yaş Grubu Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının İncelenmesi Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.2012. Bu çalışmada 14-18 yaş grubu aralığında bulunan spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bazı değişkenlere göre saldırganlık düzeylerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Araştırmaya Kütahya'nın merkez ve ilçelerinden toplam 11 okul ve 1452 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin saldırganlık düzeylerini belirlemede Tuzgöl'ün (1998) geliştirdiği saldırganlık ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde öğrencilere ait demografik özellikler için frekans analizi, spor yapan ve yapmayan öğrenciler arasında değişkenlere göre farklılıklar ise iki yönlü varyans analizi (Two-way ANOVA) ile test edilmiştir. Analiz aşamasına geçmeden önce verilerin normallik varsayımları gözden geçirilmiştir. Analizlerde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 17.0 paket programı kullanılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda; cinsiyet, ailedeki birey sayısı, daha önce sigara kullanma, şu an sigara kullanma, alkol kullanma, alkol kullanma sıklığı, vücudunda dövme ve piercing yapma ya da yaptırmayı düşünme değişkenleri ile spor yapma ve anne mesleği ortak etkileşimi açısından spor yapan ve yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı farklılıklar gözlenmiştir.

Sonuç olarak erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem spor yapanlarda hem de yapmayanlarda daha fazla saldırgan tutum sergiledikleri söylenebilir. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık düzeylerini artıran sebepler arasında ailedeki birey sayısı, sigara ile alkol kullanımı ve piercing, dövme (body modification) yaptırma gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler: Lise Öğrencisi, Saldırganlık, Spor.

ABSTRACT

Bayram, Y. Examining Aggression Attitudes of Students at between 14 and 18 ages Who do Physical Exercise and Who Don't do Physical Exercise Dumlupınar University; Health Sciences Department of Physical Education MA.. Kütahya.2012. In this study it was aimed to determine the levels of aggression of students at between 14 and 18 ages who did physical exercise and did not do physical exercise according to some variance.

Totally 11 schools and 1452 students from the central and countries of Kütahya attended to the research. Aggression scale developed by Tuzgöl was used to determine the levels of aggression of students. In data analysis, while frequency analysis was used for demographic characteristics of the students, differences according to variances between the students who did physical exercise and who did not do physical exercise were tested by two -way ANOVA. Before reaching analysis stage, normality hypothesis of the data were reviewed. In analyses, Statistical Package for Social Sciences 17.0 was used.

As a result of analyses, from the point of variances like gender, family member population, smoking and smoking in the past, using alcohol, alcohol use frequency, piercing and body modification or thinking about it and doing physical exercise and mother profession common interaction, it was observed that there were no significant differences between the points of aggression of students who did physical exercise and did not do physical exercise.

As a result, it can be said that male students who do physical exercise and also do not do physical exercise act in more aggressive manner than female students. In addition, among the reasons increasing the levels of aggression of students; family member population, smoking and using alcohol, piercing and body modification can be stated.

Key Words: Aggression, High School Student, Sport.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ONAY SAYFASI	vi
TEŞEKKÜR	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	x
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
TABLolar DİZİNİ	xvi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Problem Durumu	1
1.3.1. Alt Problemler.....	2
1.4. Hipotezler	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Sınırlılıklar.....	4
2. GENEL BİLGİLER	5
2.1. Ergenlik Dönemi	5
2.1.1. Ergenlik Tanımları	5
2.1.2. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri.....	7
2.1.3. Ergenlik Döneminde Gelişim	12
2.1.3.1. Bedensel ve Cinsel Gelişim.....	12
2.1.3.2. Bilişsel Gelişim	16
2.1.3.3. Ahlak Gelişimi	18
2.1.3.4. Sosyal Gelişim.....	20
2.1.3.5. Kişilik Gelişimi	22
2.2. Saldırganlık	24
2.2.1. Saldırganlık Kavramı ve Türleri	24
2.2.2. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler.....	28
2.2.2.1. Kişilik	29
2.2.2.2. Aile	30
2.2.2.3. Kitle İletişim Araçları.....	31
2.2.2.4. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı	32
2.2.2.5. Çevresel Faktörler	33
2.2.2.6. Zorbalık	33

2.3. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar.....	34
2.3.1. İçgüdü Kuramları.....	35
2.3.1.1. Psikanalitik Kuram.....	35
2.3.1.2. Etiyolojik Kuram.....	36
2.3.2. Biyolojik Kuramlar.....	37
2.3.3. Davranışsal –Bilişsel Kuramlar	39
2.3.3.1. Engelleme-Saldırganlık Kuramı.....	39
2.3.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı	40
2.3.3.3. Bilişsel Kuram.....	42
2.4. Spor ve Sosyal Boyutları.....	43
2.4.1. Sporun Tanımı	43
2.4.2. Spor ve Sosyalleşme	44
2.4.3. Spor ve Sosyal Çevre.....	47
2.4.4. Spor ve Eğitim	48
2.4.5. Spor ve Toplum	49
2.4.6. Sporun Kişisel Yönden Önemi	51
2.5. Saldırganlık, Şiddet ve Spor İlişkisi.....	53
2.6. Alanla İlgili Araştırmalar	57
2.6.1. Saldırganlıkla İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	57
2.6.2. Saldırganlıkla İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	62
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	65
3.1. Evren ve Örneklem.....	65
3.2. Protokol	66
3.3. Veri Toplama Araçları.....	67
3.4. Araştırmanın Modeli	68
3.5. Verilerin İstatistiksel Analizi.....	68
4. BULGULAR	69
4.1. Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	69
4.2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin Saldırganlık Tutum Puanının Ortalamalarının Demografik Özelliklere Göre Farklılaşması	80
4.2.1. Hipotez 1: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Yaşa Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi	80
4.2.2. Hipotez 2: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Cinsiyete Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi	81
4.2.3. Hipotez 3: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi.....	82
4.2.4. Hipotez 4: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi.....	84
4.2.5. Hipotez 5: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Aylık Gelir Kategorilerine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi.....	85

4.2.6. Hipotez 6: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi.	86
4.2.7. Hipotez 7: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Madde Kullanımına (Sigara, Alkol) Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi	88
4.2.8. Hipotez 8: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Piercing ve Dövme Yaptırmaya Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi.....	93
5. TARTIŞMA	101
5.1. Hipotez 1: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Yaşa Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur.....	101
5.2. Hipotez 2: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Cinsiyete Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur.....	101
5.3. Hipotez 3: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	102
5.4. Hipotez 4: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	103
5.5. Hipotez 5: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailenin Aylık Gelirine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	104
5.6. Hipotez 6: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	105
5.7. Hipotez 7: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Madde Kullanımına (Sigara, Alkol) Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	105
5.8. Hipotez 8: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Piercing ve dövme yaptırmaya Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur	106
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	107
KAYNAKLAR	110
EKLER	
EK-1 Kişisel Bilgi Formu	
Ek -1.1 Ölçek	
EK-2 Yazışmalar	
Ek-2.1 İzin Başvuru Belgeleri	
Ek-2.2 Bilgi Edinme Başvurusu	
EK-3 Veri Formu	
EK-4 Veri Girdileri	
EK-5 İstatistik Test Sonuçları	
EK-6 Normal Dağılım Tablosu	

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

Akt	Aktaran
b.t.	Belirtilmemiş tarih
Diğ.	Diğerleri
MEGEP	Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 4.1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı.....	69
Şekil 4.2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı.....	69
Şekil 4.3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımı.....	70
Şekil 4.4. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımı.....	70
Şekil 4.5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleğine göre dağılımı	71
Şekil 4.6 Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleğine göre dağılımı	71
Şekil 4.7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına göre dağılımı.....	72
Şekil 4.8. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin oturduğu evin malik durumuna göre dağılımı	72
Şekil 4.9. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmama durumuna göre dağılımı	73
Şekil 4.10. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aile aylık ortalama gelirlerine göre dağılımı	73
Şekil 4.11. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir hafta içinde spor yapmaya ayırdığı zamana göre dağılımı.....	74
Şekil 4.12. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayıp oynamama durumuna göre dağılımı. 74	74
Şekil 4.13. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı.....	75
Şekil 4.14. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı.....	75
Şekil 4.15. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içme durumuna göre dağılımı	76
Şekil 4.16. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara sayısına göre dağılımı	76
Şekil 4.17. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama durumuna göre dağılımı	77
Şekil 4.18. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığına göre dağılımı.....	77
Şekil 4.19. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunup bulunmama durumuna göre dağılımı	78
Şekil 4.20. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı	78

- Şekil 4.21.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırıp yaptırmama durumuna göre dağılımı..... 79
- Şekil 4.22.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı 79

TABLOLAR DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 2.1. Ergenlik dönemi yaş sınırlamaları	9
Tablo 4.1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaş kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	80
Tablo 4.2. Spor yapma durumu ve yaşa göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	81
Tablo 4.3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyet kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	81
Tablo 4.4. Spor yapma durumu ve cinsiyete göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	82
Tablo 4.5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim düzeyi kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	82
Tablo 4.6. Spor yapma durumu ve baba eğitim düzeyine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	83
Tablo 4.7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim düzeyi kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	84
Tablo 4.8. Spor yapma durumu ve anne eğitim düzeyine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	84
Tablo 4.9. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aylık ortalama gelir kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	85
Tablo 4.10. Spor yapma durumu ve aylık ortalama gelir göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	86
Tablo 4.11. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	86
Tablo 4.12. Spor yapma durumu ve ailedeki birey sayısı göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	87
Tablo 4.13. Spora yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	88
Tablo 4.14. Spor yapma durumu ve şimdiye kadar sigara içme durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları.....	88
Tablo 4.15. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içip içmeme kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	89

Tablo 4.16. Spor yapma durumu ve şu an sigara içme durumu göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	89
Tablo 4.17. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara miktarı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	90
Tablo 4.18. Spor yapma durumu ve bir günde içilen sigara sayısına göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları.....	90
Tablo 4.19. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	91
Tablo 4.20. Spor yapma durumu ve alkol kullanma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	91
Tablo 4.21. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	92
Tablo 4.22. Spor yapma durumu ve alkol kullanma sıklığı göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	93
Tablo 4.23. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücudunda piercing bulunma durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	93
Tablo 4.24. Spor yapma durumu ve piercing bulunma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	94
Tablo 4.25. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücudunun bir yerine piercing yaptırma isteği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	94
Tablo 4.26. Spor yapma durumu ve piercing yaptırma isteğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	95
Tablo 4.27. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin dövme yaptırma durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	95
Tablo 4.28. Spor yapma durumu ve dövme yaptırma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	96
Tablo 4.29. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin dövme yaptırmayı isteme durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	96
Tablo 4.30. Spor yapma durumu ve dövme yaptırma isteğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları	97
Tablo 4.31. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	98
Tablo 4.32. Spor yapma durumu ve baba mesleğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları.....	98

Tablo 4.33. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri.....	99
Tablo 4.34. Spor yapma durumu ve anne mesleğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları.....	99
Tablo 4.35. Spora yapan ve yapmayan öğrencilerin kendine ait oda olma kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri	100
Tablo 4.36. Spor yapma durumu ve kendisine ait oda olma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları.....	100
Tablo 4.37. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı	146
Tablo 4.38. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı	146
Tablo 4.39. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımı.....	146
Tablo 4.40. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımı.....	147
Tablo 4.41. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleğine göre dağılımı.	147
Tablo 4.42. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleğine göre dağılımı.	147
Tablo 4.43. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına göre dağılımı.....	148
Tablo 4.44. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin oturduğu evin malik durumuna göre dağılımı	148
Tablo 4.45. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmama durumuna göre dağılımı	148
Tablo 4.46. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aile aylık ortalama gelirlerine göre dağılımı	148
Tablo 4.47. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir hafta içinde spor yapmaya ayırdığı zamana göre dağılımı.....	149
Tablo 4.48. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayıp oynamama durumuna göre dağılımı.....	149
Tablo 4.49. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı.....	149
Tablo 4.50. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı	149
Tablo 4.51. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içme durumuna göre dağılımı	150
Tablo 4.52. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara sayısına göre dağılımı.....	150

Tablo 4.53. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama durumuna göre dağılımı	150
Tablo 4.54. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığına göre dağılımı.....	151
Tablo 4.55. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunup bulunmama durumuna göre dağılımı	151
Tablo 4.56. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı..	151
Tablo 4.57. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptıırıp yaptırmama durumuna göre dağılımı.....	151
Tablo 4.58. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı	152

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

Liselerde şiddet ve saldırganlık, diğer istenmeyen davranışlar gibi okuldaki eğitim çabalarını olumsuz yönde etkilemekte, istenmeyen davranışlar arasında ön sırada gelmektedir. Okulların öğrencilerine, istenmeyen davranışlardan temizlenmiş bir çevre sunmakla yükümlü olması nedeniyle bu tür davranışların okullarda meydana gelmesi ayrı bir önem kazanmaktadır.

Okullarda yaşanan saldırgan davranışlar sonucunda ortaya çıkan şiddetin önüne geçilebilmesi, geleceğimizin teminatı olan çocuk ve gençleri saldırganlık ve onun olumsuzluklarından uzak tutmak için, saldırganlık üzerine araştırmalar yapılmasına ve ilişkili olan faktörlerin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Lise yılları, ergenin kendisi için birtakım hedefler belirlediği ve buna bağlı olarak planlar yapıp sistemli bir şekilde çalıştığı, belirgin ve kararlı bir hale gelen ilgi ve yetenekleri doğrultusunda mesleki planlar yaptığı ve yüksek öğretime hazırlandığı bir dönemdir. Gelişimin her döneminde olduğu gibi önleyici rehberlik çalışmalarının lise düzeyindeki etkiliği düşünüldüğünde, araştırma sonuçları, liselerin rehberlik servisinde çalışan psikolojik danışmanların öğrencilere önleyici rehberlik hizmetlerini daha etkili sunabilmeleri bakımından önem taşımaktadır. Araştırma sonuçlarının rehberlik servislerince danışmanlık hizmetlerinde ve eğitim programlarının planlanmasında yararlı olacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı; 14-18 yaş aralığında bulunan öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin belirlenmesidir. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre farklılaşma durumunu incelemektir.

1.3. Problem Durumu

Bireylerin yaşamlarında lise eğitim döneminin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü bireyler lise eğitim sürecinde; gelişim olarak çocukluktan gençliğe adım atılan erinlik ve ileri aşaması olan ergenlik dönemini geçirmektedirler. Bu dönemde bireyler; fiziksel ve psikolojik olarak değişim ve gelişim gösterirken, benlik gelişimleri ön plana çıkmakta, kendini ifade etme arzuları yoğunlaşmakta ve

toplumda kabul görme, bir topluluğa ait olma ihtiyaçları artış göstermektedir. Bu gelişim sürecinde bireylerde yaşanan değişim ve gelişimden dolayı çeşitli davranış bozuklukları, öfke, şiddet, saldırganlık gibi olumsuz davranışlar baş gösterebilmektedir. Ergenlerde “saldırganlık ve bunun şiddete dönüşmesi eğilimi de, kişinin psikolojik ve toplumsal gelişiminin, nörolojik ve hormonal yapısının etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır” (3). Ancak ergenlerde görülen “saldırganlığın ortaya çıkmasını etkileyen sayısız eğilim, kişilik özelliği, birbiri içine geçmiş pek çok faktörün, çevresel koşullarla da birleşerek saldırganlığın oluşumuna zemin hazırladığı bilinmektedir” (110).

“Saldırganlık, sözlü, fiziksel ya da dolaylı olarak bir başkasına zarar vermeyi amaçlayan herhangi bir hareket” olarak açıklanmaktadır (95). Buss, saldırganlığı bireylere zarar veren her türlü eylem biçimi olarak tanımlamıştır. Daha sonra bu tanımın yetersiz olduğu düşünülmüş ve bu tanıma “kasti zarar verme” kavramı da dahil edilmiştir. Bu yüzden, zarar verme kasıtı taşımayan herhangi bir eylem, büyük acı ve zarara da sebep olsa da saldırganlık olarak tanımlanmamaktadır (Akt: 30).

Son yıllarda lise öğrencilerinin karıştığı şiddet olaylarının sayısında ciddi artışlar gözlenmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın ve emniyet güçlerinin aldığı önlemlere rağmen şiddet olaylarının maalesef önüne geçilememektedir (185).

Bu bilgiler doğrultusunda bu araştırmanın problem cümlesi “Spor yapan ve yapmayan 14-18 yaş grubu öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin araştırılması önem arz etmektedir” olarak belirlenmiştir.

1.3.1. Alt Problemler

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin saldırganlık düzeylerine ilişkin aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranacaktır.

1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşa bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyete bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

4. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailenin aylık ortalama gelirine bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
6. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin madde kullanımına (sigara, alkol) bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
8. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin piercing ve dövme yaptırmaya bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Hipotezler

Genel olarak hipotez, karşılaşılan özel duruma ilişkin bir önermedir. İstatistiksel hipotez, bir araştırmada ilgilenilen bir ya da daha fazla parametrenin değeri hakkında ileri sürülen ve doğruluğu, geçerliliği bu parametre hakkında bilgi üreten istatistiklerden ve bu istatistiklerin örnekleme dağılımıyla ilgili bilgilerden yararlanarak araştırılabilen önermelerdir. Yorumsal istatistikte geleneksel karar alma işlemi olarak hipotez testi, örneklem bilgilerinden yararlanarak bu örneklemin çekildiği ana kütlede bir ya da daha fazla parametresi hakkında yorum yapma konularını içerir. Burada, örneklem gözlem değerleri kullanılarak hesaplanan istatistiğin değeriyle, bu istatistiğin bilgi ürettiği parametrenin önceden belirlenmiş, bilinen değeri arasındaki farklılıkların, istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı belirlenir. Farklılık varsa, bu farklılıkların önemini, sıfır hipotezini reddetmek için yeterli olup olmadığına karar verilir. Eğer söz konusu farklılık anlamlı bir farklılıkta sıfır hipotezi reddedilir, tersi durumda kabul edilir (81).

Hipotez, ortaya çıkmış ve çıkacak belirli davranışlar, olgular ve olaylar hakkında varsayım olarak yapılan açıklamalardır. Hipotez araştırmacının araştırma problemindeki değişkenler arasında ne tür ilişkilerin olduğuna dair beklentileri ifade eder (12). Sunulan bilgilerin sınanması hipotez testleri ile yapılmaktadır. Sıfır (H_0) hipotezine karşı mutlaka bir alternatif hipotez (H_1) oluşturulmalı ve hipotez testi sürecinin başında oluşturulması gerekmektedir. Hipotez kurulduktan sonra söz

konusu hipotezi test etmeye olanak verecek uygun bir test tekniğinin seçilmesi gerekir (12).

Araştırma ilgili olarak kurulan hipotezler aşağıdadır.

1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşa bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyete bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
4. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailenin aylık ortalama gelirine bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
6. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin madde kullanımına (Sigara, Alkol) bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.
8. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin Piercing ve dövme yaptırmaya bağlı olarak saldırganlık tutumları arasında anlamlı bir fark yoktur.

1.5. Varsayımlar

- Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anket ve ölçeklere samimi ve doğru cevap verdikleri varsayılacaktır.
- Araştırmada kullanılan ölçme araçları geçerli ve güvenilirlerdir.
- Verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistikî yöntemler amaca uygun olarak seçilmiştir.

1.6. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

- 2010-2011 eğitim öğretim yılı,
- Kütahya ilinde anketlerin uygulandığı liselerdeki öğrenciler,
- Kullanılan ölçeklerin ölçtüğü özellikler ile sınırlıdır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Ergenlik Dönemi

İnsanoğlu hayatı boyunca sürekli bir gelişim ve değişim içindedir. Ergenlik dönemi, belki de bu gelişim sürecinin en önemli dönemini oluşturmaktadır. Ergenlik yaşamınızın ve vücudunuzun çocukluktan erişkinliğe doğru değiştiği dönemdir. Ergenlik, biyolojik (bedensel), psikolojik (duygusal, zihinsel... vs) sosyal ve açıdan bir gelişme olgunlaşmanın görüldüğü kızlarda genellikle 11 (birkaç sene önce ve sonra), erkeklerde ise genellikle 13 yaş (birkaç sene önce ve sonra) civarında başlayan ve her ikisinde de 20 yaş civarı biten çocukluktan erişkinliğe geçişin yaşandığı çok önemli dönemdir.

Ergenliğin başlama ve bitiş zamanlarında çevrenin, aileden gelen kalıtsal özelliklerin ve psikolojik etmenlerin etkisinden dolayı 5-6 yıllık kişisel farklılıklarla görülebilir. Ergenliğe girme yaşı, beslenme ve sağlık koşullarına, kültüre ve coğrafi bölgeye bağlı olarak değişebilmektedir. Bebeklik dışında başka hiçbir dönemde bu kadar hızlı bir gelişme ve büyüme olmamaktadır (152).

2.1.1. Ergenlik Tanımları

Birey, çocukluğundan yaşlılığına kadar gelişen yaşam çizgisi üzerinde birbirinden farklı gelişim dönemlerinden geçer ve bu dönemler içerisinde birbiriyle aynı olmayan fizyolojik ve psikolojik bazı özellikler göstermektedir. Bu bağlamda yaşam çizgisini dikkate alarak bireyin hayatını genel hatlarıyla; çocukluk, ergenlik/gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık gibi ana gelişim dönemlerine ayırarak incelemek mümkündür. Ancak genel olarak böyle bir sınıflama yapılmasına rağmen inceleme konusu “insan” olunca, sözü edilen gelişim periyotlarının-başlangıç ve bitiş anlamında- kesin olarak yaş sınırlamasını yapmak oldukça güçtür. Fakat bilimsel çalışmaların getirdiği zorunluluk nedeniyle özellikle gelişim psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda, bu bağlamda gelişim dönemleriyle ilgili her bir dönemin kendi içinde aynı olmasa da birbirine yakın yaş sınırlamaları yapılmıştır.

Ergenlik dönemi, değişik açılardan ele alınıp incelenebilir. Yapılan çalışmalarda ergenliğe, fizyolojik gelişim, toplumsal etkiler, ekonomik kararlılık ya da duygusal gelişim gibi farklı boyutlardan yaklaşılmış ve genellikle söz konusu

dönem, fizyolojik olgunlaşmayı da içeren bir yaklaşımlar bileşimi olarak ele alınmaktadır (104).

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş köprüsü olarak nitelendirilen ergenlik döneminin ne zaman başlayıp ne zaman bittiği ile ilgili birçok görüş vardır. Ergenliğin başları erinlik (buluğ) dönemi olarak adlandırılır (111).

Erinlik dönemi, çocukluktan ergenlik dönemine geçişte bir basamaktır. Erinlik döneminin sonunda, üreme yeteneği gelişir (124). Erinlik dönemi çocukluğun sonu ve ergenliğin başlangıcı arasındaki bir ya da iki yılı kapsayan dönemdir (123). Erinlik, ergenlik yıllarının başlangıcında, hızlı değişikliklerin meydana geldiği döneme verilen isimdir. Erinlikte hızlı beden gelişimi ve hormonların faaliyeti ve fiziki olgunluk aşamasına ulaşmaktadır (20).

Çocuk ve erişkinlik arasında bir geçiş dönemi olarak tanımlanan ergenlik, “adolescence” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Ergenlik, büyüme, olgunluğa erişme anlamına gelmektedir (20). Başka bir ifade ile ergenlik, yaşam döngüsünün ikinci on yılı olarak tanımlanmaktadır (34).

Ergenlik bireyde bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluğla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir (111).

Ergenlik, kişinin ne bir çocuk ne bir yetişkin olduğu, henüz kendi toplumsal sorumluluklarına sahip olmadığı, ama rolleri keşfedebileceği, oynayabileceği, deneyebileceği bir ara evre olarak kabul edilebilir. Şu halde; toplumun, bir yol, bir kişilik, bir kimlik, bir meslek vb. seçebilmesi için gence sağladığı bir mola verme zamanı, bir süre söz konusu olabilir. Ama, zihinsel büyümenin patlamasından başlayarak, cinsel olgunlaşma ve cinsel kimlikten geçerek toplumsal kişiliğe varıncaya kadar, ergenlerin karşılaştıkları gelişim görevlerinin sayısı dikkate alındığından, ara evre kavramı, yerine “kargaşa dönemi” kavramına kolayca bırakabilir (38).

Ergenlik dönemi, çocukluk ve yetişkinlik arasında yer alan, belirgin ve hızlı fizyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimin bir arada görüldüğü, yetişkinliğe geçişliği ifade eden bir yaşam dönemidir. Ergenlik öneminin temel özellikleri ve yaş sınırları gibi konularda çok farklı görüşler bulunmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımına;

göre adolesans 10-19 yaşları arasını kapsar. 15-24 yaş arası “genç”, 10-24 yaşları arası ise “gençlik” olarak tanımlanmaktadır.

Her ne kadar bu yaş grubu için bazı yaş sınırlamaları getirilmeye çalışılsa da, bu dönemi kesin yaş ile ayırmak oldukça zordur. Genellikle çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilen ergenlik dönemi, gerçekte fiziksel, psikolojik ve sosyal olgunluğa erişmenin tamamlandığı bir dönemdir. Ergenlik homojen bir süreç olmayıp, kendi içinde aşamaları olan bir süreçtir. Bu dönemin özelliği hızlı fiziksel büyüme, cinsel gelişme ve psikososyal mastürasyondur. Çeşitli faktörlerin puberteye girişi etkilemesi nedeniyle bu çağa daha erken veya daha geç yaşlarda girilebilmektedir. Puberte, hızlı fiziksel büyüme ve cinsel gelişmeyi içerir ancak ergenlik bunlara ek olarak psikososyal gelişimi de içine almaktadır (26).

2.1.2. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri

Ergenlik dönemi, fiziksel ve duygusal süreçlerin yol açtığı cinsel ve psiko sosyal olgunlaşma ile başlayan ve bireyin bağımsızlığını, kimlik duygusunu ve sosyal üretkenliğini kazandığı zaman sona eren bir dönemdir. Bu dönem biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimsel değişikliklerle karakterizedir (44).

Ergenlik, bireyin gelişim süreci içerisinde çocukluk döneminin bitişiyle beraber sözü edilen dönemin başlangıcından fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşmaya kadar geçen bir gelişim dönemidir. Bu dönem, fizyolojik anlamda kızlarda adetle ve göğüslerin büyümesiyle; erkeklerde ise yüzde kılların çıkması ve sesin kalınlaşmasıyla başlayan genel olarak da 13-22 yaşlar arasını kapsayan bir gelişim dönemidir. Öte yandan ergenlik dönemi, bulûğ çağına erme sebebiyle biyopsikolojik bakımdan çocukluğun sona ermesiyle, toplumsal yaşamda sorumluluk alma dönemi olan yetişkinlik döneminin başlangıcı arasında kalan bir gelişim süreci olarak da tanımlanmıştır (104).

Bazı araştırmacılar ergenliği bir karmaşa, kriz ve problemler yumağı olarak değerlendirmişler ve tanımlarını da buna göre şekillendirmişlerdir. Ergenlik karmaşası kavramını psikolojide ilk kullanan yazar olarak tanınan G. Stanley Hall, ergenliği, “ilkel ve uygar insan arasındaki kesişme noktası olduğuna inandığı için ergenliği fırtına ve stres dönemi” olarak tanımlamıştır. Freud’a göre ergenliği, “geçici bir rol kararsızlığının yaşandığı, bir yandan yıkıcılığa kadar varan kararlı bir

bağımsızlık, diğer yandan bebeksi bağımlılık gösteren ergenin, sürekli olarak ileriye, geriye gidip geldiği” bir dönem olarak tanımlamaktadır. Jungise ergenliği, “bedensel değişimlere ruhsal devinimlerin eşlik etmesi” olarak ifade etmekte ve gencin, çocukluk dönemlerinin sona ermesiyle gerçek yaşam beklentileri ile başetme çabasına giriştiğini savunmaktadır. Erikson, ergenliği “gencin hızla oluşan biyolojik ve psikolojik değişmelere sağlıklı uyum yapmakta zorlandığı bir kimlik arayışı” dönemi olarak belirtmektedir (Akt: 17).

Bir zamanlar ergenlik, yeni yetme (teenager) kavramıyla (13’ten 19’a) aynı anlamda kullanılmış olsa da ergenlik dönemi geçen yüzyılda hem genç insanlar, fiziksel olarak daha erken olgunlaştıkları hem de sosyal değişimler yüzünden ergenliğin on yaş dolaylarından başladığı ve yirmilerin başlarında sona erdiğini düşünmek daha anlamlıdır. Ergenlik bir geçişler dönemidir: biyolojik, psikolojik, toplumsal, ekonomik. Bireyler, bu dönemde daha akıllı, üst düzeyde düşünen hale gelirler ve kendi kararlarını daha iyi alabilirler. “Ergenlik dönemi, ergenlerin artık gerçek benlikleri (gerçekten ergenlerin kim olduğu), ideal benlikleri (ergenlerin kim olmak istediği) ve korktuğu benlik (ergenlerin kim olmaktan korktuğu) arasında bir ayrım yapabilecekleri dönemdir. Bu durum, bize ergenlerin kendilerini ortaya koyabildiklerini ve tanımaya çalıştıklarını göstermektedir (34).

Unesco’nun tanımına göre ise; “bireyin, öğrenim gördüğü ve hayatını kazanmaya çalıştığı için ekonomik bağımsızlığına kavuşamadığı ve medenî durum olarak da evli olmadığı bir gelişim dönemi” olarak tanımlamaktadır (100). Ergenlik dönemi, Unesco’nun sözü edilen bu tanımlamasında 15-25 yaşları arasında gösterilirken, Birleşmiş Milletler’in tanımında ise 12-25 yaşları arasında değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda, dönemle ilgili yaş sınırlaması bazı küçük farklılıklar göstererek değişik şekillerde sınıflandırılmıştır (104).

Bu açıklamalardan ergenlik dönemi yaş sınırlamaları genel nitelikleri ile şu şekilde belirtilmiştir;

Tablo 2.1. Ergenlik dönemi yaş sınırlamaları

Ergenlik Dönemi	Yaş Sınırları
Erinlik (Buluğ) veya Ergenliğin Başları	11-13 (12-14) yaş (Kızlar) 13-15 yaş (Erkekler)
Ergenliğin Ortaları	14-16 yaş (Kızlar) 15-17 yaş (Erkekler)
Ergenliğin Sonları	16-21 yaş (Kızlar) 17-21 yaş (Erkekler)

Kaynak: 111.

Bazı kaynaklarda çocukluktan ergenliğe geçiş sürecinin 10-15 yaşları arasını kapsadığı belirtilse de yukarıda da ifade edildiği gibi bu rakamların mutlaklık ifade etmediği unutulmamalıdır (104).

Ergenlik dönemine giriş yaşı konusunda da değişik görüşler vardır. Burada coğrafyanın, bireysel farkların, kalıtımın, çevrenin ve daha birçok sebebin etkisi vardır. Sosyal bilimciler ergenliğin başları, ortaları ve sonları şeklinde ergenlik dönemini 3'e ayırarak çocukluk ve yetişkinliğin yada ergenlik ve yetişkinliğin arasındaki farklılıklardan öte ergenliğin kendi içinde de farklılaştığının altını çizmektedirler. Söz konusu sosyal bilimcilerden Arnett; ergenlik başlarının 10 yaşından 13 yaşına, ergenlik ortalarının 14 yaşından 17 yaşına, ergenlik sonlarının ise 18 yaşından 22 yaşına kadar olan dönemlerden oluştuğunu belirtmektedir. Yapılan sınıflamaya dikkatli bakıldığında okul dönemlerini esas aldığı fark edilmektedir. Şöyle ki, ortaokul döneminde başlayan ilk ergenlik liseye başlama zamanı ile orta ergenliğe yerini bırakmakta ve lise ile başlayan orta ergenlik de lise ile beraber biterek yerini ergenlik sonları dönemine bırakmaktadır. Lise sonunda başlayan ergenlik sonları dönemi ise genellikle üniversite bitirme yaşı olan 22 de biterek üniversiteyi bitirip işgücüne katılmaya hazır bireyi ergenlikten çıkarıp yetişkin payesiyle payelendirmektedir (48).

Buluğ çağı ile başlayan ve erişkinliğe ulaşıldığında sona eren bu dönem, genel olarak 12 ile 19 yaş arasını kapsamaktadır. Ancak gelişimdeki bireyler farklılıklar nedeniyle 12 yaştan sonra daha önce başlaya bilmekte ve 19 yaşından daha sonraya kadar sürebilmektedir. Ergenlik dönem, yoğun psikolojik, fizyolojik, biyokimyasal ve davranışsal değişimlerin olduğu bir dönemdir (62).

Ergenlik döneminde fiziksel değişiklikler yanında birçok duygusal değişiklik olmaktadır. Başkalarının kendi hakkındaki düşüncelerini daha fazla merak etmeye başlamaktadır. Ergen daha çok kabul görmek ve sevilme istemektedir. Yaşamının bu döneminde başkalarıyla olan ilişkileri değiştirmeye başlamaktadır. Bazıları daha önemli, bazıları önemsiz hale gelmektedir. Ailesinden daha çok ayrı kalmaya ve kendi yaşlılarıyla birlikte olmaya başlamaktadırlar.

Cinsler arasında gelişme hızı farklıdır ve bunun en belirgin olduğu dönem, ergenlik dönemidir. Gelişme hızı, ergenin toplumdaki isteklerini, gelişme ödevlerini, genelde uyumunu ve kişilik gelişimini etkilemektedir.

16 yaş ergeni büyüklerin üzerinde yetişkin etkisi bırakmakta, kendini daha iyi yönetmekte ve duygusal yönden bir dengeye kavuşmaktadır. Bu yastaki ergenin en önemli özelliği, kendine olan güveninin yeniden artmasıdır. 15 yaş ergeninde bağımsızlık arzusu varken, 16 yaş ergeni bu bağımsızlığı yaşamak ister. 15 yaşındaki ergen aileye karşı koyma girişimlerinden farklı olarak; 16 yaşta aileyle sürtüşmeler azalmış, arkadaş çevresini ailesine tercih etmesine karşın aile içi ilişkiler düzelmiş, çatışmalar nispeten ortadan kalkmıştır. Bu yaşta ergenin kendini algılaması, kendine yetmesi ve topluma uyması onu yetişkinliğe iyice yaklaştırmaktadır.

Ergenin bağımsızlık görevini ne kadar iyi ve pürüzsüz bir biçimde gerçekleştireceği konusu ebeveynin üslubuna sıkı sıkıya bağlıdır. Ergen kişiliğini ararken anne ve babasının etkisinden kurtulmaya çalışmaktadır. Ergenlik çağına kadar onlara benzemek onlarla bir olmak, onları benimsemek, onlarca beğenilmek, onlarla özdeşleşmek için çaba harcamaktadırlar. Ergenlik çağında ailesine benzemenin yerine, kendilerini başka örneklere yöneltirler. Seçtikleri bu kişilerin iyi ve kötü bütün yönlerini benimsemektedirler. Bu dönemde toplumsal olaylara ve politikaya ilgi artar. Kulaktan dolma ya da ödünç alınmış görüşler savunur, büyüklerle tartışmaya girerler. Bunu yaparken de ana babasına aykırı gelen düşünceleri ileri sürerler. Ergenler anne ve babasını eleştirmek fırsatını kaçırmazlar. Ergenler çoğunlukla kendileriyle meşguldürler. Başkalarının gözüyle kendilerinin nasıl göründüklerini merak ederler. Nasihatlere karşı katı, eleştirilere karşı olağanüstü duyguludurlar. Offer, Ostrove ve Howard (1981), orta sınıf ergen erkekler

arasında aile tartışmalarının erkekler 9. sınıftan önceyken, sonra olduğundan daha sık gerçekleştiği ve erkekler 11 ve 12 yaşlarındayken en fazla başkaldırıcı olduklarını bulmuşlardır (42).

Ergenlik döneminin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (164);

- Dengeli ve uyumlu ilkokul çocuğu gider yerine güç beğenen ve çabuk tepki gösteren bir genç gelmektedir.
- Duyguları hızlı bir iniş çıkış göstermektedir. Çabuk sevinmekte ve çabuk üzülmemektedir. Çabuk sinirlenmekte, olur olmaz şeyi sorun yapmaktadır. Karşıt düşünceleri vardır.
- Derslere ilgisi azalmaktadır.
- İstekleri artmaktadır. Kendisine tanınan hakları yetersiz bulmaktadır. Ana babanın uyarılarına birden tepki göstermekte, ters yanıtlar vermektedir.
- Dağınıktır. Sık sık bir şeyler devirip kırmaktadır. Oburlaşmakta, durmadan bir şeyler atıştırmaktadır.
- İlgileri artmış gelgeç hevesleri çoğalmıştır. Gürültülü müziğe bayılmaktadır. Süse ve giyime düşkünlük göstermektedir.
- Gizliliğe önem vermektedir. Odası varsa saatlerce odasına kapanmakta, hatta kapısını kilitli tutmaya özen göstermektedir. Duvarlara renkli resimler ve posterler asmaktadır. Arkadaşlarıyla gizli konuşmaları ve fısıldaşmaları olmaktadır.
- Günlük tutmaya başlamaktadır. Şiir ve öykü yazmaya özenmektedir. Kendinden habersiz mektuplarının ve yazdıklarının okunmasına büyük tepkiler göstermektedir.
- Bu çağ gencin yeni arayışlar içinde olduğu bir çağdır. Genç her şeyden önce kendini aramaktadır. Kendi kişiliğine çeki düzen vermeye çalışmaktadır.
- Gençlik çağı bağımsızlık çağıdır. Genç evden kopmakta, çevreye yönelmektedir. Evde oturmak ona işkence gibi gelmektedir.
- Hayranlık ve tutkuların bol olduğu bir dönemdir. Gençler bir yandan ana-babalarının etkisinden kurtulurken, öte yandan kendilerine yeni örnekler

seçmektedirler. Bir öğretmen, sporcu, bir şarkıcı vb. onların benzemek istedikleri kişiler olmaktadır.

Ergenlerin kendi içinde buldukları döneme ait bir takım özellikleri vardır. Bağımsızlık kazanmak istemeleri, akran ilişkilerindeki artış, giyecek ve yiyecek beğenmemeleri, karşı cinse karşı ilginin artması, gürültülü müzik dinleme, bunlar arasında sayılabilir. Bu durum karşısında ana-baba nasıl davranacağını bilememektedir. Dolayısıyla bu dönem genellikle mücadele ile geçmektedir. Çeşitli tecrübelerden geçen ergenin kişiliği şekillenmektedir.

2.1.3. Ergenlik Döneminde Gelişim

Çocukluktan yetişkinliğe geçişte yer alan ergenlik döneminde bireyler başta biyolojik olmak üzere fiziksel, psikolojik, bilişsel ve sosyal açıdan pek çok değişim ve gelişim yaşamaktadır. Dönemin başında ortaya çıkan hormon salgılamındaki hızlanma gibi fizyolojik değişiklikler ile birlikte gencin enerjisinin artması, kendi cinselliğini duyumsaması bu döneme özgü özellikler arasında yer almaktadır. Ergenlik yıllarında zihinsel kapasitede meydana gelen belirgin artış, ergenin soyut kavramları anlayabilmesine, yargılama ve sentez yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olmaktadır (151).

Ergenlik döneminde, ergen yoğun bir biçimde fiziksel ve hormonal değişimler yaşamakta, bu hızlı değişimlere ayak uydurmaya çalışırken bir taraftan da duygusal açıdan yeni, farklı hisleri oluşmaya başlamaktadır. Ergenlik yıllarında bilişsel, sözel ve mantıksal değişikliklerle birlikte sosyal ve duygusal açıdan da değişiklik olduğundan ergenin ailesi ve diğerleri olan iletişimi de çeşitlenmektedir (41, 28).

Bireyin gelişiminde her dönemin bir takım gelişimsel görevleri bulunmaktadır. Ergenlik döneminde altı gelişimsel görev tanımlanmaktadır. Bunlar ve cinsel, bilişsel, ahlak, sosyal ve kişilik gelişimdir.

2.1.3.1. Bedensel ve Cinsel Gelişim

Ergenlik döneminde beden içsel ve dışsal bir gelişim atağındadır. Ergenlikte büyüme atağı, ergende görülen boy ve ağırlık oranının hızlı bir şekilde artışı ifade etmektedir. Bu artışın hızı, yaşı ve süresi kişiden kişiye değişmektedir. Her iki

cinsiyette de büyüme atağı 4,5 yıl sürmektedir. Ortalama bir erkekte büyüme oranı on üç yaşında zirveye çıkmakta; kızlarda ise yaklaşık iki yıl önce gerçekleşmektedir.

Ergenlik döneminde yaşadıkları fiziksel değişiklikler karşısında ergen hayrete düşmekte ve bu değişiklikleri kimseyle paylaşamamaktadır (154).

Ergenlik döneminde ergende görülen bedensel gelişimler şu şekildedir;

Boy uzaması: Çocukluk döneminin sonlarında görülen boy artışı ergenlik dönemine geçişte önemli bir belirti olarak kabul edilmektedir. Kızlar büyüme atağına erkeklerden daha önce girmiş ve bu süreci daha önce tamamlamış olsalar da; erkekler kızlara nazaran daha fazla uzamaktadırlar. Ergenliğin başlarına gelindiğinde, ergenin boyu yetişkinlikte alacağı boyun %80'ine ulaşmıştır. Daha sonra büyüme, maksimum boya onsekiz ile yirmi yaşlar arasında ulaşılmasına kadar yavaşlayarak sürmektedir.

Ağırlık Artması: Ergenlik dönemi ayrıca belirli oranda kilo kazanmasında zamanıdır. Ağırlık ve boy gelişimleri karşılaştırıldığında, ağırlık artışı, boy uzamasına paralel bir gelişim izlemektedir. Cinsler arasında farklılıkların da aynı düzeyde olduğu görülmektedir (111).

İskelet ve Kas Gelişimi: Ergenlik döneminde ağırlık artışı, kas ve kemiklerin büyümesiyle gerçekleşmektedir. Kemiklerin kıkırdak ve bağ dokuları yerlerini sert kemik dokusuna bırakmaktadır. 17 yaşında kızlarda kemikler biçim ve yapı bakımından hemen hemen olgunluğa ulaşmaktadır. Erkeklerde en çok iki yıl sonra ortalama 19 yaşında bu olgunluğa ulaşmaktadır (26).

Beden Şekli ve Oranları: Büyüme tüm bedende değişik hızla gerçekleşmektedir. Önce eller ve ayaklar büyümektedir. Öyle ki onüç ondört yaşındaki bir ergen, erişkin çağında giyeceği ayakkabıyı giymeye başlamaktadır. Ön kollar ve bacaklar, daha sonra üst kol ve uyluklar uzamaktadır. Kolların vücuda göre önce uzaması, kolla diğer organların boyları arasında orantısızlık yaratmaktadır. Kas ve kemiklerde aynı hızla ve zamanda gelişmediğinden bedenin kontrol edilmesi başlangıçta güç olabilmektedir. Uzun boylu olma, ergeni kambur durmaya zorlayabilmektedir. Büyümedeki çabukluk gencin duruşuna, hareketlerine ve bedenini istediği gibi kontrol etmesine engel olabilmektedir (111).

İçsel değişimler: Neredeyse tüm içsel organlar hem en, hem boy olarak büyüme göstermektedirler Kalp boyutları 2 katına çıkmakta, akciğer ve solunum kapasitesi ve dayanıklılık artmaktadır. En az büyüme beyinde görülmektedir.

Cinsel gelişim, ergenlik döneminin önemli gelişim alanlarından. Çağdaş yaşamın bir yansıması olarak eğitim süresinin uzaması, evlenme ve çocuk doğurma yaşını geciktirmiştir. Dolayısı ile cinsel olgunluğa ulaştığı halde yasal olarak cinsel ilişki hakkını elde edemeyen ergenlerin cinsel davranışları zaman zaman sorun haline gelebilmektedir. Hemen hemen bütün ülkelerde ergenlerin cinsel ilişki yaşının gittikçe düştüğü, ergen hamileliklerinin artışı ve bu konuda bir takım önlemler alınmadıkça bu tür sorunların artacağı bildirilmektedir. Erken cinsel ilişki ve beraberinde yaşanan sorunlar, ergenlerin eğitimlerinin aksamasına ve toplumsal-ekonomik sorunlara da neden olmaktadır. Diğer yandan ergen cinselliği ile ilgili tek sorun ergen hamilelikleri değildir. Aynı zamanda AIDS ve başka cinsel yolla bulaşan hastalıklar, ergenlere yönelik cinsel istismar ve cinsel kimlik yönelimi ile ilgili sorunlar, bedensel değişimlerle ilgili kaygılar, ergenlerin fiziksel ve psikolojik bir takım sorunlar yaşamalarına neden olabilmektedir (186).

Aşağıda ergenlik dönemin ergende görülen cinsel gelişimler verilmiştir;

Birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri: Büyüme atağı döneminde cinsel olgunlaşmanın başlama zamanında bireysel farklılıklar gözlenmiştir. Gelişim sıralamasında farklılıklar görülse bile örneğin; kızlarda göğüs büyümesi kasık kıllarının çıkmasından önce veya sonra gerçekleşebilmektedir. Fiziksel gelişim genellikle belli bir düzen göstermektedir. Bununla birlikte bu döneme erken giren bir erkekte kasık kıllarının oluşumu ve diğer cinsel olgunlaşma belirtileri erken görülmektedir. Göğüsleri erken büyümeye başlayan bir kızda menarş daha erken görülmektedir. Ayrıca çocukluk döneminde kimlik gelişimi daha fazla olanlarda büyüme atağı ve cinsel olgunlaşmada erken görülmektedir. Birincil cinsiyet özellikleri üretim için gerekli olan organlardır. Kızlarda yumurtalıklar, klitoris, vajina ve rahim; erkeklerde ise testis ve penistir. Ergenlikte bu organlar genişlemekte ve olgunlaşmaktadır (17, 18).

İkincil cinsiyet özellikleri cinsel organları kapsamayan cinsel olgunluğun fiziksel belirtileridir. Kadınlarda göğüslerin gelişimi, erkeklerin omuzlarının

genişlemesi, sesin kalınlaşması, yüz kılları, her iki cinsten cinsel organlar etrafında kıllanma, derinin yumuşaklık ya da sertliği, kasların gelişimidir.

Göğüs uçlarının belirginleşmeye başlaması kızlarda ergenlik gelişmesinin ilk dışsal göstergesidir. Göğüs uçları genişler ve göğüsler önce konik daha sonra da yuvarlak bir görünüme bürünmektedir. Ergenlik süresince bazı erkeklerin göğüslerinde de değişiklik olmaktadır. Meme ucu ve etrafındaki koyu renk bölge, kızlardaki kadar olmasa da gözle görülür şekilde büyümekte ve genişlemektedir. Bu normal bir süreçtir ve onsekiz ay içinde sona ermektedir. Kızlarda omuzlar yuvarlaklaşmakta, kalçalar büyümektedir. Cinsiyet organlarının kılları kızlarda genellikle göğüslerin gelişiminden sonra başlamakta ve bir ya da iki yıl sonra koltukaltı kılları belirlemektedir. Kız çocuklarında kasık kıllanması genelde onbuçuk yaşlarında başlamaktadır. Bezlerdeki aktivitelerin artması sivilce ve siyah noktaların oluşmasına neden olmaktadır. Ergenlerin ciltleri kaba ve yağlı bir hale gelmektedir. Erkeklerde testosteron hormonunun artması ile sivilce daha fazla görülmektedir(111).

Erkeklik hormonu genellikle 11- 15 yaşlarında salgılanmaya başlasa bile gözle görülür işaret, testis torbasının büyümesiyle ortalama onikibuçuk yaşlarında gözlenmektedir. Ayrıca kasık kıllarında biraz artış oluşmaktadır. Yaklaşık bir yıl sonra boy artışıdaki atakla penis büyümesi de oluşmaktadır. Kasık kıllarının oluşmaya başlamasından iki yıl sonra yüz ve koltuk altı kılları da oluşmaya başlamaktadır. Erkek ergenlerin önce bıyıkları belirgin hale gelmekte sonra şakak kemikleri altındaki sakallar görülmeye başlanmaktadır. Erkeklerde kıllanma ergenliğin sonlarına doğru göğse, bacak ve kollara yayılmaktadır.

Erkek çocuklarda kol ve bacak adalelerinde gelişme görülmektedir. Gırtlakta meydana gelen büyüme, ses tellerinin gelişmesi ve eril hormonlarının üretimi nedeniyle ses kalınlaşması olmaktadır. Erkeklerde ses yaklaşık 13- 19 yaşlarında bozulur ve onbeş yaşında yetişkin sesine ulaşmaktadırlar. Hipofiz hormonunun etkisiyle, gırtlığın çene altına rastlayan bölgesinde bir kıkırdaklaşma görülmektedir. Adem elması denen bu boğum gözle görülür şekilde büyümektedir (111).

Cinsel Olgunlaşma İşaretleri: Sperm Üretimi ve Menarş: Erkeklerde cinsel olgunlaşmanın başlıca göstergesi sperm üretimidir. Üreme organlarının

olgunlaşmasıyla, erkek çocuklar istemsiz bir şekilde meninin cinsel boşalım yoluyla gerçekleşen gece emisyonundan kaynaklanan ıslaklığı yaşamaktadır (uyku sırasında sperm ya da seminal sıvı boşalımı). Erinlikten sonra başlayan bu hareketlilik cinsel istek hissini meydana getirmektedir. Bu dönemde ergenler herhangi bir uyarıcıdan çok kolay etkilenebilmektedir. Ancak kontrolsüz ereksiyon ergenlerde ebeveynlerine ve arkadaşlarına karşı bir utanmaya sebep olmaktadır. Erkek ergenden ilk boşalma genellikle büyüme atağını takip eden bir yıl içinde meydana gelmektedir. Fakat erkek ergenler eğer hazır değilse kendisine kötü bir şeyler olduğundan korkabilmektedirler. Bu boşalmalar yaklaşık bir yıl boyunca üretken değildir (124).

Kızlarda cinsel olgunlaşmanın başlıca göstergesi ise rahimden aylık periyotlarda gelen kanamadır. Menarş genellikle göğüs gelişiminden ve büyüme atağının durmasından 2 sene sonra başlamaktadır. Menarş yaşı on onaltı yaşları arasında değişmektedir. Kızlar menarştan sonra bir süre düzensiz olarak regl olurlar, bu aylar boyunca üreme yeteneği tam olarak kazanılmamıştır. Menarştan 1 yıl sonra yumurta üretimi başlamaktadır. Regl dönemi yaklaşık altı gün devam edebilmektedir(111).

2.1.3.2. Bilişsel Gelişim

Ergenin bilişsel gelişim özellikleri konusunda kapsamlı bilgi veren kuramcı Jean Piaget'tir. Ergenin düşünce yapısı ve içeriği, çocuklardan farklı bir özellik göstermektedir. Ergenlik öncesi dönemde çocuğun tipik düşünce yapısı, somut işlemler üzerine yoğunlaşmıştır (20).

Çocuklar, büyüdükçe daha olgun düşünmeye ve muhakeme yeteneklerini geliştirmeye başlarlar. Böylece, bir kişiyi kasten incitmenin doğru olmadığı, kırmızı ışıktaki beklenmesinin nedeni ve bir dükkân sahibi bizden daha fazla paraya sahip olsa bile, kendisi, başkaları veya toplum açısından onun dükkânından bir şey aldıktan sonra para ödemediği için doğru olmadığını idrak etmeye başlarlar. Ergenlik dönemi sırasında, pek çok kişi muhakeme kapasitesini daha yüksek bir seviyeye taşıyarak geliştirir. Anne babaları ve arkadaşlarıyla dünyanın başka yerlerinde insanların açlıktan ölmesini protesto etmek amacıyla sokaklarda oturma eylemi yapmanın doğru olup olmadığını tartışırlar. Nükleer santralleri protesto ederken

tutuklanmak (kanunları çiğnemek) doğrudur, çünkü nükleer silahların yaygınlaştırılması dünyanın hiçbir yerinde kabul edilemez bir olaydır.

Bilişsel olgunlaşmayla birlikte, ergenlerin diğer kişilerin düşüncelerini kabullenme ve problem çözme yetileri de gelişir. 13-19'lu yaşlara özgü olan ve hakkında uzun araştırmalar yapılan bir olgu da ergenlik bencilliğidir. Ergenlikte benmerkezci olmak genellikle iki olguyla ilgilidir: (1) artan içine kapanıklık duygusu (hayali kişiler varmış gibi düşünme) ve (2) tahrip edilemezlik ve eşsizlik hissi, "bana bir şey olmaz" inancı (kişisel söylence). Hayali izleyiciler bazı ergenlerin ne giyecekleriyle ilgili saatlerce endişe etmesini açıklamaya yardım eder. Bir partiye gidip gömleklerine hardal döktükleri zaman herkesin bu durumu göreceği ve onlarla alay edeceğine inanırlar. Başkalarının ne düşüneceğine bağlı olan bu içine kapanıklık ve tedirginlik hali (çünkü alenen herkes onlara dikkat etmektedirler) arkadaş çevresiyle olan sosyal ilişkilerden büyük önem taşımaktadır (75).

Ergenlik dönemi ile birlikte çocuk artık somut işlemler dönemindeki kazanımlarının üstüne yeni kazanımlar elde etmeye başlamakta ve bu ergenin daha üst düzeyde dengelere ulaşmasını mümkün kılmaktadır. Ergenin ve çocuğun düşünce süreçlerindeki en önemli fark, çocuğun düşüncesinin somut gerçeğe daha yakından bağlı olmasıdır. Keating ergen ve yetişkin düşüncesinin şimdi ve burada'yı kapsamakla birlikte mevcut olmayan olasılıkları göz önüne alma ve incelemeye yönelik eğilim ve yeteneğin ergenlik döneminde ortaya çıktığını belirtmektedir. Elkind (1975), Piaget ve Inhelder'in görüşlerinden hareketle ergenin bilişsel yapısının belirli özellikleri olduğunu belirtmektedir. İlk olarak, ergen bir problemle karşılaştığında aynı anda pek çok faktörü içeren bileşimsel (kombinatuvar) bir mantık kullanmaktadır. İkinci olarak ergen, küçük çocukların düşüncesinden daha karmaşık bir yapıya sahip ikinci bir semboller sistemi (semboller için semboller) daha kullanabilmektedir. Buna göre ergen, bir problemi çözerken problemdeki gerçek durumların yerlerine X ve Y gibi yeni sembollerini yerleştirip, çözüme yönelik etkinliklerinde bu sembollerle düşünmeyi başarabilmektedir (6).

Ergen düşüncesinin bir başka özelliği de düşüncenin hem gerçek hem de olası durum ya da bilgilerle ilgili olmasıdır. Bu evredeki çocuklar bir problemle karşılaştıklarında, öncelikle bu problemle ilgili gerçek ya da olası durumları içeren

hipotezler oluşturmaktadır. Bir anlamda problemin olası tüm açıklamalarını, özelliklerini değerlendirmekte ve gerçekte varolanın, o durum ya da gerçeklikle ilgili olası açıklamalardan sadece biri olduğunu bilmektedirler. Böylelikle ergen sadece bu çeşit bir varsayımsal analiz yaparak hipotezini doğrulayacak deneysel bilgiye ulaşmaya çalışmaktadır. Sadece gözlenen durum ya da gerçekliklerle sınırlı olmayan bu durum, varsayımsal tümdengelim olarak tanımlanmaktadır. Piaget'e göre bu mantıksal sürecin işlemlerini sağlayan ve bileşimsel (kombinatuvar) sistem olarak tanımlanan bazı önermesel işlemler vardır (6).

Çocuk eylem çerçevesinde sınırlı olmasına karşılık, ergen zihninde birçok seçeneği gözden geçirip inceleyebilir, kuramlar biçimlendirebilir ve düşsel dünyaları kavrayabilir. Gerçek ya da olası toplumsal sistemlerin çeşitliliği konusuna ilgisinin artması sonucu kendi standartlarına eleştireci bir tavır takınarak kendisine ve üyesi olduğu çeşitli grupların görüşlerine tarafsız bir gözle bakmaya başlar. Toplumun gelenek ve göreneklerine, kurallarına karşı tutumu değişir; bunların değişmez olduklarını düşünen çocuğun tersine genç bunların yetişkinler tarafından kararlaştırıldıklarını ve değişik gruplara göre farklılıklar gösterebileceklerini kavrar. Kısacası, gencin yaşadığı sorunlar karşısında neden-sonuç ilişkisini kurabilmek için olası tüm değişkenleri göz önüne alıp bunlardan birini sınarken diğerlerini dışarıda bırakabilmesi bu dönemin önemli bir özelliği olarak ifade edilebilir (18).

2.1.3.3. Ahlak Gelişimi

Ahlak kavramı, “insanların kendi aralarındaki ilişkileri yöneten inanışların bütünü olarak bakılmakta ve kendi eylemlerimiz ve başkalarının hareketlerine hüküm verirken, ahlaksal inanışlarımızın etkisi olduğunu” ifade etmektedir (136).

Her toplumda “doğru, yanlış”, “iyi, kötü” gibi birlikte yaşamının gereği olarak diğerleriyle paylaşılmak durumunda olan kurallar söz konusudur. Hangi davranışın iyi hangisinin kötü olduğu konusunda kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve hatta zamandan zamana farklı bakış açıları olsa da toplumda değişmeyen ahlak ilkeleri olduğu konusunda ortak bir görüş de savunulmuştur. Bu açıdan ahlak kuralları, bir toplumda yaşayan bireylerin, nerede, nasıl davranacaklarını belirleyen, o toplumdaki adalet ve eşitlik gibi toplumsal düzeni sağlama işlevini gören temel kavramlarla çelişmeyen ortak değerleri ifade eden kurallardır (111, 18).

Çocuklarda bu dönemde geleneksel ahlaki değerlerin ön plandadır. Kimlik bocalamasının sürmesi nedeniyle hem uyulması gereken kuralları görüp hem de isyankar olabilme davranışı görülebilir. Topluma uyum sağlam ve grup mantığına göre “Herkes yaparsa ben neden yapmayayım!” mantığıyla uyum sağlayabilirler. Sevdikleri, kendisine yardım ve ilgi gösteren, dış görünüşünü, bazı özelliklerini beğendikleri büyüklerini ahlaki bakımdan model alırlar (8).

Ahlâk gelişimi, çocuğun sorumluluk sahibi yetişkin davranışlarını taklit etmesiyle ortaya çıkmakta ve toplum tarafından kabul gören davranışlar desteklenmekte ve kabul edilmeyenler cezalandırılmaktadır (37).

Ahlaki gelişim, bireyin sahip olduğu değerler sisteminin oluşmasını ifade eden bir dönemdir. Bu dönemi Freud, insan kişiliğinin üç temel birimi olarak düşündüğü id (alt benlik), ego (benlik) ve süper ego (üst benlik) ilişkisinden kaynaklanan duygusal-güdüsel bir süreç olarak açıklamaktadır (18).

Ahlak gelişimi, bireyin toplumun değer yargılarını benimseyerek içinde bulunduğu çevreye uyumunu ve kendi ilke ve değer yargılarını oluşturmasını amaçlayan bir süreç olarak tanımlanır. Ahlak gelişimi, topluma nasıl davranılması gerektiğinin farkında olmaktır.

Ahlak gelişimi; toplumun tüm değerlerine olduğu gibi uyma değil, topluma etkin bir uyum sağlamak için kendi değerler sistemini oluşturma sürecidir. Birlikte yaşadığımız insanlara karşı görevlerimizi, sorumluluklarımızı öğrenmek ahlaki gelişimin bir parçasıdır. Ahlak gelişiminin birincil hedefi, bireyin evrensel ilkeler, yanlış-doğru, hak ve adalet kavramları doğrultusunda kendi doğrularını ve ilkelerini geliştirmesidir. Ahlak gelişimi; bireyin küçük yaşlardan başlayarak toplum tarafından beğenilen, kabul edilen doğru davranışları yapmasıdır. Çevreden gelen tepkilerle belirlenen davranışlara ilişkin izlenim ve bilgiler ahlaki davranışlara ve ahlak kurallarına temel olur (123).

İçinde yaşanılan toplumun bireyden uymasını beklediği bazı kurallar vardır. Bu kurallar, bireyin başkaları ile olan ilişkilerinin biçim ve düzeyini belirlemektedir. Birey bu kuralları içselleştirerek toplumla uyumlu ve barışık bir yaşam sürmektedir. İşte ahlak gelişimi bireyin yaşamında değer verdiği kuralları geliştirmesi, içselleştirmesi süreci olmaktadır. Ahlak gelişimi, birey açısından toplumun tüm

değerlerine körü körüne uymanın ötesinde topluma etkin bir uyum sağlamak için bir değerler sistemi oluşturma süreci olarak tanımlanmaktadır (96).

Yeni bilişsel yetenekleri ergenlere davranışın iyiliğini ya da kötülüğünü düşünme yargılama gücünü kazandırmaktadır. Ahlak anlayışında çocukluktan gençliğe doğru belli basamaklardan geçen bir gelişme vardır. Bu dönemde ergenden beklenen hem eskiden edindiği değerleri kullanmak, hem de uygun yeni normlar bulmaktır. Bunun yaparken, kendisi ve çevresi için sorumluluk taşımasını da bilmelidir.

Ergenlik dönemindeki birey, doğruluk ve adalet kavramlarıyla oluşturduğu ahlak değerleri ile standart ahlak değerleri arasındaki çatışmaları fark edebilir. Bu dönemde iyi davranış artık başkalarını sevindiren, başkalarınca da onaylanan davranıştır. Kurallar, doğru ve iyi kavramları, ortak değer yargıları ergenin üst benliğinin bir parçası olmuştur. Yanlış davranmaktan ceza korkusuyla değil, kendisi de doğru ve uygun bulmadığı için kaçınır. Uygun davranışı hem kendi yararına hem de toplumun değerlerine ve düzenine uyduğu için benimsemektedir. Sonraki aşamada genç ahlak değerlerinin yere, zamana ve koşullara göre değişebildiğini, bunların göreceli olduğunu kavramaktadır (96).

Ahlaki değer yargılarında ergenliğin erken dönemlerinde cinsiyet farklılığının önemli olduğu ve kızlarda bu değerlerin erkeklerden daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun sebebi kızların daha çabuk olgunlaşmaları ve sosyal ilişkilerde daha başarılı olmalarındır.

2.1.3.4. Sosyal Gelişim

Ergenlikte önemli bir diğer gelişim boyutu ise sosyal gelişimdir. Ergen gelişiminin sosyal alandaki süreçleri, aile, benlik, kişilik uyumu, cinsiyet rollerinin kazanılması, ahlak değerleri, yargılar kültür, okul ortamı ve arkadaş ilişkileri gibi konuları kapsamaktadır. Kısaca ergenin yaşantı içindeki tüm deneyimleri, onu sosyal gelişimini etkileyen ve belirleyen unsurlardır (20).

İnsanlar bir grubun ve daha geniş bir toplumun üyesi olarak ve diğer üyeler ile etkileşerek yaşamlarını sürdürmektedirler. İnsan biyokültürel ve sosyal bir varlıktır. Kültürel koşullar içinde sosyal ilişkiler, hem toplumun hem de bireyin yapısını etkilemektedir. Bireyin tüm yaşamı çevresine uyum sağlamak çabası içinde

geçmektedir. Bu uyum çabası doğumdan başlayarak bir gelişim göstermektedir. Bireyin içinde yaşadığı toplumda etkili bir biçimde fonksiyonel olması, gerekli nitelikleri geliştirmesi sürecine sosyalleşme denmektedir (122).

Toplumsal beklentilere uygunluk gösteren, kazanılmış davranış yeteneği olarak tanımlanabilen sosyal gelişme, geniş anlamda bireyin doğumuyla başlayan bir evreyi, dar anlamda ise günlük davranış gelişimini kapsamaktadır. Daha yaygın bir tanımla sosyal gelişme kişinin sosyal uyarıcıya özellikle grup yaşamının baskı ve zorluklarına karşı duyarlık geliştirmesi, grubunda ya da kültüründe başkalarıyla geçinebilmesi, onlar gibi davranabilmesidir (122).

Sosyal çevrenin özelliklerinin ergenlik dönemindeki bireylerin ihtiyaçlarını karşıladığı iyi bir çevre uyumu, davranışsal ve psikolojik problemlerin olasılığını azaltmakta ve böylece çocukluktan ergenliğe geçişte kolaylık sağlamaktadır. Tam tersi kötü bir çevre uyumu ya da ergenin ihtiyaçları ile sosyal çevrenin birbirini karşılayamaması sosyal ve psikolojik gelişimde problemlere neden olmaktadır (146).

Çocukların ve ergenlerin çevreleriyle ilgili önemli bir yön olarak kendileriyle ilgili bilgi yani geribildirime ihtiyaçları vardır. Kendileri hakkında oldukça pozitif bilgi elde eden bireyler daha pozitif, destekleyici bir çevrede, kendilerini daha sosyal görmektedirler. Kendileri ile ilgili pozitif bilgi almak ergenler için önemlidir. Geribildirim bireylerin kendini kavramalarındaki gelişimi için de çok önemlidir (35).

Bireyin sosyalleşmesi ilk olarak ailede başlamaktadır. Bu bağlamda ergenin sosyalleşme süreci aslında çocukluk döneminde başlamış ve ergenlik döneminde ise bu süreç ailesinin dışına taşarak okul çevresi ve dolayısıyla arkadaş grupları ekseninde hızla devam etmektedir. Bu sosyalleşme sürecinde ergen için önemli gördüğü konularda ailesi, hâlâ bir başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir (104).

Erinlik ve ergenlik dönemlerinden önce ailenin bireyi olası sorunlarla ilgili bilgilendirmesi, bireyin üzerindeki kontrolünü yavaş yavaş azaltarak kendi ayakları üzerinde kalması için destek olması ve onunla iletişim kurabilmesi bireyin kendisine daha çok güvenmesini, kendisiyle ilgili olumlu algılara sahip olmasını ve gelişim basamaklarını başarılı bir şekilde aşmasını sağlayabilmektedir.

Kendilerini mutlu ve değerli hisseden, sorumluluklarını bilen, birbirine güven duyan bireylerden oluşmuş sağlıklı aile ortamlarında gençlerin hızlı değişimlerine

ayak uydurmaları, kendilerini kabul etmeleri ve kimlik geliştirmeleri başarılı bir şekilde olmaktadır. Anne babaların gençlik dönemindeki çocuklarıyla iyi ilişkiler kurabilmeleri için öncelikle kendi aralarındaki iletişimin sağlıklı olması gerekmektedir (9).

Sosyal çevrenin özelliklerinin ergenlik dönemindeki bireylerin ihtiyaçlarını karşıladığı iyi bir çevre uyumu, davranışsal ve psikolojik problemlerin olasılığını azaltmakta ve böylece çocukluktan ergenliğe geçişte kolaylık sağlamaktadır. Tam tersi kötü bir çevre uyumu ya da ergenin ihtiyaçları ile sosyal çevrenin birbirini karşılayamaması sosyal ve psikolojik gelişimde problemlere neden olmaktadır (146).

Çocukların ve ergenlerin çevreleriyle ilgili önemli bir yön olarak kendileriyle ilgili bilgi yani geribildirime ihtiyaçları vardır. Kendileri hakkında oldukça pozitif bilgi elde eden bireyler daha pozitif, destekleyici bir çevrede, kendilerini daha sosyal görmektedirler. Kendileri ile ilgili pozitif bilgi almak ergenler için önemlidir. Geribildirim bireylerin kendini kavramalarındaki gelişim için de çok önemlidir (35).

Ergenlerin toplulaşmasında arkadaş ilişkileri de önemli bir etkiye sahiptir. Arkadaşlık çocuklukta başlayıp gelişen bir ilişkidir. Çocukluk döneminde kızların kızlarla, erkeklerin erkeklerle oynaması, her iki cinsin birbirlerini kızdırmaları vb. görülür. 11 yaşından sonra erken gelişen kızlarda erkeklere karşı yakınlaşma, onların ilgisini çekme ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık, 11-13 yaşlarındaki erkek çocuklar kızlara karşı ilgisiz görünmektedir. Ancak 14-16 yaşları arasında yaşıtları olan kızlarla birlikte olmak istemekte ve 16 yaşından sonra da kızlarla tek tek arkadaşlık etme isteğindedirler. 13-14 yaşlarında yaşanan ilişkiler, genelde birtakım yenilikler keşfetmeye dayanan kısa süreli ve yüzeysel deneyimlerdir (167).

2.1.3.5. Kişilik Gelişimi

Kişilik, bireyi başkalarından ayıran bedensel, ruhsal ve toplumsal özelliklerinin dinamik bir bütünüdür. Aynı zamanda bir kimsenin kendine göre belirgin bir özelliği olması durumudur veya bir bireyi diğerlerinden farklı kılan bütün ayırıcı özellikleri onun kişiliğidir. Kişilik zamanla olgunlaşmaktadır (111).

Kişinin kendisiyle ilgili farkındalık kazanması ve kendi özelliklerini tanıması kişilik gelişiminde önemli bir husustur. Bireylerin kendisi ile ilgili özellikler

hakkında fikir sahibi olması ve bu özellikleri düşünceler, değerler ve davranışlar boyutunda tutarlılık ve devamlılık göstermesi durumu ergenlikte artmaktadır (20).

Ergenlik dönemi, fiziksel gelişimin yanı sıra gerek aile gerekse akran ilişkilerinde önemli değişimlerin yaşandığı ve kendi adına kararlar alma gibi özerklik arayışlarını içeren kritik bir gelişim dönemi olarak kabul edilir. Ergenlik dönemi süresince, sağlıklı bir kişilik gelişimi sonucunda yetişkinliğe adım atabilmek için ergenin başarılı bir şekilde tamamlaması gereken bazı gelişim süreçleri söz konusudur ve Erikson gelişim süreçlerinin en önemlisini “kimlik oluşturma” şeklinde tanımlamıştır. Fiziksel, duygusal ve sosyal alanlarda hızlı ve önemli değişiklikler yaşanmasıyla birlikte ergenler, nasıl bir hayat süreceği, nasıl bir insan kalmak istediği ve hangi mesleğe karar vereceği gibi sorulara çözüm arayışı içerisinde mücadele verir. Rol ve kimlik çatışmasını başarılı bir şekilde çözüme ulaştıran genç bireyler, kendine özgü bir kimlikle yetişkinliğe adım atarlar. Bu süreci başarı ile tamamlayamayan ergenler “kimlik karmaşası” ile karşı karşıya kalırlar (103).

Ergenlik dönemi kişilik gelişiminde sonraki yaşam tarzını şekillendirecek ve büyük ölçüde istikrar sağlayacak yeni durumlara zemin hazırlamaktadır. Bu kritik dönem, kişiliğin kalıcı olarak temellendiği en esaslı yaşam evresi olarak görülmektedir. Bu dönemin sonunda bireyin kendisi ve çevresiyle ilgili seçimleri, niyetleri amaç ve hedefleri büyük ölçüde belirginlik kazanmaktadır.

Ergen öncelikle çevresinde değer verdiği ya da ideal gördüğü kimselerin gözünde nasıl bir imaja sahip bulunduğunu önemsemektedir. Onların kendi kişiliği hakkında ki yargılarının, kendilerine yönelik öz yargılarıyla uyuşmasını beklemektedir. İki karşılaştırmada ortaya çıkabilecek uyumsuzluk ve tutarsızlıklar, ergeni olumsuz tarzda etkileyerek yanlış anlaşıldığı ya da anlaşılmadığı şeklinde bir kanaat geliştirmesine yol açabilir. Bu kanaat içinde bulunduğu karmaşaya dayandığı gibi, kendini yeterince tanıyamamaktan doğan asılsız bir kanıya da dayanabilir. Kişiliğin gelişimi ergenlikte önem kazanmakla birlikte, hiçbir zaman sona ermez. Kişilik gelişimi yaşam boyu devam eden bir süreçtir (22).

Ergenin kişiliği kararsızdır. Bazen ergende haz ve elem birbiri ardınca görülür; gözyaşlarını gülmeler izlemektedir. Bu birbirine zıt olan ruh halleri ergenlik

döneminde kişinin davranışını önceden kestirmemizin zorluğunu göstermektedir. Kişiliğin öznel bir yanı olan benlik, ergenlik döneminde çok önem kazanmaktadır.

2.2. Saldırganlık

İnsanlık tarihinin, savaşlar, ölümler, gaziler ganimet ve toprak ele geçirmelerinden oluştuğu düşünüldüğünde insan yaşamında saldırganlığın rolü daha iyi görünmektedir. Son yıllarda dünyada şiddete varan saldırganlık olaylarında artışlar olduğu bilinmektedir. Saldırganlık genel olarak zarar verme yönelik davranışlar olarak tanımlanabilir, ancak insan saldırganlığından söz edildiğinde tanım yapmak zorlaşmaktadır (106).

Çeşitli insan aktiviteleri arasında ilgilenilen konulardan hiçbiri insanların saldırganlığından daha derin bir kaygı uyandırmamıştır. Psikologlar uzun süredir tüm bireylerin doğasında kişilik özelliği olarak geniş oranda yer alan saldırganlık hakkında düşünmüş ve çalışmışlardır. Saldırganlık, çok popüler bir araştırma alanı olmasına karşın, bu olgunun net bir tanımını yapmak oldukça güçtür (16).

2.2.1. Saldırganlık Kavramı ve Türleri

Saldırganlık ve öfke bugün okullarda en çok rastlanan sorunların başında gelmektedir. Son yıllarda, Türkiye’de de diğer okullarda olduğu gibi saldırganlığını ve öfkesini kontrol etmekte zorlanan çocuklardan kaynaklanan problemler yaygınlaşmaktadır (71, 132, 159, 149).

Karmaşık sosyal dünyadaki en önemli uğraşlardan biri insanlarla ilişki kurmaktır. Sosyal davranışların kaynağı, bebekliğin ilk günlerine kadar dayanmakla birlikte insanın gelişimine paralel bir seyir izlemektedir. İnsan büyüdükçe diğer insanlarla karşılaşmakta ve onların varlığının farkına varmaktadır. Bu durum sosyal gelişimin kaçınılmaz ve devamlı bir koşuludur. Başkaları ile ilişki kurmanın olumlu ve olumsuz yönlerinin gelişimi örneğin saldırganlık, bu nedenle büyük önem taşımaktadır (126).

Saldırganlık, insanoğlunun var olduğu günden beri varlığını sürdüren bir davranış biçimidir. Çocukların oyunlarındaki kavgalarından, sokak çatışmalarından, savaşa kadar bir insanın bir diğer varlığa acı verme çabası, belki de üzerinde en çok araştırma yapılmış insan davranışlarından biridir. Günümüzde de çok popüler bir

araştırma konusu olan “saldırganlık” genel olarak, canlı veya cansız herhangi bir varlığa karşı fiziksel ve/veya duygusal olarak zarar vermeyi amaçlayan her türlü davranış biçimi olarak tanımlanmaktadır (135).

Saldırganlık üzerine araştırma yapan ilk araştırmacılardan Berkowitz (1962), Dollard ve diğerleri (1939) saldırganlığı ilk olarak, başka bir nesneye ya da kişiye zarar verme amacı güden davranış biçimi olarak tanımlamışlardır. Bu alanda araştırma yapan birçok araştırmacı, başkasına acı veren ya da zarar verici etkisi olan her davranışın, saldırganlık başlığı altında toplanarak sınıflandırılmasının doğru olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu araştırmacılar saldırganlığın temel ögesi olarak “niyet” kavramından bahsederler (Akt: 135).

Saldırganlık, üzerinde önemle durulan bir kavramdır. Çocukların oyunlarındaki kavgalardan sokak çatışmalarına ve savaşa kadar, bir insanın diğerine acı verme çabası, belki de en çok araştırılmış insan davranışdır. Saldırganlık farklı araştırmacılar tarafından değişik şekillerde tanımlanan bir davranış türüdür (184).

Aşağıda çeşitli araştırmacılar tarafından saldırganlık kavramının tanımlamaları yapılmıştır. Bu tanımlar farklılık ya da birbirine benzerlik göstermektedir.

Freedman ve diğerleri saldırganlığı; “*başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış*” olarak tanımlamaktadırlar (66).

Kirsh’e göre ise saldırganlık “*fiziksel, sözel, psikolojik veya duygusal olarak bir diğerine zarar vermek*” olarak tanımlamaktadır (102, 31).

Krech ve diğerleri ise saldırganlığı; “herhangi bir engele karşı doğrudan doğruya yapılan bir çeşit hücum olarak tarif etmekte ve bu anlamda, “adaptis”(uyum sağlayıcı) bir davranış” olarak kabul etmektedirler (3)

Diğer bir tanımda ise saldırganlık “diğer bir canlı ya da nesneye yönelik incitici ve rahatsız edici davranışlar” olarak tanımlanmaktadır (94).

Saldırganlık sözcüğü genelde olumsuz bir davranış olarak algılanmasına rağmen, temel anlamda bir yere veya kimseye yaklaşmak, bir şeye başlamak fakat aynı zamanda saldırmak üzere atılmak anlamlarına gelmektedir. Fakat günümüzde

saldırganlık, canlı ya da cansız herhangi bir objeye zarar verici, yaralayıcı, hatta öldürücü, zedeleyici davranışlar olarak tanımlanmaktadır (95).

Saldırganlık hakimiyet sağlamak, yenmek, yönetmek amacıyla yapılan güçlü, etkili bir hareket; yıkıcı ve yok edici bir davranış olarak tanımlanmaktadır. Saldırganlık insanın varlık sebeplerinden biri olarak, yani kendini ve başkalarını tanımını kolaylaştıran bir süreç olarak da görülebilmektedir (53). Saldırganlık, başkalarının kişisel haklarına aldırış etmeden, onları göz ardı etmeyi içerdiği gibi, başkalarının hak kullanımını engellemek, ya da hak kullanımı için uygun koşulların ortaya çıkmasına mani olmak, duygusal ve fiziksel olarak zor kullanmak gibi fiilleri içermektedir (69). Saldırganlık, karşısındakine üstün gelmek, onu yönetmek; bir işi bozmak, boşa çıkarmak için düşmanca, incitici, hırpalayıcı, acı/ağrı verici davranış biçimi” olarak da tanımlanmaktadır.

Diğer bir tanımda ise; esas olarak dış uyarılara karşı bir tepki değil, insanın içinde, serbest kalmaya çabalayan ve dış dürtülerin yeterli olup olmamasına bakmaksızın anlatımını bulacak bir uyarılmadır” şeklinde tanımlamıştır (46).

Saldırganlık, düşüncelerini ve inançlarını genellikle dürüst olmayan uygunsuz yollarla ve diğer bireylerin haklarını çiğneyerek ifade etme biçimidir (55).

Sonuç olarak saldırganlık hangi şekilde tanımlanırsa tanımlansın kişinin kendisine veya başkasına zarar veren bir davranış biçimini ortaya koymakta ve kabul edilemeyecek olumsuz bir sosyal beceriyi anlatmaktadır (47).

Saldırgan davranışların birçok türünün bulunduğu psikologlar tarafından ortaya konulmaktadır. Genel olarak saldırgan davranışlar vurma, bastırma gibi fiziksel; hakaret, tehdit gibi sözel ve söylenti yayma, sosyal dışlanma gibi dolaylı ya da ilişkisel türlerle birbirinden ayrılmaktadır (74).

Saldırganlık üzerine yapılan çalışmalarda, araştırmacılar, saldırganlığı çeşitli türlere ayırarak incelemişlerdir. İlk olarak Buss (1961) saldırganlığı üç tür içinde sınıflandırmıştır (16). Bunlar;

Fiziksel ya da sözel saldırganlık: Fiziksel saldırganlık, “diğer bireye vurma, tekmeleme, ısırma gibi fiziksel zarar vermeyle ya da zarar verme tehdidiyle sonuçlanan düşmanca ve araçsal formlar biçiminde sergilenmektedir. Bir başka

deyişle fiziksel saldırganlık, bir nesne aracılığı (sopa, taş, silah vb.) ya da bir nesne olmaksızın (tokat atmak, itmek, ısırma, yumruk atmak, vb.) diğer bir kişiye veya kişilere güç kullanılmasıdır (31). Sözel saldırganlık; sözel iletişim yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiye incitmek ve ona zarar vermek ise, sözel saldırganlık olarak tanımlanmıştır (16). Glascock, sözel saldırganlığı“aşağılama gibi negatif duyguları da içeren psikolojik acı vermek için ötekinin benlik algısına yapılmış saldırı” olarak tanımlanmaktadır. Aşağılama, bağırma ve tartışma, tehdit, alay etme ve lakap takma sözel saldırganlığın örnekleri olarak görmekte ve sözel saldırganlığı fiziksel saldırganlığın habercisi olarak nitelendirmektedir (70).

Aktif ya da pasif saldırganlık: Aktif saldırganlık, amaca yönelik bir davranış olup, bu davranış biçiminde saldırganının kurbanına acı çektirme ve canını yakma amacı esastır. Pasif saldırganlık ise, aktif saldırganlık zıttı olup karşıdaki kişiye aktif olarak tahribat vermek yerine, onun amacını gerçekleştirmesine engel olmak olarak tanımlanabilir.

Doğrudan ya da dolaylı saldırganlık: Doğrudan saldırganlık karşıdaki kişiyi kışkırtmaya ya da öfkelenmeye neden olabilecek zararlı uyarıların direkt olarak karşıdaki kişiye gönderilmesi sonucunda oluşan saldırganlık türü iken, dolaylı saldırganlıkta ise dolambaçlı yollarla karşıdaki kişiye zarar verici uyarıların gönderilmesi söz konusudur (16).

Saldırganlık fiziksel saldırganlık (vurma, tekmeleme, tükürme, itme, kişisel eşyalarını alma gibi), sözel saldırganlık (alay etme, tehdit etme, isim takma, tehdit etme, bağırma ya da ağır biçimde eleştirme) ya da psikolojik saldırganlık (alay etme, sosyal ilişkilerini manipüle etme, sosyal dışlamaya maruz kalma, şakaların hedefi olma, zorla alma veya dışlama) olmak üzere üçe ayrılmaktadır (21).

Kuru ve Var, ise saldırganlık türlerini şu şekilde sıralamışlardır (115);

Ödünleyici Saldırganlık: İnsan bazı nedenlerden dolayı istediği şeyleri gerçekleştiriyorsa kendini güçsüz hisseder, acı çeker; güçsüzlüğün yarattığı bu acı insanca dengenin bozulmasından, insanın eyleme geçme yetisini onarmaya çalışmasından, kendini tamamen güçsüz hissetmek istememesinden doğar. Bundan dolayı güçlü gördüğü bir kişi veya toplulukla özdeşleşir. Özdeşleştiği grubun

başarısını kendi başarısı gibi kabul eder ve onlar gibi davranır. Ödünleyici şiddet güçsüzlükten doğan, güçsüzlüğü ödünleyen bir şiddet türüdür.

Öç Alıcı Saldırganlık: Öç alıcı saldırganlık, daha önce bir kişinin veya kişilerin bize yapmış olduğu davranış şekline incinmemiz ya da öyle algılamamızdan dolayı, bu durumu kabullenemeyip, bu kişi veya kişilere kin besleyerek daha önce onların yapmış olduğu davranış şekline benzer davranışlar göstererek ya da onları incitebilecek davranışlarda bulunarak içimizde biriken öç alma duygularının boşalmasıdır.

Tepkisel Saldırganlık: Tepkisel saldırganlık başka bir şekilde de engellemelerden ortaya çıkar, İnsanlar isteklerini ya da gereksinimlerini karşılayamadıkları zaman kendilerini engellenmiş hissederler. Engellendiğini hissettikleri zaman amaçlarına ulaşmak içinde saldırgan davranışlar gösterirler. Tepkisel saldırganlık, bireyin herhangi bir saldırı ya da hakaret gibi kışkırtıcı durumlarla karşılaştığında gösterdiği öz-savunucu eylemleri içermektedir.

Saldırganlıkla ilgili bir diğer türü ise, reaktif saldırganlığa karşı proaktif saldırganlıktır. Reaktif saldırganlık, genellikle aniden ve yanlış algılanan bir tehdite karşılık verilen otomatik ve savunucu bir tepki olarak tanımlanmaktadır Proaktif saldırganlık ise, herhangi bir tehdite yönelik bir tepki olmayıp, istenilen bir şeyi elde etme ya da bir akrana zorbalık etme gibi bir amaca hizmet eden davranışları içermektedir (127).

Saldırganlığın yaygın olarak ele alınan bir tür şekli ise, ilişkisel saldırganlığa karşı açık saldırganlık ayrımıdır. İlişkisel saldırganlık, bir çocuğun arkadaş ilişkileri ve bir gruba dahil olmayla ilişkili duygularına zarar vermeyi amaçlayan davranışlara işaret ederken, açık saldırganlık, fiziksel saldırganlık, sözel tehditler ve gözdağı verme aracılığıyla zarar vermeye yönelik davranışları içermektedir (171).

2.2.2. Saldırganlığı Etkileyen Faktörler

Saldırganlık için risk faktörleri durumsal etmenlere bağlı ve çocuğa özgü risk faktörleri olarak ikiye ayrılabilir. Durumsal risk faktörleri tek ebeveyne sahip olma, düşük sosyo-ekonomik düzey, annenin ruhsal sağlığının kötü olması, ebeveyn suçluluğu, etkili olmayan ebeveynlik, yaşam stresi ve aile ile çatışma gösterilebilir.

Çocukla ilişkili faktörler düşük sözel yetenek, hiperaktivite, karşıt davranış ve dikkat eksikliği ve davranış bozukluğudur (177).

Saldırganlık davranışı da insanın psikolojisinde yer alan bir davranış modelidir. Bu davranışın nedeni, nasıl oluştuğu, hangi olayların ve durumların buna zemin hazırladığı, en sık ne zaman ve hangi durumlarda görüldüğü gibi sorular hep cevaplanması gerekli olan sorulardır, ancak bilinen bir gerçek var ki o da, saldırgan kişiler kızgınlık ve öfke doludurlar. Öfke krizleri ve şiddet saldırılarıyla içlerindeki düşmanlığı dış dünyaya vururlar (126).

Diğer insan davranışları gibi saldırgan davranışlarda ancak çoklu etkenlerle açıklanabilmektedir. Saldırganlık konusuyla ilgili çalışmaların özellikle üzerinde durdukları açıklamalardan bazıları doğuştan getirilen etmenler, mizaç, öğrenme yaşantıları, kimyasal anlamdaki bazı hormonal değişiklikler vb. biçiminde özetlenebilmektedirler (106).

Saldırgan davranışının meydana gelmesinde çeşitli faktörler etkili olabilmektedir. Bu faktörler tek başına etkili olabileceği gibi bir veya birkaç faktör aynı anda birleşerek saldırgan davranışın ortaya çıkmasına neden olabilir. Kimi faktörler ise bazen saldırganlığa neden olabilirken bazen de saldırganlığın ortaya çıkma ihtimalini azaltabilmektedir.

Saldırganlığı etkileyen faktörler; kişilik, aile, kitle iletişim araçları, uyuşturucu madde ve alkol kullanımı, çevresel faktörler ve zorbalık olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2.2.1. Kişilik

Kişilik, “bir insanın duyuş, düşünüş, davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine özgü görüntüsü” olarak tanımlanmaktadır (180).

İnsanların toplumun hoş görmediği güdülerini bastırma yoluna gittiği bir benlik türü olan üst benlik türünde ahlaki anlayış ve günah gibi kavramlar yer alır. Üst benlik vicdan olarak da tanımlanmaktadır. İnsan yetiştiği ortam, içerisinde bulunduğu sosyal çevre ve statüsü ne olursa olsun saldırganlık güdülerini taşıyabilir. Bu güdülerin bastırılması ise insanın vicdanı ile mümkün olmaktadır. Aksi takdirde her türlü saldırganlık davranışını sergiler ve hiçbir pişmanlık duymaz. Tüm bunların

dışında bir de insanların gösterebileceği kişilik bozukluklarından söz etmek doğru olacaktır. Kendine güveni olmayanların en önemli özelliklerinden birisi her an tehdit altında olduklarına inanmalarıdır. Kendisini güvende hissedenden hiç kimse, saldırgan bir tutum takınmaz (85).

2.2.2.2. Aile

Ergenlik dönemi çocuk ve ebeveynler arasında aile içi çatışmaların geliştiği ve güçlendiği bir dönem olarak ele alınabilir (173, 142).

Aile; “üyeleri arasındaki ilişkiler ve etkileşim yönünden sosyal bir grup, sosyal ve ekonomik yönden bir birlik, sosyal yaşamın temel göstergelerinden biri olarak bir örgüt, üyelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ve yürütülmesinde sistematik kuralları bulunan en küçük sosyal bir yapı” olarak tanımlanmaktadır (77).

Saldırgan davranışların oluşumunda aile önemli bir rol oynamaktadır. Çocukta saldırganlık anne-babanın aşırıcı koruyucu veya reddedici, aşırı ilgisiz ya da ilgili davranması ile fiziksel ya da sözel şiddet uygulamasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Saldırgan davranışın ortaya çıkmasında anne babanın hatalı tutumları ilk sıralarda yer almaktadır. Anne babanın aşırı düşkünlüğü veya aşırı korumacı tutumu, çocukta içsel kontrolün ay ışığı sonucu saldırgan davranışlar görülebilmektedir.

Jagawas tarafından yapılan bir çalışmada, 18-20 yaşındaki sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yaşayan gençler ile reddedilen, gereksinimleri karşılanmayan gençler arasındaki davranışsal farklar incelenmiştir. Sevgi ve saygıya dayalı bir aile ortamı içinde yetişen gençlerin kendini kabul düzeyi yüksek, sosyal ilişkilerinde başarılı, bağımsız bireyler oldukları gözlenirken, reddedilen ve kısıtlanan gençlerin ise içine kapanık, kendilerine fiziksel zarar veren, çevresine saldırganca davranan kişiler oldukları saptanmıştır (Akt: 95).

Aile içi iletişim bozukluğu, eşler arası anlaşmazlık ve şiddet erkek çocuklarında saldırganlık ya da içe kapanıklık gibi davranış problemleri meydana getirebilmektedir. Anne sevgisini göstermediği yerde babanın otoritesinin hissettirilmesi, babanın çocuk üzerindeki aşırı baskısı da çocuğu saldırgan ve kavgacı davranışlarının nedeni olabilmektedir (134).

Çocuğun aile içinde şiddete uğraması sonucunda saldırgan davranışlar sergilediği belirtilmiştir. Başka bir deyişle çocuğun şiddete uğrama ve daha fazla saldırgan olma olasılığını artırdığı görülmektedir (19).

Ailelerin çocuklarını ihmal etmeleri, üzerlerinde aşırı baskı kurmaları veya aşırı gevşek bırakmaları, aşırı koruma gayreti içine girmeleri, çocukları sık cezalandırma eğilimleri çocukları isyana anti-sosyal davranışların içine iter. Aile içerisindeki eğitim tarzı da önem arz etmektedir. Özellikle şımarık ve nazlı eğitim şekli, içe dönük saldırgan davranış eğilimleri için uygun bir ilk şarttır (118).

2.2.2.3. Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçlarında şiddet içerikli görüntü izlemek temel olarak fiziksel saldırganlığa, daha sonra ise diğer saldırganlık türlerinin artmasına yol açabilmekte ve bireyin daha saldırgan bir kişiliğe bürünmesine neden olabilmektedir (68).

Kitle iletişimi, uzmanlaşmış grupların teknolojik araçları (basın, radyo, televizyon, dergi, sinema, tiyatro, internet, GSM araçları) kullanarak geniş, heterojen (coğrafya bakımında) dağınık, izleyicilere simgesel içerikleri yayma tekniklerini içermektedir (156).

Kitle iletişim araçları, iyi yönde kullanıldıkları zaman insanlığa çok faydalı olacağı, olumsuz yönde kullanıldıkları zaman da ise toplumu kötü yönde etkileyeceği bir gerçektir. Kitle iletişimi araçları çeşitli konudaki enformasyonla insanlar üzerinde etkili olabilmektedir. Bilgi edinmek ve özellikler boş zamanları değerlendirmek üzere kitle iletişim araçlarına yönelen insanlar, yoğun bir yönlendirme ile karşı karşıya kalabilmektedirler (3).

Son zamanlarda toplumda saldırganlık olaylarının tırmanmasıyla birlikte toplumun çeşitli kesimlerinde, kitle iletişim araçlarının saldırganlık olgusunu yönlendirmede etkisinin olup olmadığı tartışılmaktadır. Kitle iletişim araçlarının insan davranışlarının şekillenmesinde önemli bir rolü olduğu da bilinmektedir. Kitle iletişim araçları toplumda yaşananları anlatırken aynı zamanda da dış gerçekleri aktarmaktadır. Bununla birlikte basın yayın organlarının toplumu bilgilendirirken aktardığı mesajlarda saldırganlık olgusunun dozunu ayarlandığını söylemek güçtür. Günümüzde kitle iletişimde özellikle televizyonda saldırganlık bir araç olarak kullanılmakta ve içinde saldırganlık ve şiddet olmayan bir haberin haber olarak

nitelendirilmediği durumlara gelinmiştir. Kitle iletişim araçları ve medyadaki şiddet saldırganlığı çok çeşitli yollarla ortaya çıkarır. Bu yollardan en dikkat çekici olanı taklittir. Birçok psikolojik çalışma çocukların ve gençlerin yeni davranışları başkalarını gözlemleyerek öğrendiklerini ve sık sık televizyonda gördükleri saldırgan modelleri kendilerine örnek aldıklarını göstermektedir (60).

Kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun çocuklar ve yetkinler üzerindeki olumsuz etkileri mevcuttur. Bazı TV kanallarında, bazı gazetelerde gösterilen vahşet görüntüleri ve verilen şiddet haberleri, çocukları ve gençleri etkisi altına alarak onlara kötü örnek olmaktadır. En yumuşak toplumlarda bile hınç artımı, nefret ve şiddetin körüklenmesi, insanların dengesiz davranışlara sürükleyebilmektedir.

Bu konular üzerinde pek çok çalışma yapılmış ve çeşitli tespitler ortaya konulmuştur. Neylan Doğan “Şiddetten Geçilmiyor” başlıklı yazısında “İngiltere’de 1993’te annesi ile alışverişe iden 3 yaşındaki çocuk, market çıkışında 11 ve 13 yaşlarındaki iki çocuk tarafından kaçırılmış ve bir süre sonra, şehrin tren hattının yakınlarında ölü bulunmuştur. Cinayeti işleyen çocuklar yakalandıklarında, cinayeti, izledikleri bir filmin etkisinde kalarak işlediklerini açıklamışlardır. Aynı şekilde 1994’te, ‘Ninja Kaplumbağalar’ adlı filmi videoda izleyen 9 ve 12 yaşlarındaki iki çocuk, 6 yaşındaki arkadaşlarını filmde izledikleri gibi öldürmüşlerdir (3).

Kitle iletişim araçlarındaki saldırganlığın kimleri ne derecede etkileyeceği, bireylerin saldırganlıkla ilgili geçmiş yaşantılarına bireysel farklılıklara ve sosyal çevrenin saldırganlığa verdiği değere göre değişiklik göstermektedir.

2.2.2.4. Uyuşturucu Madde ve Alkol Kullanımı

Saldırganlık ve şiddetle ilişkili birçok faktör arasında en önemlilerden birisinin alkol bağımlılığı olduğu görülmektedir (121).

Uyuşturucu madde; keyif verici, hayal doğurucu, tahrik ve sarhoş edici, insan irade ve muhakemesini ortadan kaldıran kişide alışkanlık yaratan maddelerdir (72).

Saldırganlık davranışının önde gelen kaynaklarından birisi uyuşturucu madde kullanımınıdır. Alkol ve madde kullanımıyla, saldırganlık eylemlerinin birbirini tırmandırdığı tespit edilmiştir. Uyuşturucu maddelerin kimyasal etkileriyle saldırgan

davranışların, şiddet eylemlerinin ortaya çıkmasında doğrudan rol oynamaktadır. Bu maddelerin insan beyni üzerinde kontrol mekanizmalarını zayıflatması veya yoğun enerji halinin ortaya çıkması neticesi, şahıslar daha saldırgan ve kontrolsüz davranış içerisinde olabilmektedirler (11).

Alkolün alınma miktarına göre farklı etkilerinin olduğu az miktarda alınan alkol, saldırganlığı ortadan kaldırılabirirken, fazla alınan alkol ise davranış hâkimiyetini ortadan kaldırarak saldırganlığı artırabilmektedir. Alkolün saldırganlığa neden olması alkol alınmadan önceki engellenme durumuna veya ruh haline bağlı olarak etkilenmektedir.

2.2.2.5. Çevresel Faktörler

Bireyi saldırganlığa iten diğer bir neden ise çevredir. Bireylerin içinde yaşadıkları çevre, onların duygusal ve davranışsal gelişimine etki etmekte, özellikle sosyo-ekonomik çevre çocuğun davranış sorunu olan saldırganlık eğilimleri göstermesine sebep olabilmektedir. Saldırgan davranışları ve şiddet eylemlerini içeren örneklerin ekonomik, eğitim ve kültür düzeyleri düşük olan toplum kesimlerinde bulunan erkekler arasında daha çok bulunduğu birçok araştırmada gözlenmiştir. Bunun sebebi eğitimsiz ve yoksul kesimin olumsuz örneklerden daha kolay etkilenip, saldırganlığı benimsemesidir (95).

Çevresel faktörler denildiğinde birden fazla olumsuzluklar içeren unsurlar akla gelmektedir. Çevresel faktörlerin birkaçının bir araya gelmesiyle birlikte, insanda biranda meydana gelen patlamalar saldırganlığa yol açar. Kişinin saldırgan davranışlar göstermesine çoğu zaman tek başına neden olmayan çevresel faktörler tamamlayıcı özellik göstermektedir. Çevre, kişinin geçmişten bugüne kadar ki konumu, ailesi, arkadaşları, okulu, eğitimi ve çevresinden etkilenerek edindiği deneyimlerin tümüdür. Gürültü, sıcaklık, aşırı soğukluk, hava kirliliği, kalabalık, insan vücudunu tehdit eden unsurlar, psikolojiyi olumsuz etkileyen durumlar çevresel faktörler kapsamında olup saldırganlığa yol açmaktadırlar (85).

2.2.2.6. Zorbalık

Zorbalık, diğer bir bireylere acı çektirmeyi amaçlamayan saldırganlığın bir formudur ve mağdurlar fiziksel veya psikolojik olarak acı çekmektedir.

Saldırganlık grubunda yer alan zorbalık çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Besag (1989) zorbalığı “fiziksel güç bakımından karşısındakine karşı koyamayacak güçte olan bireye daha güçlü olan kişi/ler tarafından, bu kişiyi incitmek/rahatsızlık vermek/ huzursuz etmek gibi amaçlarla tekrarlı olarak yapılan fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel saldırılar” olarak tanımlamıştır (Akt: 92).

Olweus, ise zorbalığı, “bir bireyin bir veya birçok kişi tarafından açıkça, tekrarlı olarak ve birçok kez, olumsuz davranışlara maruz kalması durumu” olarak tanımlanmaktadır (129, 79).

Zorbalık, sosyal ilişkilere yönelik bazı eylemleri de (alay etme, oynanan oyuna katmama, gruptan dışlamak, isim takma, arkasından konuşmak) içerecek şekilde tanımlanmıştır (116). Saldırganlık ve zorbalık, şiddet içermekte ve zorbalık, saldırganlığın bir formu olarak değerlendirilmektedir (127).

Cooper ve Snell’e (2003) göre de zorbalık, fiziksel saldırganlık içeren yüzyüze saldırılar, tehditler, algılanan cinsel yönelimle ilgili alay etme ya da kaba bir biçimde kendileriyle oynayamayacağını söyleme biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Zorba fiziksel olarak büyük olma, daha yüksek statüde olma ya da akran grubunun desteğinden yararlanma gibi güç avantajından yararlandır. Bu tanımlamadan anlaşıldığı gibi zorbalık saldırganlık olarak ele alınmaktadır ancak zorbanın güç olarak üstünlüğü bulunmaktadır. Sharp ve Smith’e (1994) göre de zorbalık saldırgan bir davranış biçimidir. Genelde uzun sürelidir, bazen haftalarca bazen aylarca bazen de yıllarca sürebilir. Bu tanımlama da önemli bir nokta dikkat çekmektedir. Oda zorbalığın zamana yayılma özelliğidir (Akt: 23).

Zorbalığı, saldırganlık türlerinden ayırt eden özellikler; gücün kasıtlı ve kötü kullanımı, zorbalığın tekrarlılığı ve zorbalığa katılan taraflar arası fiziksel ya da psikolojik güç dengesizliğinin bulunması olduğu belirtilmektedir (165).

2.3. Saldırganlıkla İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Saldırganlığı açıklayan birçok kuramsal yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar, saldırganlığı insan doğasının bir parçası ya da öğrenme yoluyla sonradan kazanılan bir davranış örüntüsü olarak ele almaktadırlar (184).

Bu bölümde saldırganlıkla ilgili kuramsal yaklaşımlar olan içgüdü kuramları, biyolojik kurumlar ve davranışsal – bilişsel kuramlar ele alınacaktır.

2.3.1. İçgüdü Kuramları

İçgüdü kuramları saldırganlığı, öğrenilen bir davranış olarak değil, doğuştan gelen kalıtsal bir davranış olarak görmektedirler. Ayrıca insanlardaki saldırganlığı tıpkı hayvanlarda olduğu gibi içgüdüsel bir tepki olduğunu açıklamıştır. Saldırganlığın nedenlerini açıklamaya çalışan içgüdü kuramları psikanalitik kuram ve etiyojik kuram olarak iki başlık altında sınıflandırılmaktadır.

2.3.1.1. Psikanalitik Kuram

İnsan saldırganlığı ile ilgili en eski kuram içgüdü kuramıdır ve bu kuramın temsilcisi Freud'dur. Freud'un görüşleri ilk kez ana çizgileriyle "Why War" (Niçin Savaş) adlı ünlü bir mektupta dile getirilmiştir. Bu mektup, 1932 yılında Albert Einstein'in Freud'a yönelttiği insanlığın savaştan nasıl kurtarılacağına ilişkin sorusuna yanıt olarak yazılmıştır (126). Freud saldırganlığın doğuştan gelen, kaçınılmaz ve evrensel bir olgu olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, saldırganlık giderek biriken ve belli bir noktada dışarı atılması gereken biyolojik içgüdüsel bir dürtüdür. Bazen birine karşı fiziksel ya da sözlü taciz yoluyla dışarı atılmakta; bazen de saldırganlık içe yönelmekte ve intihar dahil kişinin kendini cezalandırması şeklinde ortaya çıkmaktadır (139).

Freud, dürtü kuramını geliştirme sürecindeki ilk yazılarında, insanın tüm davranışlarının kökeninde varolan cinsel enerjinin (libido) yaşama gücünü ve yaşamın devamını sağladığını, saldırganlığın ise, libidinal dürtülerin engellenmesine bir tepki olarak ortaya çıktığını savunmuştur. Freud daha sonraki yazılarında, ölüm içgüdü (Thanatos) olarak adlandırdığı ikinci bir içgüdüden söz etmiştir. Bireyin içinde yaşama güdüsünden (Eros) enerjisini alan yıkıcı dürtülerin de olduğunu belirtmiştir. Ona göre, ölüm içgüdüünün zorlamasıyla, kendine zarar verme dürtüleri, yer değiştirme (displacement) gibi savunma düzenekleriyle dış ortama yöneltilmektedir. Yani, saldırganlığın temelini ölüm içgüdüünün diğer kişilere yöneltilmesi oluşturmaktadır (Akt: 140).

Freud'a göre saldırganlık, gerçekte insanın kendine yönelik olan yıkıcı eğilimlerinin dış dünyadaki nesnelere çevrilmesidir. İnsan diğer insanlarla savaşıyor ve

onlara karşı yıkıcı davranışlar geliştirir, çünkü kendini yok etme isteği yaşam içgüdülerinin gücü tarafından engellenmiştir. Yaşam ve ölüm içgüdüleri ya da türevleri birbirini etkisiz kurabilirler ya da biri diğerinin yerine geçebilir. Örneğin yeme eyleminde açlık ve yıkım birbirine geçmiştir, doyum yiyeceği ısırma, çiğneme ve yutma hareketleri ile sağlanır. Cinsel içgüdü'nün türevi olan sevgi, ölüm içgüdü'sünün türevi olan nefreti nötrleştirebilir ya da sevgi nefretin, nefret sevginin yerine geçebilir. Buna karşın çevrecilerde öğrenmenin ve deneyimlerin saldırganlığın doğuşunda önemli rolü olduğunu ileri sürmektedirler (137).

Freud son yazılarında bu iki görüşü birleştirerek, insanın tüm davranışlarının, Eros ve Thanatos'un karşılıklı etkileşimlerinden oluşturduğu sabit bir gerilimden kaynaklandığı sonucuna varmıştır. Bu durumda saldırganlık, hem libidinal dürtülerin engellenmelerine karşı gelişen bir tepkiden, hem de kendine zarar verici dürtülerin yönünün kendinden uzaklaştırılarak diğer kişilere yöneltilmesinden kaynaklanmaktadır (Akt. 140).

Psikoanalitik kuramcı E. Fromm insandaki saldırganlığı zararlı ve zararsız olmak üzere iki çeşide ayırarak, saldırganlığın her zaman zararlı olmayabileceğini vurgulamıştır. Fromm, canlıların kendilerini korumaya yönelik dürtüsel olarak doğalarında barındırdıkları saldırganlığı zararsız görmektedir. Ancak karaktere yerleşmiş ve insan arzularının bir sonucu olan saldırganlığın zarar verici boyutlara ulaştığını düşünmektedir (Akt: 67).

2.3.1.2. Etiyolojik Kuram

Saldırgan davranışların kökenini biyolojik yapıya bağlayanlar yalnızca psikanalistler olmamıştır. Saldırganlığı hayvan davranışlarını gözlemleyerek inceleyen etologlar, saldırganlığın evrim süreci içinde önemli bir işlevi olduğunu öne sürmüşlerdir.

Etoloji, insandaki saldırganlığı ele alırken, iki önemli sorunla karşılaşmaktadır. Birincisi, insanlarda saldırganlığı tetikleyen faktörler yalnızca içgüdülerle açıklanamamaktadır. İkincisi, hayvanlarda gözlemlediği saldırgan davranışlar, tekdüze ve ritüel davranışlardır. İnsanlarda görülen saldırgan davranışlar ise çeşitlilik göstermektedir (169).

Etiyolojik kuram savunucularından K. Lorenz (1963), saldırganlığın dış uyaranlardan bağımsız, kendi içgüdüsel enerji kaynağına sahip bir davranış olduğunu savunmaktadır. Lorenz'e göre saldırganlık dürtüsü uygun bir çıkış noktası bulana kadar devam etmektedir. Bu görüşe göre saldırganlığın yöneldiği hedef, saldırganlığın gerçek nedeni olmayabilir. Örneğin; Lorenz insanların baskı, haksızlık ve savaşlar nedeniyle saldırganlığı davranmadıklarını, saldırgan oldukları için de bu tür mekanizmaları geliştirdiklerini öne sürmüştür (Akt: 67). Lorenz'e göre saldırgan davranış zaman, zaman iç ve dış şartlara bağlı olan bir içgüdüdür. Bu içgüdü aradığı objeyi bulamazsa saldırgan davranış ortaya çıkmaktadır. Örneğin, acıkan bir hayvan veya insan yiyecek bir şeyler bulmak için aranmaya başlar, eğer bulamazsa saldırgan davranış ortaya çıkmaktadır. Bu somut ve bir amaca yönelmiş çaba, önceden programlanmış içgüdüsel davranış, kendine özgü nesneyi bulduğu zaman ortadan kalkmaktadır (137).

Başka bir etholog olan Robert Andrey'e göre saldırganlık belli bir toprağa sahip olma ve onu koruma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Her canlı belli bir alanı kazanma, sahip olma ve koruma ihtiyacındadır. Yaşam alanı denilen bu alanın genişliği türden türe değişmektedir. Bu alanın daralması organizmalar tarafından kendilerin yönelik bir tehdit olarak algılanmaktadır. Saldırganlı yaşam alanına yapılan ve yapılacak olan hücumlara yönelik bir harekettir. Kalabalıklaşma, evlerde ve yaşanılan dış çevrelerde bireylerin yaşama alanını daraltma ve kalabalık yerlerde saldırganca davranışların ve suçluluğun artmasına neden olmaktadır.

Basit seviyedeki, organizmaları ve hayvanları gözleyerek geliştirilmiş bu kuramın insanlardaki saldırganlığı açıklamada her zaman yeterli olduğu söylenemez(111).

2.3.2. Biyolojik Kuramlar

Biyolojik yaklaşım, saldırganlık davranışının temelinde genelde beyin işleyişine bağlı olarak kimyasal ve hormonal etkileşimleri görmektedir. Bu çerçevede biyoloji disiplini şiddet tutumlarını; diet, alerjiler, hormonal düzensizlikler, testosteron gibi bio-kimyasal faktörler, beyin bozuklukları ve tümör gibi nöropsikolojik faktörler ile XYY sendromu gibi genetiksel faktörler üzerinden analiz etmektedir (101).

Biyolojik temelli görüşler içgüdü kavramını kabul etmeden saldırganlığa ilişkin biyolojik kuram ortaya koymuşlardır. Bu kuramda, kişiliğin belirli çizgi ya da melekelerinin beyinin özel bazı bölümleriyle ilişkili olduğu ve beyin, merkezi sinir sisteminin ve endokrin sisteminin şiddet içeren saldırgan davranışlara yol açtığını öne sürülmektedir (32).

Saldırganlık ve kromozomlar ilişkisi incelendiğinde, erkeklerdeki fazladan bir Y kromozomunun, saldırganlık davranışlara neden olduğu yönünde bulgular elde edilmiştir. Bununla birlikte, Y kromozomu ile ilgili farklı bulguların olduğu da unutulmamalıdır. Yine beyinde hipotalamus, mesansafalon ve amigdalanın uyarılmasının, öfkeye ve saldırgan davranışlara neden olduğu ilişkin araştırmalar bulunmaktadır (3).

Saldırganlık üzerinde etkili olan diğer bir faktör hormonlardır. Bu hormonlardan biri erkeklik hormonu testesterondur. Hayvan araştırmalarında saldırgan davranışta testesteronun rolü bilinmesine karşın insanda etkisi çok belirgin değildir. Genel olarak, normal bireylerde ölçülen serberst testesteron ile saldırgan/düşmanca davranış arasında ilişki vardır. Özellikle antisosyal dürtüsel şiddet suçlularında klinik çalışmalar testesteron düzeyinin arttığını göstermektedir (1).

Conner'e göre hayvan deneylerinde testoterone verilmesi saldırganlığı arttırmaktadır. Fetus erkek olduğundan, testoterone vücutta oluşmaya başlamakta, dolayısıyla beyinin oluşumunda da görev almaktadır. Bu nedenle erkelerin kadınlardan daha saldırgan olduğu söylenmektedir. Almanya, İsviçre ve Danimarka'da cinsel şiddet suçundan mahkum olanlara, iğdiş edilmeyi kabul etmeleri durumunda erken salıverecekleri söylenmiştir. Bu öneriyi kabul eden gönüllü suçluların izlenmesi sonucunda, bunların cinsellikle ilgili düşünce ve eylemlerinde bir azalmanın yanı sıra, cinsellik saldırılarında da bir azalmanın olduğu belirlenmiştir (3).

Sonuç olarak saldırganlıkla ilgili biyolojik çalışmalar genellikle iki değişik çizgide yürütülmektedir. Birinci çizgideki araştırmalarda, saldırganlığın beyinin hangi bölgeleri tarafından kontrol edildiğini saptamaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu konuda hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar ortak bir biçimde saldırgan davranışların beyindeki bazı merkezler, özellikle hipotalamus bölgesi tarafından

kontrol edilebileceğine işaret etmiştir. İnsanlarla yapılan çalışmalarda da, aynı ölçüde kesin olmamakla birlikte, saldırgan davranışların hipotalamus tarafından kontrol edildiği yolunda bulgular elde edilmiştir.

İkinci çizgideki araştırmalarda ise, bireylerin genetik yapılarının onları saldırgan davranışlarda bulunmaya eğilimli kılıp kılmadıkları araştırılmaktadır. Bu çerçevede üzerinde en çok durulan konu, cinsiyet kromozomları ile saldırganlık arasındaki ilişki olmuştur. Bu çalışmalarda genellikle erkeklik kromozomuyla saldırganlık arasında bir ilişki olabileceği saptanmıştır. Ancak, bu bulgular eleştiriye açık oldukları için saldırganlığın nedeninin erkeklik kromozomu olduğu yolunda bir yargıya varmak güçtür (184).

2.3.3. Davranışsal –Bilişsel Kuramlar

Davranışçı- Bilişsel Kuramlar, engellenme- saldırganlık kuramı, sosyal öğrenme kuramı ve bilişsel kuram olarak üç başlık altında incelenebilmektedir. Bu kuramlar aşağıda açıklanmaktadır.

2.3.3.1. Engelleme-Saldırganlık Kuramı

Engellenme, amaca ulaşılmasını engelleyen etmenler olarak tanımlanmaktadır. Engellenmenin sonucu daima saldırganlıktır (29).

Engelleme- Saldırganlık kuramı, 1939 yılında Yale Grubu olarak adlandırılan Dollard, Dood, Miller, Mowrer ve Sears tarafından geliştirilmiştir. Bu psikologlara göre engelleme; amaç ve hedefe ulaşmanın bloke edilmesi ve durdurulmasıdır (3). Bu kurama göre saldırganlık, doğuştan gelen içgüdüsel bir davranış değildir. Saldırganlık, amacı yöneldiği hedefe zarar vermek olan güdüsel bir davranıştır ve temelinde daima engellenmenin yarattığı bir dürtü durumu yatmaktadır. Böylece, engellenme- saldırganlık denencesine göre, saldırganlık, daima bir engellenmenin sonucudur ve engellenme daima bir tür saldırgan davranışa yol açmaktadır (184).

Bu kuram, bireylerin ulaşmak istediği amaçlara ulaşmasını önleyen engellerin dışsal koşullar olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka deyişle, birey herhangi bir amaca ulaşmak için çok istekliyse, amacına ulaştığında da memnun olacağını düşünüyorsa ve bu amaca ulaşması engelleniyorsa birey engellenmişlik hissetmektedir. Bu engellenmişlik de hayal kırıklığı (frustration) duygusuna neden

olmaktadır. Engellenen birey ise saldırganca davranarak bu engeli aşmak istemektedir (114).

Engellenme-saldırganlık kuramı bir gerilim azaltma modelidir. Kurama göre, engellenme bireyde bir gerilim yaratmakta, bu gerilim azaltılmadığı takdirde, patlama şeklinde bir saldırgan davranış ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, engellenme-saldırganlık kuramı içgüdü kuramlarıyla bir paralellik göstermektedir, engellenme-saldırganlık kuramı Freud'un "engellenmiş içgüdü" kavramından esinlenerek ortaya atılmıştır. Diğer yandan saldırganlığın doğuştan gelen içgüdüsel bir davranış olmadığını savunması açısından engellenme-saldırganlık kuramı öğrenme kuramlarıyla da bir paralellik göstermektedir (184).

Engellenme-saldırganlık kuramı üç temel öneri üzerine kurulmuştur. Bunlardan birincisi, tüm engellenmelerin saldırganlığa yol açacağıdır. İkincisi, tüm saldırganlıkların engellenmelerden kaynaklandığı, üçüncü varsayım ise engellenme sonucu ortaya çıkan gerginliğin saldırganlık davranışıyla ifade bulduğunda azalacağıdır. Bu varsayımlara göre her engellenme sonucunda saldırganlık dürtüsü ortaya çıkmaktadır (114).

2.3.3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Saldırganlığın sosyal öğrenme kuramı Albert Bandura tarafından geliştirilmiştir. Bandura'ya göre (1973) saldırganlık doğuştan gelen veya içgüdüsel olmayıp, edimsel koşullanma ve gözlemsel öğrenmeyle öğrenilen bir özelliktir. Yani saldırgan davranışın hem dışsal uyarlardan, hem de içsel bilişsel süreçlerden etkilendiğini ileri sürmektedir (3, 89).

Sosyal öğrenme kuramcıları insanın doğuştan saldırgan olmadığını saldırganlığın toplumsallaşmanın bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmişlerdir. Sosyal öğrenme kuramında bireyi saldırganlığa iten güçlerin içsel olmaktan çok dışsal olduğu görüşü hakimdir (4). Diğer kuramlarla karşılaştırıldığında bu kuram dış etkilere daha fazla önem vermektedir. Ancak kişi yalnız çevresel etkenlere tepkide bulunan güçsüz bir organizma değildir. Kişi ve çevrenin karşılıklı etkileşimleri bireyin sahip olduğu davranışları oluştururlar. Böylece hem çevre etkinlikleri davranışları şekillendirir, hem de çevre davranışlar tarafından etkilenmektedir. Bu dinamik görüşler insanın saldırganlığını diğer sosyal davranışlar gibi hem çevreden

kaynaklanan uyarın ve pekiştiricilerin etkisi hem de bilişsel kontrol etkisiyle öğrenildiğini savunmaktadır. Bu kuram, saldırgan davranışların kaynaklarının çok çeşitli olduğunu, geçmiş deneyim ve öğrenmeden, dış durumsal etmenlere kadar yayılan çok geniş bir yelpaze içinde değerlendirilmesi gerektiğini, ayrıca saldırganlık ve şiddetin, nesiller boyunca öğrenilmiş bir davranış kalıbı olarak geçtiğini de savunmaktadır. Geçmişteki deneyimlerin saldırganlığın ne zaman, hangi durumlarda ve de ne sıklıkla ortaya çıkacağını belirlediğini, çocukların model olarak aldıkları ana babalarının davranışlarından, nasıl davranmak gerektiğini öğrendiklerini, aile ve dış çevreden edindikleri saldırgan modellere özenerek saldırgan davranışlarda bulduklarını ileri sürmektedir (60).

Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar belli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini; başka davranışların gözlemleyerek öğrenirler. Bandura' ya göre insan gelişimi, doğuştan gelen özelliklerin, kişinin davranışlarını ve çevrenin etkisinin karmaşık etkileşimler sonucu gerçekleşir. Saldırgan davranışların pekişmesinde en önemli etken çevredeki modellerin davranışlarının gözlenmesidir. Çocuklar, anne-babalarının, sorunları çözerken başvurdukları saldırgan davranışları öğrenerek bunları benimserler. Örneğin; babasının sık sık annesine şiddet uyguladığını tanık olan bir çocuğun, ileride eşine ya da çocuğuna zarar veren bir yetişkin olma olasılığı yüksektir (3).

Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre diğer tüm davranışlar gibi saldırganlık da öğrenilen bir davranıştır ve bireyler saldırganlığı gözleyip taklit ederek öğrenmektedirler. Bireyler kendilerini, saldırgan davranış gösteren bireylerin yerine koyarak onlarla özdeşleşirler (111).

Öğrenme kuramlarına göre, davranışlarımız, doğuştan getirdiğimiz türe-özgü eğilimler ya da kalıtım yoluyla bize aktarılan kişisel özellikler tarafından değil, çevre koşulları tarafından şekillendirilebilmektedir. İçgüdüsel gibi görünen davranışlarımız da dahil tüm davranışlarımız, aslında, çevresel uyarıcılara verilen tepkiler sonucu gerçekleşen öğrenmelerin ürünüdür (184).

Sosyal öğrenme kuramı, saldırganlık konusunda cinsiyetler arasındaki farklılıklara da değinmiştir. Araştırmalarda bebeklikten erken çocukluk dönemine kadar, saldırganlık konusunda bir cinsiyet farkına rastlanmadığı ancak erkek

çocukların biraz büyümeye başladıktan sonra daha saldırgan ve iş bölümüne kapalı oldukları, kız çocuklarınsa toplumsal ve bilişsel açıdan daha geniş oldukları görülmüştür. Erken yaşlarda bu konuda cinsiyet farkının görülmemesi, ileri yaşlardaki davranış farklılıklarının kökenin biyolojik olmadığı, bu davranışların öğrenildiği tezini desteklemektedir. Başka bir araştırmada ise saldırganlık konusunda cinsiyetler arasında görülen farkın, saldırganlığın dozu değil, dışa vuruluş biçiminde olduğu görülmüştür. Kendilerine gösterilen davranış modellerine bağlı olarak, erkek çocukların fiziksel ve sözel olarak, kız çocukların da ilişkilerinde geçimsizlik biçiminde sergiledikleri tespit edilmiştir (3).

Sosyal öğrenme kuramının saldırganlığın anlaşılması ve açıklanmasına önemli katkıları olduğu açıktır. Kuram, her şeyden önce, saldırganlığın nedenlerin pekiştirme ve taklit yoluyla öğrenme gibi test edilebilir kavramlarla açıklamaktadır. Ayrıca, saldırgan davranışların öğrenme yoluyla kazanıldığını savunduğu için, bu tür davranışlar açısından gözlenen bireysel farklılıkları da bu kuram çerçevesinde kolayca açıklamak mümkündür. Diğer yandan, içgüdü kuramları ile karşılaştırıldığında, sosyal öğrenme kuramı saldırganlığın önlenmesi ya da kontrol edilmesi konusunda daha iyimser bir tablo ortaya koymaktadır. Çünkü saldırgan davranışların öğrenildiğini kabul etmek, aynı zamanda bu davranışların kazanılmasının engellenebileceğini ve kazanılmış olan davranışların söndürülebileceğini kabul etmek anlamına gelmektedir (184).

2.3.3.3. Bilişsel Kuram

Bilişsel kurama göre öfkelenmenin nedeni aslında o olayla ilgili sahip olunan düşüncedir. Bilişsel davranışçı yaklaşıma göre öfke, biliş ve davranışın karşılıklı olarak etkilendiği, bilişsel kökenli duygusal durum olarak tanımlanmaktadır. Beck (1975)'e göre, öfke duygusunun açığa çıkmasındaki önemli faktör kişinin uyarıcıya yüklediği anlamdır (90).

Bilişsel Kurama göre saldırganlığın oluşmasında ve kalıcı hale gelmesinde düşünmenin ve bilgi işleme sürecinin rolü bulunmaktadır. Dodge ve diğerleri ortaya koydukları Atıf Kuramında, saldırganlığın atıflarla ilişkisini analiz etmişlerdir. Atıf kuramında çocukların kendilerinin ve başkalarının davranışlarını kendilerine nasıl açıkladıkları önemsenmektedir. Çocuklar saldırganlık uyandıran bir durum

yaşadıklarında, belli bilişsel işlem dizisi yaşamaktadırlar. İlk, durumu çözümleridir. İkinci adım ise durumu yorumlarıdır. Bu aşamada, çocuklar çözümlenmiş bilgiyi almakta, onu geçmiş yaşantıları ve amaçları ışığında ele almakta ve anlamaya çalışmaktadırlar. Üçüncü olarak, bir tepki araştırmasına girmektedirler. Bu durumda gösterebilecekleri bazı tepkiler aramaktadırlar. Daha sonra karar verme aşamasında, her bir potansiyel tepkinin yeterliliğini değerlendirip ve en uygun olarak gördüklerini seçmektedirler. En son aşamada ise tepkiyi kodlamakta yani, seçtikleri gözlenebilir tepkiyi göstermektedirler (23).

Bilişsel kurama göre tüm sosyal davranışlar gibi saldırganlık davranışları da sosyalleşme sürecinde oluşturulmuş olup şemalarca yönlendirilmektedir. Hayata bakış açısının temelini oluşturan şemalar gelişimsel süreçte yaşantılar ve gözlemler yoluyla edinilmektedir. Herhangi bir durumda olayların oluş sırasıyla ilgili bilgileri içeren şemaların oluşturulması için bireylerin dikkatini çeken bazı ipuçlarının gözlenmesi gerekmektedir. Bu sürecin başlangıcında, bireyin doğuştan getirdiği nörolojik ve fizyolojik özellikleri ve eğilimleri gözlenen saldırganlık davranışlarının fark edilip, şemalaştırılmasında belirleyici role sahiptir.

Birey için önemli ve dikkat çekici ipuçlarıyla oluşturulan şemalar da yeniden gözden geçirilmekte, daha önceden var olan şemalarla tutarlı olan şemalar sistemle daha çabuk bütünleşmektedirler. Çünkü yeni oluşturulan şemalar, hafızada depolanmış, birbirleriyle ilgili diğer olaylar, bu olaylarla ilgili duygu, düşünce ve davranışlarla ilişkilendirilmekte ve belli bir düzen içerisinde bir araya getirilerek yeni bir örüntü oluşturulmaktadır. Dolayısıyla şemaların hafızada depolanmasında, geri çağrılıp işe koşulmasında bireyin beklentileri, algıları, duygu ve düşünceleri de sürece etki etmektedir. Bu nedenle gözlenen her saldırgan davranışı saldırganlık şemasına dönüştürülmemekte var olan şemalarla ilişkilendirilmemektedir (114).

2.4. Spor ve Sosyal Boyutları

2.4.1. Sporun Tanımı

Spor her şeyden önce insan unsuruna hitap ettiği için, amaç ister sağlıklı ve iş verimi yüksek bir toplum yaratmak olsun, ister geleceğe güvenle bakabilecek yapıcı, yaratıcı ve sağlıklı bir gençlik yetiştirmek olsun, ister sosyal çözülmeye ve

yabancılaşmaya karşı kullanılabilir bir araç olması özelliğiyle, sporun günümüzde çok etkin ve vazgeçilmez bir sosyal olgu durumuna geldiği bir gerçektir (181).

Günümüze kadar spor hakkında çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bu tanımlardan birkaçını sıralayacak olursak;

Spor, ferdin tabii çevresini beşeri çevre haline çevirirken, elde ettiği yetenekleri geliştiren belirli kurallar altında araçlı veya araçsız ferdi veya toplu olarak boş zaman faaliyeti kapsamını içinde veya tam zamanını alacak şekilde meslekleştirerek yaptığı sosyalleştirici toplumla bütünleştirici ruh ve fiziği geliştiren rekabetçi dayanışmacı ve kültürel bir olgudur (49, 50).

Spor, bireyin beden ve ruh sağlığının geliştirilmesi, belli kurallara göre rekabet ölçüleri içinde mücadele etme, heyecan duyma, yarışma ve üstün gelme ve gerçek anlamda başarı gücünün artırılması kişisel açıdan en yüksek noktaya çıkarılması yolunda gösterilen yoğun çabalar (13).

Spor, kişinin beden ve ruh sağlığını koruyucu bütün yapısının dengeli olarak geliştirilmesi ile ilgili olan faaliyetlerin başarıya ve yarışmaya dönüşmüş şeklidir. Spor hedef olan başarıya ulaşma yolunda çeşitli yönleriyle kişinin sağlığını da dikkate alan bir faaliyet olmalıdır (133).

Spor, fizik kondisyonu iyileştirmeyi amaçlayan, oyun, yarışma ve mücadele anlayışıyla yapılan fiziksel etkinlik. Bireysel ya da kolektif oyunlar biçiminde gerçekleştirilen ve genellikle bir yarışmaya yol açan, kesin kurallara göre uygulanan ve ani bir yarar beklenmeden yapılan beden hareketlerinin tümüdür (33).

İnsan ruhundaki mücadele ve başarıya azminin tabiat ve sosyal yapı ile karşılıklı ilişki kurmak suretiyle, sistemli ve adil, belirli kurallar içinde fizik, moral, toplumsal ve karakter kişiliğinin yarışmaya dönüşmesine “spor” denir (97).

2.4.2. Spor ve Sosyalleşme

Sosyalleşme “doğuştan itibaren toplum üyeliğini kazanmasında geçirdiği safhaların bütünüdür.” Doğum ile birlikte yaşam sürecinde şahsiyetin gelişmesi ve toplum içerisinde ferdiyetin gelişmesi sosyalleşme sürecidir. Kendi kendisini tanıyan kendisi gibi olan insanlarla benzerliklerini ve farklılıklarını gözleyen bir kimse daha sonra yaratıcı olarak da bir ferdiyet kazanmaktadır. Ferdin sosyal ilişkiler içerisinde

yer alarak toplumla bütünleşmesi ve belirli görevleri yerine getirmesi sosyalleşme sürecinde mesafe alınmasına bağlıdır. Şahsiyetini geliştirmeyen ve ferdiyet yoluyla yaratıcı olmayan bir kimse, toplum üyeliğini de kazanamamaktadır. Fert ile toplum arasında uyumun sağlanabilmesi ve dayanışma, iş birliği ve iş bölümü ile gerçekleşebilmektedir (59).

Sosyalleşme, bireyin sosyal gruba katılması olgusudur. Birey; bir gruba girerken o grupta geçerli olan sosyal normları o grup içinde girişte ve ileride alacağı rolleri, ulaşacağı sosyal mevkileri, bu rol ve mevkilerin kendisinden beklediği davranış, beceri ve inançları öğrenip benimsemek durumundadır. Sosyalleşme olgusu doğumdan hemen sonra başlar. Bireyin toplumda geçerli olan değerleri, inançları, vaziyet alışlarını, davranış kalıplarını öğrenip özümsemesi, çocukluk ve gençlik döneminde girdiği gruplarda geçerli değer, tavır ve rol beklentilerine göre “sosyal ben” ini veya “sosyokültürel şahsiyet”ini kazanması ile devam eder. Aslında, insan bütün hayatı boyunca sosyal pozisyonlarda yani sosyal roller üstlendiği için, bu rollerin öğrenilmesi sırasında sosyalleşme de hayat boyu devam eder (56).

Spor, ele alınış biçimi ve toplumsal doğurguları nedeniyle dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Bir kültür aracı olarak spor, kitleleri değişik yönlerde etkileyebileceği gibi, saldırganlık içgüdüsünün körükleyici açıdan işlendiği zaman olumsuz sonuçlar doğurabilecek nitelikte bir olgu olabilmektedir. Toplumsal ekonomik yapı ve sistemlere bağlı olan spor, olumlu işlevleri olan bir olgu olabileceği gibi, olumsuz sonuçlar doğuran bir olgu da olabilmektedir (49).

Spor yapanlar, sosyal çevre edindiğini, dostlar sağladığını söylerler. Spor sayesinde insanlar yeni çevrelere girerler. Kentler arası, ülkeler arası dostluklar sporla gelişir. Spor, iletişim araçlarının en önemlilerinden biridir. Bir milletin fertleri arasındaki duyguyu beslemek, onları ortak gayeye yöneltmek sporla sağlanabilir(24).

Sporun önemli işlevlerinden birisi bireyin bir gruba ait olma duygusunu algılaması ve geliştirmesidir. Aidiyet duygusu sosyal bir varlık olan insanın sosyalleşme sürecinde önemli değerlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Aileye, takıma, millete ait olma, kişinin toplumda üstlendiği rolün belirlenmesinde, belirli bir statü kazanmasında önemli bir olgu olarak görülmektedir. Spor alanında elde

edilecek başarılar bu duyguların artarak devam etmesine ve bireylerin sosyalleşmesine yardımcı olacaktır (128).

Spor, oyunsal bir nitelik göstermesi nedeniyle eğlendirici ve dinlendirici bir etkinlik gibi görülmektedir. Oyunun birçok özelliklerini sporda da görmek olanaklıdır. Oyunda olduğu gibi sportif yarışmalarda zaman ve mekan boyutu açısından sınırlı da olsa bir etkileşim vardır. İlke olarak olimpiyat düşüncesinde önemle vurgulandığı gibi, sporun kendi amacı dışında, başka bir amaca hizmet etmemesi gerekir. Oysa toplumsal uygulamalar açısından spora bakıldığında sporun birçok simgesel ve toplumsal işlevleri olduğu görülür. Sporun bütünleştirici, birleştirici ve eğitimsel işlevleri yanında, günlük yaşamın kimi gereksinimlerini güvence altına almaya yönelik bir işlevi olduğu görülmektedir (49).

Spor, çağımızın modern toplumlarının en yaygın ve etkili sosyal kurumlarından birisidir. Toplumların en önemli unsuru ise bireydir. Bireyleri, sağlıklı, eğitilmiş, sosyal ve kültürlü toplumlar, ancak modern toplum olarak düşünülebilir. Temel amacı insanın beden, ruhen ve sosyal yönden gelişmesine katkı sağlamak olan spor, modern toplum yaratmada çok etkin bir sosyal olgudur. Sporun bilinçli olarak yaygınlaştırılması ve halkın çağdaş anlamda spor yapması ile gelişmişlik arasında önemli ölçüde paralelliğin varlığı kabul edilmektedir (181).

Spor, bireyin dinamik sosyal çevrelere katılımını sağlayan bir sosyal etkinlik olması özelliğinden dolayı, kişinin sosyalleşmesinde önemli bir role sahiptir. Modern toplumlarda sporun çoğunlukla kolektif bir etkinlik olduğu göz önüne bulundurulduğunda sportif faaliyetler aracılığıyla, sporla ilgilenen bireyler, değişik insan gruplarıyla sosyal ilişkiye girmektedir. Spor, bireyin kendi dar dünyasından kurtularak başka ortamlarda, başka kişilerden, inançlardan, düşüncelerden insanlarla diyalog içinde bulunmasını, onlardan etkilenmesini ve onları etkilemesini sağlamaktadır. Bu yönüyle sporun, yeni dostlukların kurulmasına, pekiştirilmesine ve sosyal kaynaşmaya katkı sağladığı söylenebilir. Spor sadece spor yapanlar değil, izleyici kitleler arasında da önemli bir sohbet ve muhabbet konusu oluşturmaktadır(40).

2.4.3. Spor ve Sosyal Çevre

Son yıllarda sıkça kullanılan sosyal çevre kavramı gündelik yaşama girerek, politikadan bilme kadar çok çeşitli alanlarda kullanılır olmuştur. Sosyal çevreyi oluşturan şartlar, fiziksel, sosyal ve kültürel öğeler olarak sınıflandırılabilir. Daha açık bir ifade ile; bireyin ailesi, komşuları, akrabaları, arkadaşları, mahallesindeki insanlar, evi içinde yaşadığı kenti, okulu, iş yeri hatta kullandığı aletler bile bireyin yaşamında etkili olan sosyal çevre unsurlarıdır. Her birey farklı çevre şartlarında yaşamını sürdürmektedir. Gözden uzak tutulması gereken bir nokta da, teknolojiye ve kitle iletişimindeki ileri gelişmelerdir. Bu gelişmeler sayesinde dünyanın erişilebilir hale gelmesi toplumda çevresi az veya gelişmemiş bireylerin ufuklarını da genişletmektedir. Toplum, canlı ve cansız her türlü varlıkla ilişkiler bağı kurar, bunları anlamlandırır, değerlerle donatarak kendi varlığının bir ögesi haline getirir. Bu bir bakıma çevreye alıştırma işlemidir. Bu işlemin sonucunda oluşan ne varsa sosyal çevre olarak algılanır (73).

Sporcuların performansını etki eden önemli faktörlerden biri sosyal çevredir. Sosyal çevre; aile, yakın çevre, okul iş çevresi ve toplum kitle iletişiminden oluşur ve etkilenir. Sosyal çevreyi oluşturan şartları fiziksel toplumsal ve kültürel öğelere ayırabiliriz (98). Çağdaş toplumlar, sporu sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası sayarken, geri kalmış toplumlar ise sporun önemini kavrayamamış ve göz ardı etmişlerdir. Günümüzde, toplumların spora yaklaşımları toplumların genel yapısını yansıtır. Spor aslında gelişmişliğin bir ölçütü olarak da kabul edilmektedir (182).

Sosyal çevrenin taşıdığı özellikler farklı sportif faaliyetlerin geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır. Sosyal çevre olarak düşünebileceğimiz okul, aile, iş yeri ve insan tarafından işlenmiş, değerlendirilmiş olan fiziki çevre şartları, sportif faaliyetlerin hangi branşta yoğunlaştığını ışık tutmaktadır. Aynı şekilde, okul, aile ve iş yerinde kabul görmeyen bir faaliyetin toplum da gelişmemişse, dışa kapalı homojen bir sosyal yapı varsa, sosyal değişme yavaş ve yetersiz ise, sportif faaliyet de arzu edilen seviyeye çıkamayacaktır. Bilindiği gibi spor, sosyal bir role sahiptir(58).

Birey, herhangi bir spor branşında faaliyette bulunarak sosyal çevrenin baskısından, stresinden uzaklaşmaktadır. Aynı zamanda spor faaliyetlerini yaptığı bir

sosyal çevreyi mensup olmakla ve o çevrenin kurallarına göre hareket ederek sorumluluk duygusunu geliştirmektedir. Sosyal çevre ve spor ilişkisi bireyin geleceğini garanti altına alması ve hayatını idame ettirebilmesi şeklinde bir mesleki çevre olarak sportif faaliyetlerde bulunması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan modern toplumun ve kentleşmenin ortaya çıkardığı stres ve baskıdan kurtulmak, kendine zaman ayıracak hoş bir vakit geçirme ve eğlence isteği açısından sosyal çevre ve spor iç içe girmektedir (87).

2.4.4. Spor ve Eğitim

Eğitim, her şeyde olduğu gibi kişilerin spora yönelmelerinde de etkilidir. Sporu fiziksel ve ruhsal bir eğitim olarak düşündüğümüzde, sporun eğitim ile özdeş olduğunu belirtebiliriz. Toplum hayatını bu derece genişliğine kapsayan eğitimin, sistem içinde oynadığı rol büyüktür. Bu bakımdan, sporu ve sportif faaliyetleri de eğitimin kapsamı içinde düşünmeliyiz (14).

Eğitim sporun en önemli boyutlarından birisidir. Spor bu boyutuyla ele alındığında iki şekilde değerlendirilmesi gerekir. Spor için eğitim ve eğitim için spor. Spor için eğitimde spor amaçtır ve sporun en üst düzeyde gerçekleştirilebilmesi için eğitimden yararlanır. Sporcu eğitimi, antrenör eğitimi, seyirci eğitimi, hakem ve spor yöneticilerinin eğitimi söz konusudur. Bu anlamda eğitim sporun hizmetindedir ve sporun teknik, estetik ve performans düzeyini yükseltmek için vazgeçilmez bir yoldur. Antrenman bilimi ve spor fizyolojisi, spor psikolojisi, spor yönetimi işletmesi, spor pedagojisi gibi pek çok bilim dalı spor için eğitimde önemli yer tutar. Eğitim için sporda ise spor, eğitimin hedeflerine ulaşması için kullanılan araçlardan sadece bir tanesi ama belki de en eğlencelisi ve doğru kullanıldığında en etkilisidir(138).

Bir eğitim şekli olan sporu fiziki ve ruhi bir eğitim olarak düşünürsek spor ile eğitimin özdeş olduğunu belirtebiliriz. Eğitim, genel anlamı ile yetişkin nesiller tarafından sosyal hayata hazır olmayan nesiller üzerinde uygulanan bir işlemdir. Eğitim, eğitimden faydalananların sosyal tabakalaşma pramidinde yukarı doğru hareketlilik kazanmaları ile elde edecekleri sosyal statü sayesinde meslek sahibi olmalarına da zemin hazırlamaktadır (58).

Bedensel, ruhsal ve sosyal açılardan sağlıklı birer toplum yaratmak için, örgün eğitim kurumlarının yanında yaygın spor eğitimine de gerekli önem verilmelidir. İçinde yaşadığımız çağda, insanların hayatları rutinleşmekte, beşeri ve sosyal ilişkileri azalmakta, boş zamanları çoğalmakta ve bu insanların sıkıntıları artmakta ve yeterli hareket alanı bulamamaktadırlar. Tüm bu olumsuzluklar ve özellikle hareketsizlikler, zaman içinde insanın zindeliğini yitirmesine, sinir, kas ve dolaşım sisteminin bozulmasına ve iş veriminin düşmesine neden olmaktadır. Bu kayıpları gidermek için, gelişmiş ülkelerde ve iş çevrelerinde aktif dinlenme etkinlikleri olan beden eğitimi ve spor programları yürürlüğe konmaktadır (181).

Okullarda yapılan sportif faaliyetlerle ve beden eğitimi dersleri ile çocuklar ilk defa sporla tanışmaktadırlar. Okulda yapılan etkinliklerin spora yönlendirme etkisi vardır. Beden eğitimi derslerinin başarı ile uygulanmasının bu konuda etkisi fazladır. Beden eğitimi öğretmenleri spora yönlendirmede önemli sorumluluklar yüklenmektedirler. Beden eğitimi derslerinde kişi kendini tanır, tanıtır, yeteneklerinin sınırını bilir ve geliştirir, sağlıklı ve dinç bir vücuda sahip olur, kişisel becerileri gelişir, sportif aktivitelerle birlikte sosyalleşme sürecini hızlı bir şekilde yaşar (98).

2.4.5. Spor ve Toplum

Günümüzde geniş kitleleri ilgilendiren spor olgusunda, sportif yarışma sonucu statü farklılaşmasına bağlı olarak bir hiyerarşi durum ortaya çıksa bile, bu durum sınıfsal bir şekle dönüşmez. Toplumsal uygulamalar açısından spora bakıldığında, sporun birçok simgesel ve toplumsal işlevleri olduğu görülür. Sporun bütünleştirici, birleştirici ve eğitimsel işlevi yanında günlük yaşamın kimi ihtiyaçlarını güvence altına almaya yönelik bir işlevi olduğu da görülmektedir (15).

Bir toplumda spora katılım şekli, düzeyi, yararı ve sorunları sadece kişilerin yetenekleri ve ilgilerine bağlı değildir. Toplumun spora bakış açısı ve spor politikaları, sporun gelişip yayılmasında ve sporda başarılı olunmasında önemli rol oynar. Çağımızda, özellikle gelişmiş ülkeler başta olmak üzere spora büyük önem vermekte ve uluslararası spor organizasyonları ve spor yarışmalarında ön sıralarda yer alabilmek için büyük bir mücadele vermektedirler. Çünkü büyük

organizasyonları gerçekleştirmek ve sporda büyük başarılar kazanma, ulusal saygınlığın bir göstergesi kabul edilmektedir (138).

Spor, kişisel açıdan olduğu kadar toplumsal kalkınma açısından da önemlidir. Sporun toplumsal kalkınmayı olumlu yönde etkilemesi için, her şeyden önce geniş kitlelerin temel spor kültürüne ve spor yapma imkanlarına sahip olması gerekir. Ülke içindeki sportif ilişkilerin kültürel kaynaşmayı teşvik etmesi, davranış tavrı alışların birleştirilmesi, iç turizmin birleştirilmesi, kitlelerin boş zamanlarının değerlendirilmesi, sporun geniş kitlelere mal edilmesi, beden sel, fiziksel, ruhsal anlamda sağlıklı nesiller yetiştirilmesinin bir aracı olarak kullanılmaktadır. Bu durum, bir yandan bireylere yarar sağlamakta, diğer yandan ise sosyal kalkınmanın unsurlarından biri olarak, toplum içinde önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedir. Çünkü her yönden sağlıklı bireylerden meydana gelen toplumlar aynı ölçüde sağlık milli birlik ve bütünlük içinde bulunurlar (97).

Spor gerek katılımcısıyla gerek seyircisiyle tüm insanların günlük yaşamını olumlu ya da olumsuz bir şekilde etkiler. Bütün bilinenler sporun toplumun dışında olmadığını birer kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumla içten ve düzenli bir şekilde bağlanmış bir toplumsal etkinlik olan spor, bir ulusu “Biz” duygusu çerçevesinde toplar ve öteki bütün küçük iç çekişmelerin ayrılıklarının silinmesinde etkili olur. Toplumca belirlenen ve denetlenen koşullar altında, istikrarlı benliklerin ya da kişiliklerin oluşumuna katkıda bulunan sporun, bir toplumsal kümenin farklı kurumları arasında da bütünleştirici aracı olduğu ve toplumdaki ayrılık ve ayrılıkların doğmasını önlediği görülmektedir. Toplumsallaştırıcı ve uygarlaştırıcı görevleri en etkili biçimlerde yerine getiren sporun özellikle “Dürüst Oyun” kurallara ve otoriteye saygı, özdenetim ve özdisiplin gibi erdemlerin edinilip sürdürülmesinde yararı gözden uzak tutulmadığı gibi, toplumca kurulup geliştirilir, anlamlandırılır ve tanımlanır (84).

Spor, toplum hayatında çok değişik yollardan giderek, bireyleri doğrudan ya da dolaylı olarak kendisine bağımlı kılmış ve her zaman toplumun ilgisini canlı tutmayı başarmış bir sosyal olgudur. Bu, olgu toplum hayatında belli görevler üstlenmektedir. Toplumun vazgeçilmez zevklerini, ihtiyaçlarını karşılayarak kendisine bağlayan spor, günümüz dünyasında büyük bir sosyal kurum olduğunu

kabul ettirerek toplumu çok yakından ilgilendiren belli davranışlar, düşünceler, inançlar ve simgeler geliştirmiştir. Spor, her sosyal kurum gibi, diğer sosyal kurumlarla ilişki halindedir ve o toplumun hukukundan, siyasetinden, ekonomisinden, demografik, kültürel, coğrafi yapısından ve çevresinden ayrı düşünülemez (98).

2.4.6. Sporun Kişisel Yönden Önemi

Bir kısım psikologlar kişiliği insanın uyarıcı olma bakımından değeridir diye açıklar. İnsanın toplumda oynadığı çeşitli roller ve bu rollerin başkası üzerinde bıraktığı etkilerin tümüne kişilik çerçevesinden bakarlar. Rol yapmak, rolü üstlenilen kişi gibi davranmak anlamına gelir. Bir diğeri ya da bir nesne ile özdeşleşmektir. Rol bireyin dikkat, ilgi gözlem, algı, yetenek ve çabalarıyla yakından ilişkilidir. Oyun ve sportif etkinlikler içinde bireyler sürekli olarak birbirlerini güdüleyerek zengin bir birikime sahip olurlar, bu birikimlerde yaşam süreçleri boyunca onlara bir takım kolaylıklar sağlar. “ Oyun yoluyla toplumsallaşan ben ve başkası kavramlarının bilincine varan çocuk içinde aldığı roller bakımından kendi kişiliğini daha iyi tanır, kendini başkalarından ayırt eden özelliklerin farkına varır (179).

Kişilik ve spor eylemleri arasında bir ilişki olup olmadığı konusu Otto Neumann tarafından araştırılıp şu sonuçlar ortaya çıkarılmıştır:

- Spor yapanlar yapmayanlara göre daha dirençli, çalışkan, dinamik ve pratik beceri sahibidir.
- Spor yapanlar yapmayanlara göre kendini kontrol etme, iradeye hakim olma, kendini savunma ve özverili olma konusunda az da olsa farklılık gösterir.
- Sor yapanların ağır çalışma ve çevreden kaynaklanan güçlüklerle karşı daha dayanıklı ve uyum sağlayıcı oldukları görülmektedir.

Neumann kişilik konusunda çocukluk çağından başlayarak sporcuların yetenekleri ve özellikle kişiliklerinin gelişmesine yardımcı olmak bakımından kendilerine olanaklar sunulduğunda onların yaşamlarında yardımsever, yaratıcı, doğru davranışlara yönelen ve gerçekçi olacakları görüşündedir. Kuşkusuz yukarıdaki kişilik özelliklerinin kazanılması, uzun süren bir eğitim süreciyle olanaklıdır (105).

Çeşitli bilim adamları, düşünürler, spor ahlakçıları, sportif etkinliğin kişilik üzerine etkilerine şöyle genelleştirmektedirler (117);

- Spor karakteri şekillendirir.
- Takım sporları işbirliği yapmayı öğretir.
- Bireysel sporlar kişisel disiplini geliştirir.
- Spor erkekçe mücadeleyi öğretir.
- Beden eğitimindeki serbestlik ve zorunlu olmayış öğrenci-öğretici ilişkilerini geliştirerek, sporcunun sosyalleşme sürecini kolaylaştırır.
- Tehlikeli idmanlar cesareti artırır.
- Bazı spor dalları yüksek iletişim değerlerine sahiptir. Özellikle bedensel temasın olduğu spor dallarında bu daha belirgindir.
- Spor saldırganlık dürtülerine doğal yol ile sosyal kurallara uygun olarak boşaltmayı öğretir

Yetim'e göre sporun kişisel yönden önemi aşağıdaki gibi sıralanır (181);

- Günlük iş ve yaşantılarında verimli ve sağlıklı olmalarını sağlar.
- Güçlü ve sağlıklı bir fiziki yapıya kavuşmasını sağlar.
- Hayatın zorluklarına ve hastalıklara karşı dayanıklılık sağlar.
- Kültürel zevkler ve duyarlılık sağlar.
- Boş zamanların yararlı bir biçimde değerlendirilmesini sağlar ve böylece insanlar iyi dinlenir, eğlenir ve zinde olur.
- Liderlik, hoşgörü, arkadaşlık, iyiyi, doğruyu, gücüyle kazanmayı takdir etme gibi nitelikler kazandırır.
- Kendini kontrol etme, kendine ve başkalarına saygıyı öğretir.
- Ölçülü ve planlı bir çalışma ve dinlenme alışkanlığı kazandırır.
- Sosyal sorumluluğu geliştirir.
- Kolektif çalışma alışkanlığı kazandırır.
- Yapıcı ve üretici yetenekleri geliştirir.
- İş, görev ve meslek sorumluluğu kazandırır.
- İş gücünü artırır.

2.5. Saldırganlık, Şiddet ve Spor İlişkisi

Latince kökenli olan spor sözcüğü, “Delport” ve “Disport” sözcüklerinin kısaltılmış şeklidir. Oyun, oyalanma, işten uzaklaşma anlamlarını taşımaktadır (24).

“*Spor sözcüğünün ilk kullanımı eğlenme, gevşeme, rahatlama anlamlarını içermektedir*” (54). C. Diem’e göre spor; “*bireyin özgür istencine bağlı, belli değer ölçülerini içeren, kendisine özgü töresi olan, yarışma biçiminde, şenlik ve sevinç içerisinde yapılan; geliştirilmiş ve özgülleştirilmiş kuralları olan; yetkinleşmeyi öngören bedensel egzersizlerdir*” (160). Spor pedagogu H. Neusel’e göre ise; “*spor, boş zamanları değerlendirme, dinlenme, kendini iyilik halinde bulundurma ya da performans yetisini arttırma amacıyla oyun ya da yarışma biçimleriyle düzenlenen her türlü motorik (devinim) aktiviteleri kapsayan bir eylem biçimi*”dir. Toplumbilimci K. Heimann ise sporu belirleyici değişkenler yaklaşımıyla ele alarak şöyle tanımlamaktadır: “*spor, bedensel bir aktivitedir; spor toplumsal normlara göre düzenlenir, spor üretime yönelik değildir*” (130).

Bir başka tanıma göre spor; insanın doğayla ilk ya da toplumla işbirliği-iş bölümüne dayalı ileri ilişkilerinin bir benzetim modeli olarak, doğayla savaşım sırasında edinilen bedensel beceri ve geliştirilen araçlı-araçsız yöntemleri, sonuçları açısından barışçıl, yapan açısından tam güncü, izleyen açısından eğlendirici biçimde bireysel ya da toplu boş zamana uygulanan; oyun, oyalanma ve işten uzaklaşmanın araçlarını giderek “işin kendisi” yaparken kendi bağımsız ekonomik aygıtını da geliştiren estetik, teknik, fizik, yarışmacı, mesleki ve toplumsal bir süreçtir (64).

Spor, belli kurallara ve teknik yöntemleri olan, yapanlarda ve izleyenlerde haz duyma ve coşku gibi ihtiyaçlarını tatmin eden, sporcuları ve izleyenleri bütünleştiren bir etkinlikler kümesidir. Genelde, spor yapmayanların saldırgan oldukları ve saldırganlığı giderebilmeleri için spor yapmalarının olumlu olacağı görüşü hakimdir (107).

Sporda saldırganlık, sporcunun ilgilendiği spor dalına ait kuralların dışına çıkarak, söz, beden ve işaretlerle karşısındakine zarar vermek niyeti ile yaptığı davranışlar olarak tanımlanabilir (43).

Sporda saldırganlıktan söz edebilmek için özellikle bir davranışın ortaya çıkması, davranışın zarar ve incitme niyeti taşıması, zarar verme veya incitmenin

gerçekleşmesi gerekir. Bu fiziksel ya da psikolojik olabilir. Vurmak veya tekmelemek kadar birisine küfür etmek ve kötü söz söylemekte saldırganlıktır (162).

Sporda saldırganlık bir deşarj vasıtasıdır. Rakibi yenme gibi arzularla bir takım hareket yaptırıcı manada kullanılan mobiller teşkil ediyor. Böylece saldırganlığın tatmini sağlanıyor. Kişi toplumun normal şartlarda yasakladığı saldırgan davranışları spor ile yok edebiliyor. İnsanlar da otoriteye isyan, baskıya boyun eğmeme gibi isyanların yerine spor faaliyetlerinde bu hırs ve agresif davranışlarda bulunmakta ceza vermekten zevk almaktadır. Bu kişiler spor sayesinde zihni ve bedeni bakımdan rakiplerini yenerek tatmine kavuşmaktadırlar. Bazıları da saldırganlık arzularının daha da arttığını savunmaktadır (158).

Sporda saldırganlık davranışı gerçekleştiğinde 2 farklı saldırganlık tipinden söz edilebilir. Birincisi araçsal saldırganlık, ikincisi de düşmanlık içeren saldırganlıktır. Karşılıklı temas halinde yapılan spor dallarında, anlayışlı olmayı gerektiren, takımın faydasına olan ve spordaki özel durumdan doğan gereklilikler araçsal saldırganlığı, kuralların ihlal edildiği ve rakibe zarar verme niyetiyle yapılan düşmanlık içeren saldırganlığı ifade etmektedir (183).

Saldırgan davranışların oluşmasında fiziksel yorgunluğun artması, skorun değişmezliğinin getirdiği gerginlik, rakip takımın fizik gücü ve performansının yüksek oluşu, en önemlisi de rakibin süregelen saldırgan davranışlarının hakem ya da seyirciler tarafından hoş görülmesi gelmektedir (108).

Acı vermek ve kızdırmak amacıyla rakibe veya hakeme karşı yapılan hareket veya alay etme sözlü saldırganlığa örnektir. İşaretlerle saldırganlık, yumruk, tenis raketi v.b. aletlerle de rakibi tehdit etmeyi kapsar. Aynı şekilde, bir takım el kol hareketleriyle veya bakışlarla da bu tür saldırganlık sergilenebilir. Bedeni saldırganlık ise, sadece yakın temasa izin veren ve bireysel mücadele sporlarında uygulanır. Çelme takma, tekme veya yumruk atma, spor aletleriyle rakibe vurma gibi(83).

Saldırgan davranışta bulunan birey, gerilimini boşalttığı için saldırganlığında azalma olur. Bu durum katarsis kuramı ile açıklanabilir. Öfke ve saldırganlığını ifade eden bireyin, saldırganlık içeren davranışla kazanacağını, başarıya ulaşacağını öğrenmesi sonucu saldırganlık eyleminde artış olur. Bu durum,

engellenme–saldırıcılık kuramı ile açıklanır. Bireyin gösterdiği saldırganlığın çevresel ödülleri ve modeller yoluyla pekiştirilmesiyle saldırganlık davranışında artış gerçekleşir. Bu durum ise sosyal öğrenme kuramı ile açıklanır. Bu model, saldırgan davranışın, saldırganlık eğilimi üzerindeki etkisi konusunda tüm süreci kapsamaktadır (39).

Bir grup araştırmada, saldırganlık ögesi yoğun olan sporları yapan bireylerin, spor dışı yaşamlarında daha sıklıkla saldırgan davranışta buldukları, diğer bir grup araştırmada ise bu sporları yapanların spor dışı yaşamlarında saldırgan davranışları daha kolaylıkla kontrol ettikleri, dolayısıyla daha az saldırgan davranışlarda buldukları yönünde bulgular ortaya çıkmaktadır (57).

Şiddet; bir hareketin bir kuvvetin veya gücün değerlendirilmesi, sert hareket etmek, sert davranmak, kaba kuvvete başvurmak şeklinde tanımlanmıştır (2).

Şiddet genel olarak psikobiyolojik faktörler ile dış çevre arasındaki etkileşimin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Daha açık bir şekilde tanımlamak için şiddetin ne olduğunu ya da hangi formatlarda ortaya çıktığını bilmek gerekir. Bu açıdan bakıldığında şiddet (78);

- Bağırmak
- Hakaret etmek
- Dövmek
- Tehdit etmek
- Korkutmak gibi pek çok şekilde ortaya çıkmaktadır.

Ancak daha ciddi boyutta saldırgan şiddetten söz edilebilir. Bir kişinin başkasına zarar verme, yaralama veya öldürme amacına yönelik, fizik kuvvet uygulayarak yaratılan, ölümcül olabilen kişisel saldırganlıktır. Uç noktası cinayete kadar varan saldırgan şiddet, Öldürücü olmayan saldırgan şiddet 4 sınıfa ayrılarak incelenir: Basit saldırganlık, planlanmış saldırganlık, ırza geçme, hırsızlık. Basit saldırganlık silah veya alet olmadan yapılan, kişide küçük lezyonlar yaratan olaylardır. Bunlar sıyrıklar ile ekimozlardır. Başka bir tanımla ayaktan tedavi ile iyileşen olgular olarak da tanımlanabilir. Küçük bir problemin büyütülmesinden ortaya çıkabilen küçük çapta tartışma ile itişmeler bu tip olaylara örnektir (145).

Şiddet sözcüğü genel anlamda, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini kaba ve sert davranışı, eylemi nitelendirir. Şiddet özel olarak saldırgan davranışları, kaba kuvveti, beden gücünün kötüye kullanılmasını, yakan, yıkan, yok eden eylemleri taşlı, sopalı, silahlı, bıçaklı saldırıları, ferde ve topluma zarar eylemlerini kapsar (181).

Aslında spor ile şiddet yakın akrabadır (76). Çünkü bilindiği gibi futbol şiddeti içinde barındıran bir oyundur. Kazanma hırsını sonuna kadar gözlemleyebileceğimiz, deyim yerindeyse bir erkek oyunudur (25).

Spor genellikle başarıya, kazanma, yenme ya da galip gelmeyle eşanlamlı olarak düşünüldüğünden, aşırı yasal fiziksel davranış bir yerde kazanma amacına hizmet edebilir. Sportif ortamda fazlasıyla yasal saldırgan davranan bir sporcuya verilen cezalar genellikle bir ödül gibi az gelmekte ve bu davranışı pekiştirilmektedir. Sportif ortam bu tür pekiştirmeler için çok uygun bir ortam olma özelliğine sahip görünmektedir. Diğer taraftan takım koçlarının saldırganlığı ketlemesi ya da ödüllendirmesi bazı sporcuların niçin daha saldırgan olduğunu açıklayabilir. “Top geçer, adam geçmez”, “Acı yoksa kazanma da yoktu”, “ya sert oyna ya evine git” gibi sloganları takıma yerleştirmeleri aslında saldırganlığın sportif ortamda öğrenildiğini anlatmaktadır (153).

Şiddetle bağlantılı sportif karşılaşmalar genel olarak takım halinde yapılanlardır. Rakip takım ya da öteki imgesi rekabet – yarışma çerçevesinde şiddetin yaşanmasında etkili olmaktadır. Takım halinde yapılan müsabakalarda sporcuların fiziksel temasının daha fazla oluşu da saldırganlıkla ilgili yüklemeleri artırmaktadır. Takım halinde yapılan basketbol, buz hokeyi, futbol gibi sporlarda saha içinde ve dışında şiddet yaşanmaktadır. Bu sporlarda şiddetin ön planda yer almasının nedenleri bu sporların kendi fiziksel özellikleri ve kitlesel yapısında bulunmaktadır. *“Bu özellikler, bu sporların şiddetle eşleşmesine katkıda bulunmaktadır. Bu sporların şiddetle bağlantısını kolaylaştıran en önemli özellik statların büyüklüğüdür. Stat büyüklüğü izleyiciler açısından kimlik belirsizliğinin kolaylaşmasında önemli rol oynamaktadır... Kimlik belirsizliği, sözel ve fiziksel taciz ve saldırganlık durumlarında, karşılık ya da ceza görme olasılığı en aza indirdiğinden bu tür kalabalıklar toplumsal ya da yasal açıdan onay görmeyen*

davranışlar için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Üstelik aynı takımın taraftarlarıyla bir arada bulunma böylesine davranışlar için birey üzerinde baskı da yaratabilmektedir” (82).

Köknel’e göre; “takımının renkleriyle birleşip, özdeşleşen genç; amaçlarını, beklentilerini, takımın gücüne, üstünlüğüne, yengisine bağlar. Gençler taraftarı oldukları takımın ‘fedailiğini’ yaparak toplumda rol ve yer kazandıklarına inanırlar. Takımlarının üstünlüğü uğruna saldırganlığı ve şiddeti saygınlık imgesi kabul ederler” (109).

Zanı-Kirchler’e göre; şiddet eylemlerine katılan fanatikler genellikle genç, işsiz ve kendi şiddet eylemlerini daha çok dış faktörlere bağlayan eğitim seviyesi düşük olan kimselerdir” (187).

İstenmeyen şiddet davranışlarının kontrol altına alınması günümüzün büyük sorunlarından biridir. Böylece yıkıcı davranışlar her türlü organizasyon düzeyinde ortaya çıkabilir. Bireyler arasında, gruplar arasındaki araştırmalarda veya daha geniş düzeyde toplumlar arasında da istenmeyen davranışlar, çatışmalar kendini gösterebilir. Sporun da böyle saldırganlıklarda bir kontrol aracı olup olamayacağı üzerinde düşünülebilir. Sporun yumuşak, barışçı davranışlarının geliştirmesinde çok defa unutulmuş büyük bir rolü vardır (32).

2.6. Alanla İlgili Araştırmalar

Araştırmanın bu bölümünde konu ile ilgili olarak yurtiçinde ve yurtdışında yapılmış araştırma özetlerine yer verilmektedir.

2.6.1. Saldırganlıkla İlgili Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Yurt içinde saldırganlığın çeşitli değişkenlerle ilişkisini inceleyen araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalar aşağıda kronolojik sıra ile verilmiştir.

Efiliti (2006) “Orta Öğretim Kurumlarında Okuyan Öğrencilerin Saldırganlık, Denetim Odağı ve Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi” adlı çalışmasının amacı; orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın evreninin Konya ili içerisindeki altı orta öğretim kurumundan tesadüfi olarak seçilmiş 580 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Araştırmada, orta öğretim öğrencilerinin saldırganlık

puan ortalamalarının; cinsiyet, lise türü, okudukları alan, okudukları sınıf değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve denetim odağı ve kişilik özelliklerinin saldırganlık puanlarını açıklama düzeyleri incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, saldırganlık puanlarının cinsiyet değişkeni açısından erkek öğrencilerin lehine, okul türü değişkeni açısından ticaret lisesi ve genel lise öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık yarattığını görülürken, sınıf düzeyi değişkeni açısından saldırganlık puanlarının lise 2. Sınıf öğrencileri lehine, okudukları alan türü değişkenine göre de eşit ağırlık alanında okuyan öğrenciler lehine farklılık yarattığı görülmüştür. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanları ile denetim odağı puanları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunurken saldırganlık puanları ile kişilik özellikleri puanları arasında anlamlı fakat ters yönlü bir ilişki bulunmuştur(52).

Ağlamaz (2006), “Lise Öğrencilerinin Saldırganlık Puanlarının Kendini Açma Davranışı, Okul Türü, Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne- Babanın Öğrenim Düzeyi ve Ailenin Aylık Gelir Düzeyi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmanın amacı; lise öğrencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne-baba öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi değişkenleri açısından incelenmesidir. Araştırmanın evreninin Çorum ili merkezinde bulunan özel ve kamuya ait orta öğretim kurumlarında öğrenim gören 1223 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda; öğrencilerin kendini açma düzeyi ile saldırganlık puanları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, kendini açma düzeyleri düşük öğrencilerin saldırganlık puanları, kendini açma düzeyi yüksek olan öğrencilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca öğrencilerin saldırganlık puanları, öğrenim gördükleri okul türü, cinsiyet, anne-baba öğrenim düzeyi, ailenin gelir düzeyi değişkenlerine göre anlamlı bir farklılığa neden olurken, sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılığa neden olmamıştır (5).

Acet ve diğerleri (2006), “Okullararası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Erkek Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet İle İlgili Görüşlerinin Araştırılması” adlı çalışmanın amacı; Kütahya’da Okullararası yarışmalarda dereceye giren sporcuların sporda saldırganlık ve şiddet ile ilgili görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın evrenini, Kütahya’da basketbol, voleybol ve hentbol dallarında Okullararası yarışmalara katılan ve dereceye giren ilköğretim ve liseli 105 erkek sporcu oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır

Araştırma sonucunda; öğrencilerin sporda saldırganlığa; eğitim seviyesi düşüklüğü, rakiplerin centilmenlik dışı davranışları, yazılı ve görsel baskının etkisi, sosyal ekonomik ve kültürel farklılıklar, seyirci ve amigoların, güvenlik güçlerini yanlış tutumlarının, seyirci tahriklerinin ve rakip sporcu tahriklerinin sebep olduğu sonucuna varılmıştır (4).

Öztürk (2008), “Ortaöğretim 9. Sınıf Öğrencilerinin Saldırganlık Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi” bu araştırma, ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın evrenini 2007-2008 eğitim öğretim yılında Malatya merkez ilçede bulunan ortaöğretim 9. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Malatya merkez ilçede bulunan Meslek Liseleri Fen Lisesinden 537’si kız, 693’u erkek olmak üzere toplam 1230 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda; ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri cinsiyet, okul türü, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, gelir düzeyi, anne-baba tutumu, yaş, arkadaşlık ilişkilerinden memnun olup-olmama, öğretmenleriyle ilişkilerinden memnun olup-olmama, aile yapısı ve devamsızlık durumuna göre farklılaşmaktadır. Fakat annenin eğitim düzeyi, babanın eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve aile yapısının 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri üzerinde önemli bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır (139).

Karataş (2008), “Lise Öğrencilerinde Öfke ve Saldırganlık”, başlıklı çalışmasının amacı; lise 9. 10. ve 11. sınıflara devam eden öğrencilerin cinsiyet, istediği okula gidip gitmeme, sınıf düzeyi ve alan türü değişkenleri açısından öfke ve saldırganlık düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı incelenmektir. Araştırmada lise öğrencilerinin öfke ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Araştırmanın örneklemini Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde bulunan

orta öğretim okulları arasından Seyhan ve Yüreğir ilçesinden iki okuldan toplam 260 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada verile toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada sonucunda; öğrencilerin fiziksel saldırganlık düzeylerinde cinsiyetleri açısından, öfke düzeylerinde istedikleri okula gidip gitmemeleri açısından, saldırganlık ve öfke düzeylerinde, sınıf düzeyleri açısından anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Dolaylı saldırganlık düzeylerinde ise, alan türü açısından anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Ayrıca öfke ve saldırganlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (90).

Karahan, Özcan ve Ağlamaz, (2009), “Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne babanın birliktelik durumu, öz ve üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi” başlıklı çalışmanın amacı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin; anne-babanın birlikte ya da ayrı oluşu, anne-babanın öz ya da üvey oluşu ve yaşamda öncelik verilen en önemli değere göre değişip değişmediği incelemektir. Araştırmanın örnekleme, Çorum il merkezinde liselerde öğrenim gören 1223 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular; anne ve babası boşanmış olan, anne ya da babası üvey olan ve yaşamındaki en önemli değeri “zengin olmak” şeklinde belirten öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin, diğer öğrencilere göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu sonuca göre; anne-babası boşanmış ya da ayrı olan, anne ya da babası üvey olan ve zengin olmayı yaşamda en önemli değer olarak gören lise öğrencilerinin, saldırganlık açısından psiko-sosyal desteğe daha çok ihtiyaç duydukları ve risk grubu içinde oldukları sonucuna varılmıştır (86).

Eroğlu (2009b), “Saldırganlık Davranışının Boyutları ve İlişkili Olduğu Faktörler: Lise ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma” adlı çalışmasında lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık davranışları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Bu araştırma genel tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma örneklemini 2007–2008 öğretim yılında Konya ilindeki liselerde öğrenim gören öğrenciler ve Selçuk Üniversitesi’nin farklı fakültelerinde öğrenim görmekte olan lise ve üniversiteden toplam 2242 öğrenci

oluşturmuştur. Araştırma verilerini toplamak amacıyla “kişisel bilgi formu” ve “saldırganlık ölçeği” kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda; lise ve üniversite öğrencilerinin saldırganlık davranışının alt boyutları açısından anlamlı düzeyde farklılaştığını ortaya koymuştur. Diğer taraftan saldırganlık davranışının öğrencilerin cinsiyetleri açısından da anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu elde edilmiştir (61).

Kılıçarslan ve Atıcı (2010), “İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Akılcı Olmayan İnançları İle Saldırganlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı çalışmanın amacı, ilk ergenlik döneminde bulunan öğrencilerin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve akılcı olmayan inançların öğrencilerin saldırganlık puanlarını ne ölçüde yordayabildiğini ortaya koymaktır. Bu çerçevede, öğrencilerin saldırganlık puanları cinsiyet, anne-baba eğitim düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve kardeş sayılarına göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma grubu, 955 ilköğretim yedinci ve sekizinci sınıf öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmada, tüm grupta saldırganlık puanları ile EMİÖ toplam puan ve üç alt ölçek (Başarı Talebi, Rahatlık Talebi ve Saygı Talebi) puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Erkeklerin saldırganlık düzeylerinin kızlara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin saldırganlık puanlarının anne-baba eğitim düzeyi, ailelerinin gelir düzeyi ve kardeş sayılarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Regresyon analizi sonuçlarına göre ise, rahatlık ve başarı talebi alt ölçeklerinden elde edilen puanların öğrencilerin saldırganlık düzeylerini, saygı talebi alt ölçek puanlarına oranla daha anlamlı bir şekilde yordadığı ortaya çıkmıştır (99).

Dervent, Arslanoğlu ve Şenel (2010), Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi (İstanbul ili örneği)”, adlı çalışmanın amacı, lise öğrencilerinin sportif aktivitelere katılımıyla saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesidir. Araştırmanın örneklemini, İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesinin Kadri Yörükoğlu, Plevne ve Cumhuriyet Liselerinde

öğrenim gören rastgele seçilmiş 167 kızı, 187 ise erkek toplam 354 öğrenciden oluşturmuştur. Araştırmada, veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır.

Elde edilen verilere göre, spor yapan tüm öğrencilerin (kız, erkek) spor yapmayanlara göre atılganlık düzeylerinin anlamlı şekilde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmaya katılan tüm deneklerde cinsiyetlerine göre fark olmamasına rağmen, spor yapan kızların spor yapan erkeklerden daha fazla atılganlık özelliği gösterdikleri saptanmıştır. Spor yapmayan denekler arasında cinsiyet açısından fark görülmemiştir. Çalışma sonunda; spora katılımın, lise öğrencilerinde saldırganlığı azaltmadığı ancak atılganlık özelliğini arttırdığı, spor yapanların yapmayanlardan ve kızların erkeklerden daha atılgan oldukları saptanmıştır (46).

2.6.2. Saldırganlıkla İlgili Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Saldırganlık ile ilgili yapılan literatür taraması sonucunda ulaşılabilen araştırmalar ile ilgili bilgiler aşağıda kronolojik sıra ile verilmiştir.

Orpinas, Murray ve Kelder, (1999). Teksas’da bulunan sekiz büyük kent okuluna devam eden 6. 7. ve 8. sınıf öğrencilerin ve ailesinden oluşan 8865 kişilik grup üzerinde yaptıkları araştırmada çocukların saldırgan davranışları üzerinde ailesel etkenleri incelemiştir. Saldırganlık ölçümlerinde erkeklerin saldırganlık oranı kızlardan yüksek olduğu belirtilmiştir. Her iki ebeveyn ile yaşayan çocukların saldırganlık puanları daha farklı ortamlarda yaşayan çocukların saldırganlık puanından daha düşük olduğu, kız ve erkeklerin saldırganlığı ile aile ile olumlu ilişkiler arasında ters bir ilişkinin olduğu sonucuna varılmıştır (131, 112).

Shechtman (2000) çocuk ve ergenlerdeki saldırgan davranışları azaltmaya yönelik bir müdahale programının verimliliğini incelemiştir. Bu çalışmanın evreninin İsrail’deki 10 okuldan davranışsal problemleri olan 5. ve 9. sınıf arasında okuyan 70 özel eğitim öğrencisi oluşturmaktadır. Bu öğrenciler, sözlü ve fiziksel saldırganlığı konu alan 10 soruluk bir anket sonucunda öğretmenleri tarafından “saldırgan öğrenci” olarak belirlenmişlerdir. Seçilen öğrenciler deney ve kontrol olmak üzere rastgele iki ayrı gruba ayrılmış ve biblioterapi kullanan ve süreçleri netleştiren kısa dönemli çok boyutlu bir program deneysel gruba tanıtılmıştır. Kontrol grubundaki öğrencilere hiçbir işlem yapılmamıştır. Tedaviden önce ve sonra öğrencilere, Achenbach Kendi Bildirim Raporu (Achenbach Self Report) ve Öğretmen Bildirim

Ölçeği (Teacher Report Scales) uygulanmıştır. Yapılan müdahale çalışmasının uyum davranışını geliştirmede ve saldırgan davranışı azaltmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (150).

Pakaslahti (2000), çocuklarda ve ergenlerdeki sosyal bilgi işleme modellerinin onların saldırgan davranışlarına olan etkisi üzerinde çalışmıştır. Bu modele göre; saldırgan davranış çocuk ya da ergenlerin günlük yaşamın problemleri ile başa çıkmada kullanılan bir yoldur. Saldırgan davranışların büyük bir kısmı sosyal bilgi işleme modelindeki basamaklardaki bilgi eksikliklerinden kaynaklanmaktadır. Duygular ve fizyolojik faktörlerde saldırganlığa neden olan etmenlerdendir. Sosyal bilgi işleme modelinin gelişimi birçok biyolojik ve çevresel faktöre bağlıdır. Özellikle anne-babanın ve akranların çocukların, ergenlerin sosyal bilgi işleme modeline göre saldırgan davranış temelinin oluşumuna katkısı olduğunu düşünmektedir (143,112).

Miotto ve diğerleri (2003), ergenlerde yeme bozuklukları ve saldırganlık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. İtalya'nın kuzey doğusunda okula devam eden 15 ve 19 yaş arasındaki 1000 ergen (kız-erkek) karışık olarak alındığı araştırmada Yeme Tutumu Testi (Eating Attitudes Test), The Blumik Beden Algısı (The Blumic Investigatory Test of Body Attitudes) testleri davranışları ve anormal yeme tutumlarını ölçmek amacıyla kullanılmıştır. Saldırganlık eğilimleri içinde Saldırganlık Ölçeği (Aggression Questionnaire) kullanılmıştır. Kız ergenlerin bütün yeme bozuklukları envanterinden önemli oranda daha yüksek puanlar aldıkları görülmüştür. Erkekler saldırganlık ölçeğinde kızlardan daha yüksek puanlar almışlardır. Her iki cinste de saldırganlık ölçeği ve yeme bozuklukları eğilimi arasındaki puanlarda olumlu bir korelasyon olduğu bulunmuştur (125).

Williams ve Skoric (2005), şiddet görüntüleri içeren bilgisayar oyunlarının saldırgan davranışa olan etkisini incelemek üzere deney-kontrol gruplu bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışmanın sonucunda şiddet içerikli ve saldırganlık görüntüleri içeren bilgisayar oyunları oynayan deney grubunun kontrol grubundan daha fazla saldırgan davranışlar gösterdiğini gözlemişlerdir. Bu doğrultuda oyunların içeriğindeki şiddet görüntülerinin gerçek dünya saldırganlığında önemli bir artışa neden olduğunu saptamışlardır (176).

Gentile, Lynch, Lider ve Walsh (2004), son yıllarda Amerikalı ergenlerin favori faaliyetlerinden biri olan şiddet içerikli video oyunlarının ergenlerin gerçek hayatındaki saldırgan davranışlarına olan etkisini sınamışlardır. 9. sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada, şiddet içerikli video oyunları oynayan ergenlerde saldırganlığın dışa vurumunun, fiziksel düşmanlık davranışlarının daha fazla gözlendiğini belirtmişlerdir (68).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kütahya Merkez, Tavşanlı, Simav ve Gediz ilçelerinde bulunan belirlenmiş okullardaki 14-18 yaş grubundaki öğrenciler oluşturmaktadır. Kütahya il milli eğitim müdürlüğü verilerine göre bu ilçelerdeki öğrenci sayısı 28815 olarak alınmıştır. Söz konusu ana kitleyi temsil edecek örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde

$$n = N t^2 p q / d^2 (N-1) + t^2 p q (141)$$

N: Hedef kitledeki birey sayısı

n: Örneklem alınacak birey sayısı

p: İncelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı)

q: İncelenen olayın görülmemiş sıklığı (gerçekleşmeme olasılığı)

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, t tablosuna göre bulunan teorik değer

d: Olayın görülüş sıklığına göre kabul edilen \pm örneklem hatasıdır.

formülü kullanılarak homojen bir yapıda olmayan bu evren için %95 güven aralığında, \pm %5 örneklem hatası ile gerekli örneklem büyüklüğü $n = 380$ olarak hesaplanmıştır. Bu çerçevede anket soruları tesadüfi olarak belirlenen 1715 öğrenciye uygulanmış ve 1452 kullanılabilir anket formu elde edilmiştir. Sonuç olarak araştırma bulgularının %95 güven aralığında, \pm %5 örneklem hatası ile genellenebileceği söylenebilir.

Kütahya Merkez, Tavşanlı, Simav ve Gediz ilçelerinde anketlerin uygulandığı okullar aşağıda görülmektedir.

OKUL İSİMLERİ	ÖĞRENCİ SAYISI
Kütahya Lisesi	228
Kütahya Nafi GÜRAL Fen Lisesi	119
Kütahya Anadolu Öğretmen Lisesi	124
Kütahya Atatürk Lisesi	140
Kütahya Endüstri Meslek Lisesi	185
Tavşanlı Cumhuriyet Lisesi	175
Tavşanlı Anadolu Öğretmen Lisesi	119
Gediz Ticaret Meslek Lisesi	197
Gediz Anadolu Öğretmen Lisesi	113
Simav Cumhuriyet Lisesi	192
Simav Anadolu Öğretmen Lisesi	123
TOPLAM	1715

3.2. Protokol

Araştırma konusu dâhilinde özelliklerin belirlenmesi için gerekli olan kişisel bilgi formu oluşturuldu ve araştırmaya uygun Saldırganlık Envanteri belirlendi. Bu doğrultuda sosyo-ekonomik durum ve gelişmişlik özellikleri dikkate alınarak araştırmanın uygulanacağı yerleşim merkezleri Kütahya İl merkezi, Tavşanlı, Simav ve Gediz ilçeleri olarak belirlendi.

Danışmanımla birlikte uygulamanın yapılacağı yerleşim merkezleri belirlendikten sonra buralarda hangi okullara uygulama yapılacağına karar verildi. Bu esnada Kütahya Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile de irtibata geçilerek destek alındı. Bu okullar belirlenirken okulların genel başarı durumları, öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik durumları gibi özellikler dengede tutulmaya çalışıldı. Çalışmada her yaş grubundan öğrenciye ulaşılma amacı ön planda tutularak okullarda her sınıf seviyesine anket uygulanmasına karar verildi.

Uygulanacak anket için Dumlupınar Üniversitesi Sağlık bilimleri Enstitüsü ve Kütahya Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alındı. Daha sonra belirlenen okullarla bir ön görüşme yapılarak yapılacak çalışma hakkında bilgi verildi ve uygulama için uygun tarihler okul müdürleriyle birlikte belirlendi. Mart 2010 da Kütahya İl merkezinden başlanarak sırasıyla Tavşanlı Gediz ve Simav da belirlenen okullarda anket çalışması uygulanmaya başlandı. Bu okullardan bazıları valilik izni olmasına rağmen anketin uygulanmasını istemedi ve uygulama gerçekleştirilemedi. Uygulamaya izin vermeyen okullar atlanarak uygulamaya devam edildi. Uygulama esnasında her okulda ve her sınıfta öğrencilere bu araştırmanın önemi anlatıldı ve ölçeklerle ilgili açıklamalar şahsen yapıldı. Anketlerin doldurulması için öğrencilere yeterli zaman tanındı ve anketler en geç 25 dakika içerisinde öğrenciler tarafından teslim edildi. Anketler o gün o saat dersi olan öğrencilere uygulanmıştır.

Toplanan veriler analiz çalışması için kullanılacak olan SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 programına girildi. Toplamda 1715 öğrenciye ulaşıldı. Ancak yapılan inceleme sonucunda bazı ölçeklerin tam doldurulmadığı, gelişigüzel cevaplandığı, dikkatsizlik, objektif davranmama vb. nedenlerden dolayı 263 ölçek değerlendirmeye alınmamıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak anket kullanılmıştır. Anketin birinci bölümü tanımlayıcı sorulardan, ikinci bölümü saldırganlık ölçeğinden oluşmaktadır. Saldırganlık Ölçeği Tuzgöl (1998) tarafından Kocatürk (1982)' ün geliştirdiği Saldırganlık Envanteri'nden yararlanılarak oluşturulmuştur. Saldırganlık Ölçeği gençlerde açık, gizli, fiziksel, sözel ve dolaylı saldırganlıkla ilgili davranışları ölçmeye yöneliktir. Saldırganlık Ölçeği 45 maddeden oluşmaktadır (Ek.1). Ölçekte 30 saldırgan içerikli, 15 saldırganlık içermeyen madde vardır. Ölçekteki saldırganlık içermeyen maddeler şunlardır: 2, 4, 8, 10, 13, 16, 24, 28, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 44, diğer maddeler saldırgan içerikli davranışları ifade eden maddelerdir. Ayrıca 9 madde geçerlik puanı elde etmek üzere sorulmuştur. Bu maddelerden biri, durumun o kişi için geçerli olduğunu, diğeri olmadığını ifade edecek şekilde iki defa sorulmuştur (168).

Ölçekteki geçerlik maddelerinin numaraları şöyledir: (4 ve 20. madde), (18 ve 24.madde), (10 ve 26. madde), (22 ve 33. madde), (8 ve 36. madde), (14 ve 37. madde),(19 ve 39. madde), (23 ve 40. madde), (34 ve 44. madde).

Saldırganlık Ölçeği'nin Güvenirliği: Saldırganlık Ölçeği, Tuzgöl tarafından 55 örgenciden oluşan bir gruba 2 hafta ara ile uygulanmış ve Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu $r=0.75$ olarak elde edilmiştir. Başlangıçta 50 madde olan Saldırganlık Ölçeği'nde maddeler arası korelasyonlara bakılmış, en az 3 madde ile 0.25 oranında ilişkili olan maddeler seçilmiş ve bu şartlara uymayan 5 madde ölçekten çıkarılmıştır. Böylece envanterin madde sayısı 45'e düşmüştür. Ölçeğin bu hali ile Cronbach Alpha güvenirligi hesaplanmış ve 0.71 bulunmuştur. Pearson Momentler Çarpım Korelasyonu katsayısı tekrar hesaplanmış ve $r=0.85$ bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin kullanılabilir olduğunu göstermektedir (168).

Tuzgöl tarafından Saldırganlık Ölçeği için yapılan geçerlik çalışmasında, araştırmacının çalıştığı lisede derslere giren 20 öğretmenle görüşülmüştür. Saldırgan davranışlar gözlemledikleri örgencilerin isimleri belirlenmiştir. Ancak öğretmenler, saldırgan öğrenci ile derslerin akısını bozan ilgisiz ya da aşırı hareketli örgencileri karıştırmamaları konusunda uyarılmış, “saldırganlık” tan ne kastedildiği açıklanmıştır. Böylece en az üç öğretmenin “saldırgan” olarak tanımladığı 45 öğrenci

belirlenmiş ve bu öğrencilere ölçek uygulanmıştır. Daha önce uygulama yapılan 45 kişilik saldırgan olarak tanımlanmamış bir grup ile saldırgan davranışları olduğu kabul edilen grubun puan ortalamaları arasında t testi uygulanmış ve t değeri 3.25 olarak saptanmıştır. Böylece ölçeğin saldırgan davranışları ölçtüğü yönünde karar verilmiştir.

Ölçek 5’li derecelendirilmiş cevaplama sistemine sahiptir. Ölçekte bireylerin kendi duygu ve davranışlarını içeren maddeler yer almaktadır. Birey okuduğu ifadenin kendine ne derece uygun olduğunu belirtmek için (5) Her Zaman, (4) Sıklıkla, (3) Arasına, (2) Nadiren, (1) Hiçbir Zaman şeklindeki seçeneklerden birini işaretlemektedir. Ölçekte 13 madde negatif ifade olduğundan puanlamaları da tersine çevrilerek yapılmaktadır. Bu maddelerde (1) Her Zaman, (2) Sıklıkla, (3) Arasına, (4) Nadiren, (5) Hiçbir Zaman şeklinde puanlama yapılmaktadır. Tüm maddelere verilen cevapların toplamı kişinin saldırganlık puanını oluşturmaktadır. Çalışılan örneklemin aritmetik ortalamasının üstündeki puanlar yüksek saldırganlık düzeyini, altındaki puanlar düşük saldırganlık düzeyini temsil etmektedir. Ölçekten alınabilecek minimum puan 45, maksimum puan 225’ tir.

3.4. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma “tarama modeli” olarak tasarlanmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez” (88).

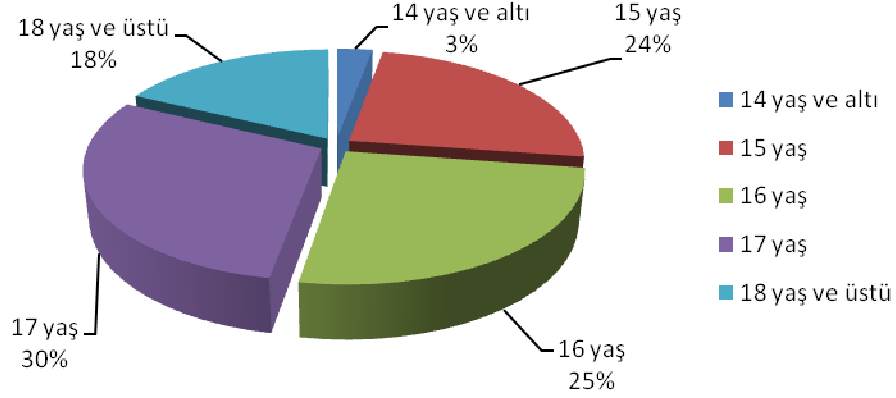
3.5. Verilerin İstatistiksel Analizi

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, verilerin analizinde öğrencilere ait demografik özellikler için frekans analizi, spor yapan ve yapmayan öğrenciler arasında değişkenlere göre farklılıklar ise iki yönlü varyans analizi (Two-way ANOVA) ile test edilmiştir. Analiz aşamasına geçmeden önce verilerin normallik varsayımları gözden geçirilmiştir. Analizlerde SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 17.0 paket programı kullanılmıştır.

Sonuçlar %95 güven aralığında, anlamlılık $p < 0,05$ düzeyinde çift yönlü olarak değerlendirilmiştir.

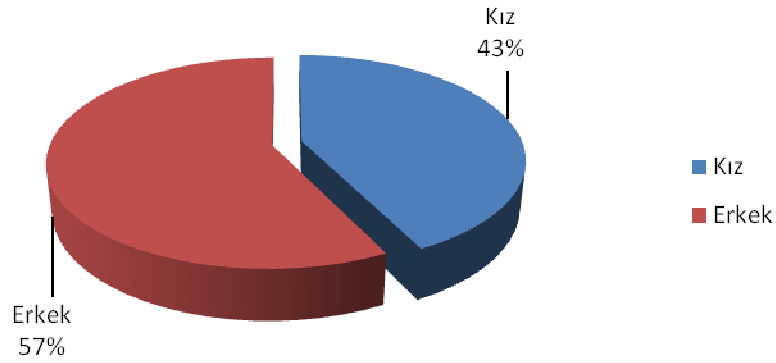
4. BULGULAR

4.1. Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

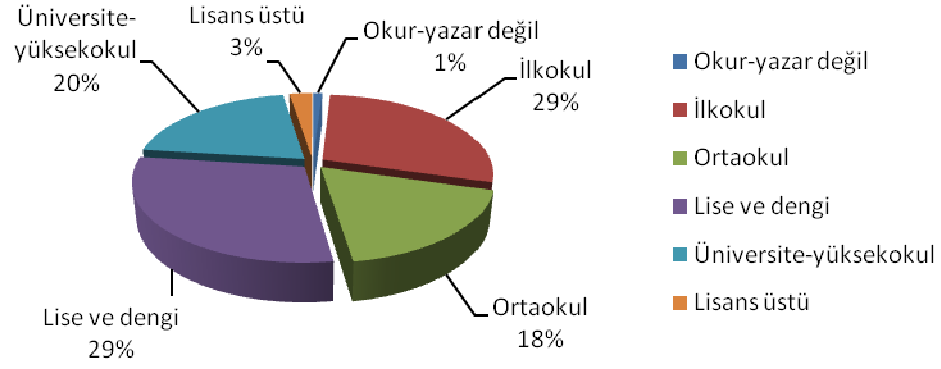
Şekil 4.1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı Şekil 4.1'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 42'si (%2,9) 14 yaş ve altı, 355'i (%24,4) 15 yaş, 369'u (%25,4) 16 yaş, 428'i (%29,5) 17 yaş, 258'i (%17,8) 18 ve üstü yaş aralığındadır (Ek-5.1).

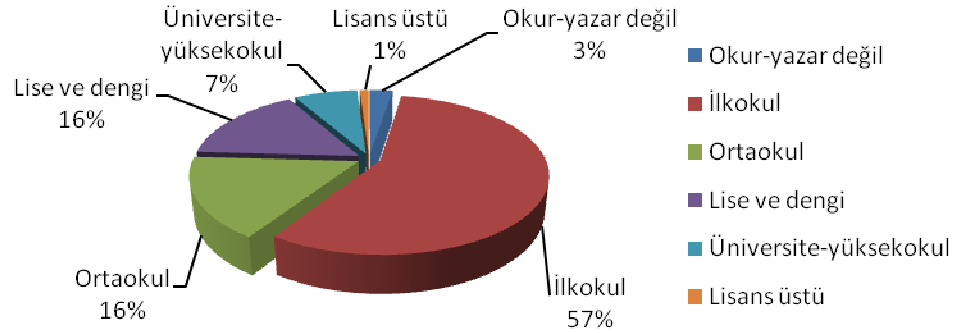
Şekil 4.2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı Şekil 4.2'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 619'u (%42,6) kız, 833'ü (%57,4) erkektir (Ek-5.2).

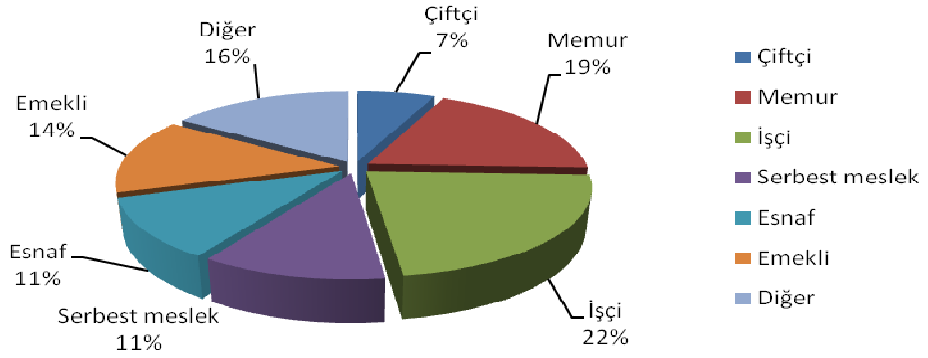
Şekil 4.3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımı Şekil 4.3’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 15’inin (%1,0) babasının okur-yazar değil, 414’ünün (%28,5) babasının ilköğretim, 262’sinin (%18,0) babasının ortaokul, 427’sinin (%29,4) babasının lise ve dengi, 297’sinin (%20,5) babasının üniversite-yükseköğretim, 37’sinin (%2,5) babasının lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir (Ek-5.3).

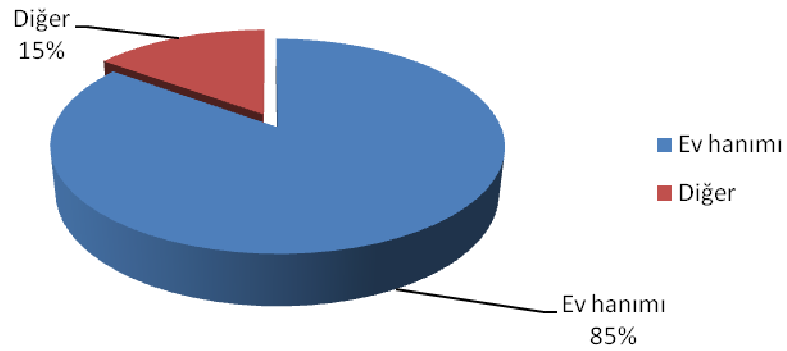
Şekil 4.4. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımı Şekil 4.4’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 38’inin (%2,6) annesinin okur-yazar değil, 823’ünün (%56,7) annesinin ilköğretim, 241’inin (%16,6) annesinin ortaokul, 229’unun (%15,8) annesinin lise ve dengi, 106’sınının (%7,3) annesinin üniversite-yükseköğretim, 15’inin (%1,0) annesinin lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir (Ek-5.4).

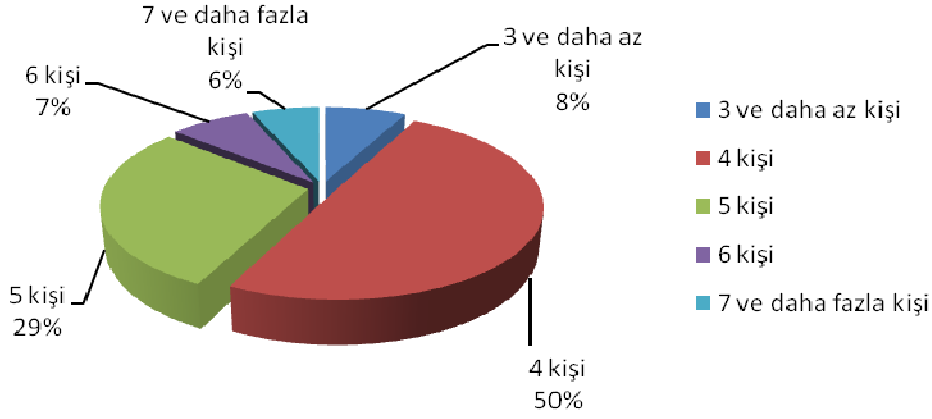
Şekil 4.5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleğine göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleğine göre dağılımı Şekil 4.5’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 98’inin (%6,7) babasının çiftçi, 274’ünün (%18,9) babasının memur, 324’ünün (%22,3) babasının işçi, 163’ünün (%11,2) babasının serbest meslek, 161’inin (%11,1) babasının esnaf, 203’ünün (%14,0) babasının emekli, 229’unun (%15,8) babasının başka mesleklerden olduğu görülmektedir (Ek-5.5).

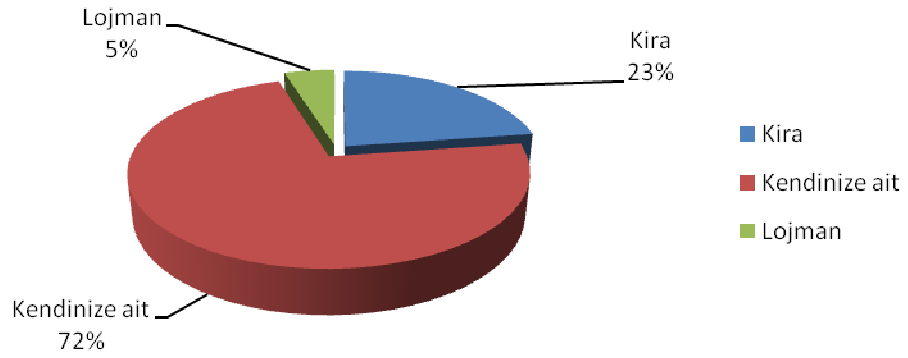
Şekil 4.6 Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleğine göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleğine göre dağılımı Şekil 4.6’da incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 1235’inin (%85,1) annesinin ev hanımı, 217’sinin (%14,9) annesinin diğer meslekte çalıştığı görülmektedir (Ek-5.6).

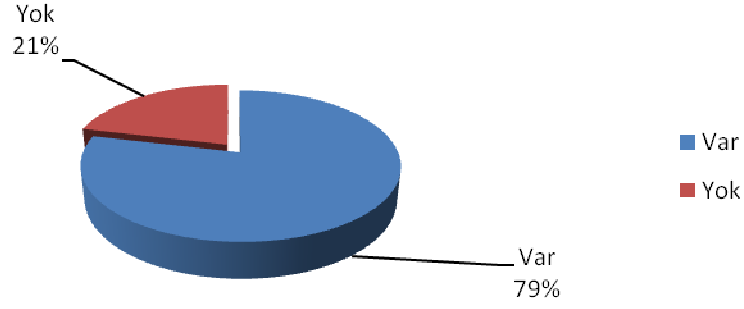
Şekil 4.7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına göre dağılımı Şekil 4.7’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 89’unun (%7,5) 3 ve daha az kişi, 587’sinin (%49,8) 4 kişi, 340’ınının (%28,8) 5 kişi, 88’inin (%7,5) 6 kişi, 75’inin (%6,4) 7 ve daha fazla kişiden oluşan ailede yaşadığı görülmektedir (Ek-5.7).

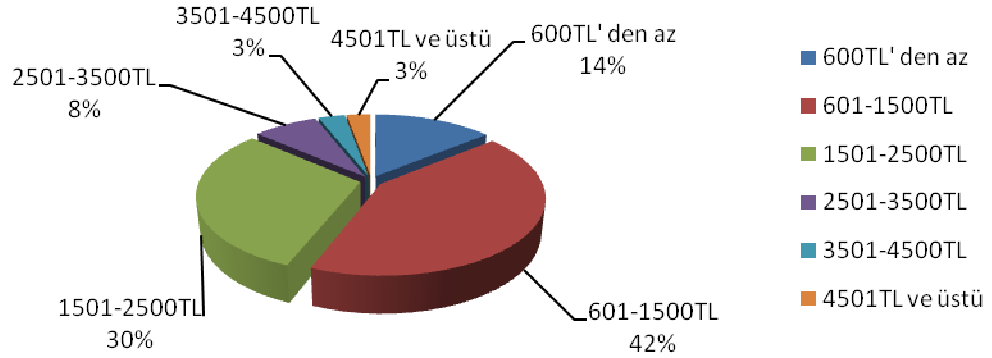
Şekil 4.8. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin oturduğu evin malik durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin oturduğu evin malik durumuna göre dağılımı Şekil 4.8’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 330’unun (%22,7) oturduğu evin kira, 1051’inin (%72,4) oturduğu evin kendilerine ait, 71’inin (%4,9) oturduğu evin lojman olduğu görülmektedir (Ek-5.8).

Şekil 4.9. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmama durumuna göre dağılımı

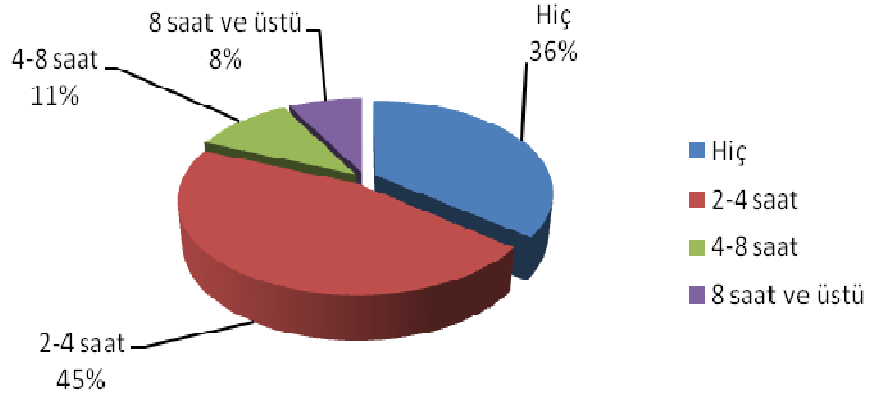
Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmama durumuna göre dağılımı Şekil 4.9'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 1143'ünün (%78,7) kendisine ait odasının olduğu, 309'unun (%21,3) kendisine ait odasının olmadığı görülmektedir (Ek-5.9).

Şekil 4.10. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aile aylık ortalama gelirlerine göre dağılımı

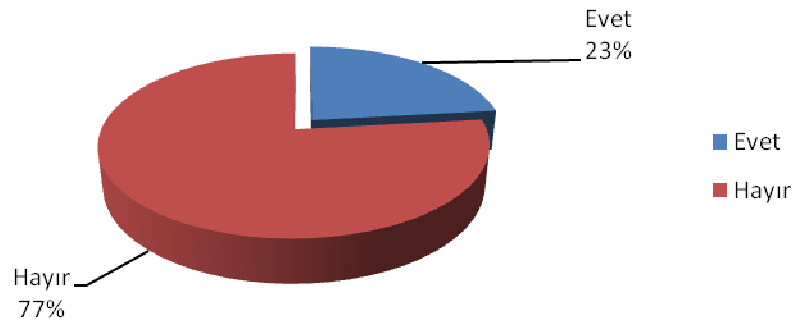
Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aile aylık ortalama gelirlerine göre dağılımı Şekil 4.10'da incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 204'ünün (%14,0) 600TL'den az, 609'unun (%41,9) 601-1500TL, 441'inin (%30,4) 1501-2500TL, 111'inin (%7,6) 2501-3500TL, 46'sının (%3,2)

3501-4500TL, 41'inin (%2,8) 4501TL ve üstü ortalama aylık gelire sahip olduğu görülmektedir (Ek-5.10).

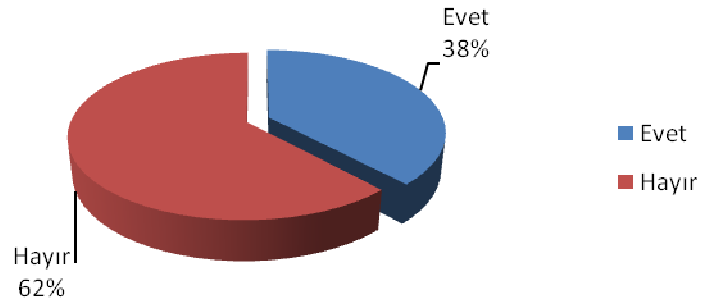
Şekil 4.11. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir hafta içinde spor yapmaya ayırdığı zamana göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir hafta içinde spor yapmaya ayırdığı zamana göre dağılımı Şekil 4.11'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 518'inin (%35,7) bir hafta içinde spor yapmaya hiç zaman ayırmadığı, 662'sinin (%45,6) 2-4 saat, 156'sının (%10,7) 4-8 saat, 116'sının (%8,0) 8 saat ve üstü süre spor için zaman ayırdığı görülmektedir (Ek-5.11).

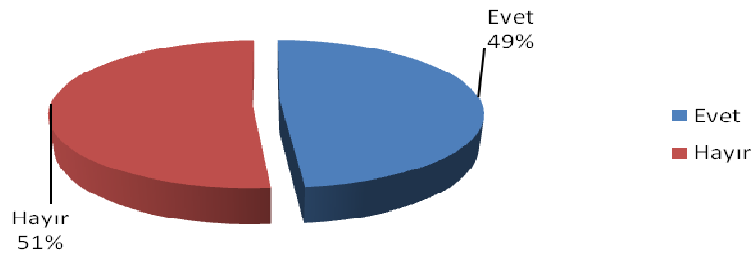
Şekil 4.12. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayıp oynamama durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayıp oynamama durumuna göre dağılımı Şekil 4.12'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 337'si (%23,2) okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynadığı, 1115'i (%76,8) okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynamadığı görülmektedir (Ek-5.12).

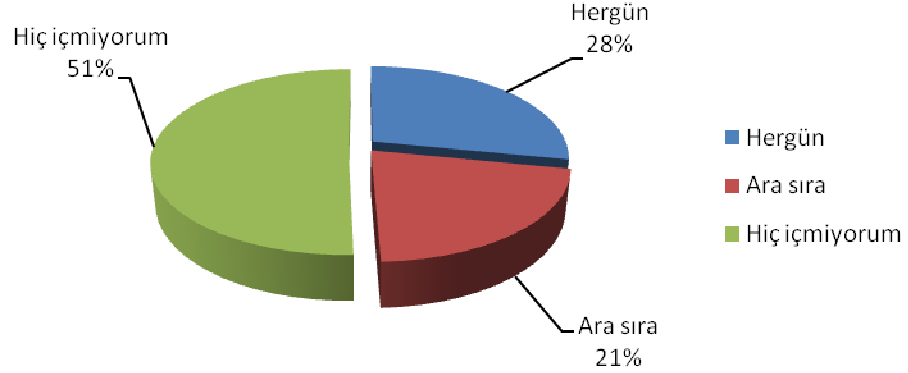
Şekil 4.13. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı Şekil 4.13'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 553'ününün (%38,1) şimdiye kadar sigara içtiği, 899'unun (%61,9) şimdiye kadar sigara içmediği görülmektedir (Ek-5.13).

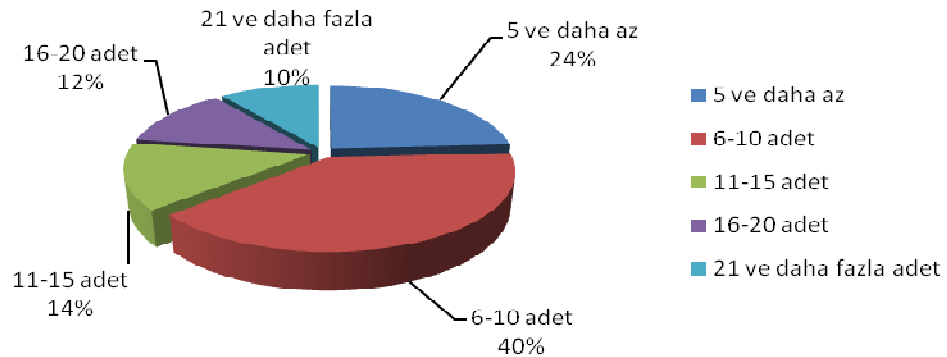
Şekil 4.14. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı Şekil 4.14'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 351'inin (%48,5) günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içtiği, 372'sinin (%51,5) günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içmediği görülmektedir (Ek-5.14).

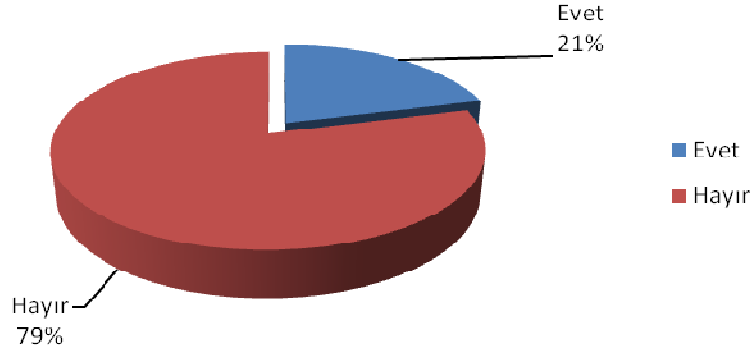
Şekil 4.15. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içme durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içme durumuna göre dağılımı Şekil 4.15'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 206'sının (%28,1) şuan her gün sigara içtiği, 156'sının (%21,3) şuan ara sıra sigara içtiği, 370'inin (%50,5) şuan hiç sigara içmediği görülmektedir (Ek-5.15).

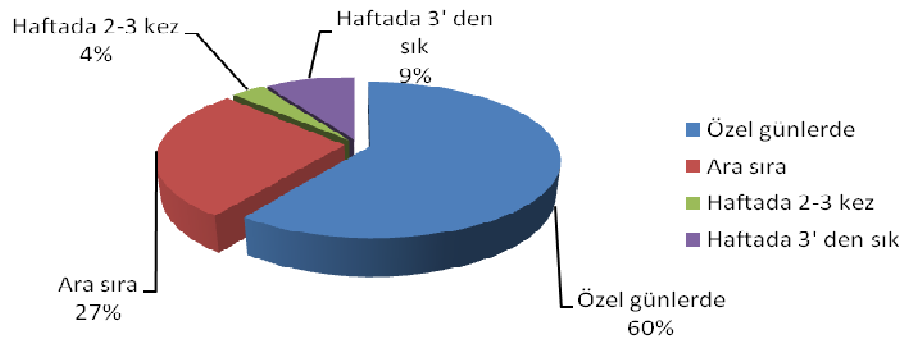
Şekil 4.16. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara sayısına göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara sayısına göre dağılımı Şekil 4.16'da incelenmiştir. Buna göre spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 53'ünün (%24,1) bir günde 5 ve daha az, 87'sinin (%39,5) bir günde 6-10 adet, 30'unun (%13,6) bir günde 11-15 adet, 27'sinin (%12,3) bir günde 16-20 adet, 23'ünün (%10,5) bir günde 21 ve daha fazla sigara içtiği görülmektedir (Ek-5.16).

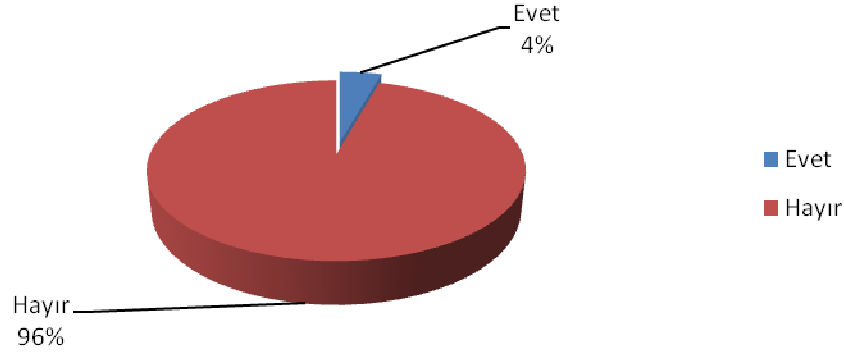
Şekil 4.17. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama durumuna göre dağılımı Şekil 4.17'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 299'unun (%21,0) şimdiye kadar alkol kullandığı, 1128'inin (%79,0) şimdiye kadar alkol kullanmadığı görülmektedir (Ek-5.17).

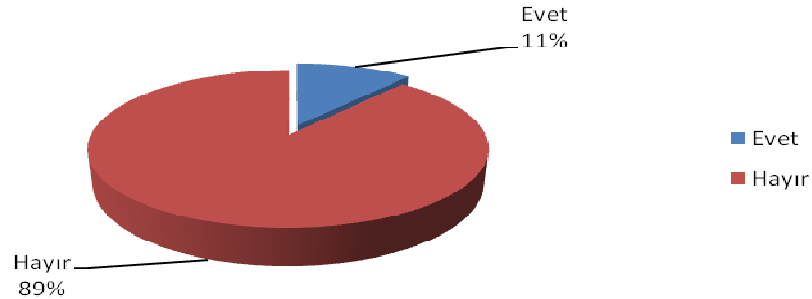
Şekil 4.18. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığına göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığına göre dağılımı Şekil 4.18'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 188'inin (%60,1) özel günlerde, 85'inin (%27,2) ara sıra, 11'inin (%3,5) haftada 2-3 kez, 29'unun (%9,3) haftada 3' den sık alkol kullandığı görülmektedir (Ek-5.18).

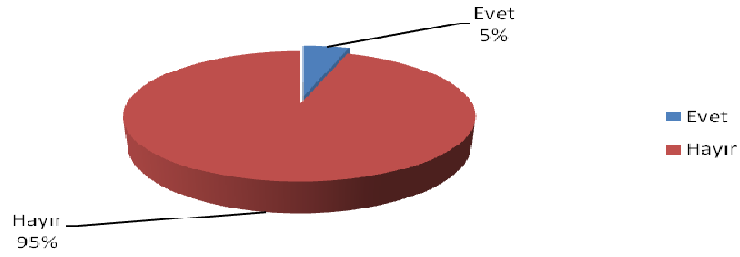
Şekil 4.19. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunup bulunmama durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunup bulunmama durumuna göre dağılımı Şekil 4.19'da incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 61'inin (%4,3) vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunduğu, 1344'ünün (%95,7) vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunmadığı görülmektedir (Ek-5.19).

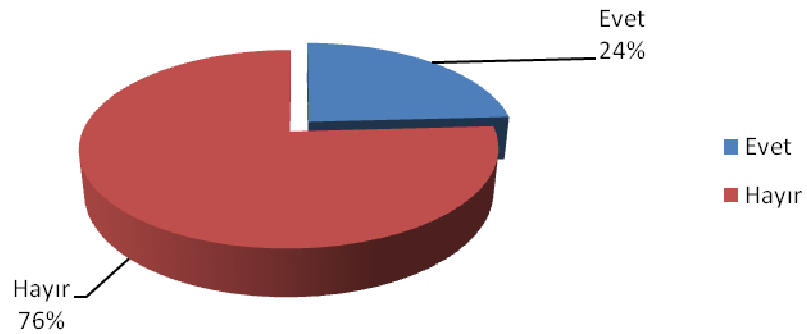
Şekil 4.20. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı Şekil 4.20'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 147'sinin (%11,3) vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak istediği, 1151'inin (%88,7) vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak istemediği görülmektedir (Ek-5.20).

Şekil 4.21. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı Şekil 4.21'de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 74'ünün (%5,2) vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırdığı, 1351'inin (%94,8) vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmadığı görülmektedir (Ek-5.21).

Şekil 4.22. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı

Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı Şekil 4.22’de incelenmiştir. Buna göre Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin 312’sinin (%24,1) vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak istediği, 981’inin (%75,9) vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak istemediği görülmektedir (Ek-5.22).

4.2. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin Saldırganlık Tutum Puanının Ortalamalarının Demografik Özelliklere Göre Farklaşması

4.2.1. Hipotez 1: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Yaşa Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.1. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaş kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Yaş	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	14 yaş ve altı	109,0000	19	18,87974
	15 yaş	124,6923	91	23,92753
	16 yaş	121,5780	109	19,49373
	17 yaş	121,7640	178	20,64443
	18 yaş ve üstü	121,1186	118	20,72167
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	14 yaş ve altı	118,0870	23	18,67403
	15 yaş	121,7955	264	21,52114
	16 yaş	122,2510	259	20,96108
	17 yaş	123,6185	249	22,50204
	18 yaş ve üstü	125,9708	137	17,64184
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.1’de görüldüğü gibi, yaş değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük 14 yaş ve altı (109.00 ± 18.88), en yüksek 17 yaş (121.76 ± 20.64) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük 14 yaş ve altı ($118,09 \pm 18.867$), en yüksek 18 yaş ($125,97 \pm 17.64$) grubuna aittir. Ortalama puanlar incelendiğinde, grupların yaş kategorisine göre spor yapan ve yapmayanlar arasında fark olduğu gözlenmektedir. Gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için iki yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analize ait bulgular Tablo 4.2’de gösterilmiştir.

Tablo 4.2. Spor yapma durumu ve yaşa göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Spor Yapma	1233,082	1	1233,082	2,789	,095
Yaş	3885,571	4	971,393	2,197	,067
Spor yapma * Yaş	2681,756	4	670,439	1,516	,195
Hata	635398,507	1437	442,170		
Toplam	22344186,000	1447			

Tablo 4.2’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1437}=2.79$, $P>0.05$) ile yaş değişkenleri saldırganlık puanlarını etkilememektedir ($F_{4,1437}=2.20$, $P>0.05$). Ayrıca analiz sonuçları, spor yapma ve yapmama ile yaş değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına karşılıklı olarak etkilemedikleri yani, ortak bir etkiye sahip olmadığı göstermektedir ($F_{4,1437}=1.52$, $P>0.05$).

4.2.2. Hipotez 2: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Cinsiyete Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.3. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyet kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Cinsiyet	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Kız	117,2247	316	20,80805
	Erkek	128,6080	199	19,63910
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Kız	117,7209	301	22,63306
	Erkek	125,4168	631	19,81571
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.3’de görüldüğü gibi, cinsiyet değişkenine göre saldırganlık puanlarının erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre hem spor yapmayanlarda (128.00 ± 19.64) hem de spor yapanlarda (125.42 ± 19.82) daha fazla olduğu görülmektedir. Erkek ve kız öğrencilerin saldırganlık puanlarında belirgin farklılık görülmesi üzerine, gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için iki yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analize ait bulgular Tablo 4.4’de gösterilmiştir.

Tablo 4.4. Spor yapma durumu ve cinsiyete göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	554,566	1	554,566	1,304	,254
Cinsiyet	27794,487	1	27794,487	65,342	,000
Spor Yapma * Cinsiyet	1038,242	1	1038,242	2,441	,118
Hata	613808,415	1443	425,370		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.4’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapıp ve yapmamalarına göre saldırganlık puanlarını değişmezken ($F_{1,1443}=1.30$, $P>0.05$), cinsiyet değişkenine göre ise kız öğrencilerle erkek öğrencilerin saldırganlık puanları karşılaştırıldığında, erkek öğrenciler lehine çok önemli düzeyde anlamlı sonuç elde edilmiştir ($F_{1,1443}=65.342$, $P<0.001$). Ancak Spor yapma ve yapmama ile cinsiyet değişkenlerinin ortak etkileşimlerinin saldırganlık puanlarını karşılıklı olarak etkilemedikleri görülmektedir ($F_{1,1443}=2.44$, $P>0.05$).

4.2.3. Hipotez 3: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Baba Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.5. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim düzeyi kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Baba Eğitim	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Okur-yazar değil	139,6667	6	39,19013
	İlkokul	121,4615	156	20,07354
	Ortaokul	118,6667	105	20,69916
	Lise ve dengi	122,8148	135	21,15338
	Üniversite-yüksek okul	122,4615	104	20,77429
	Lisansüstü	119,3333	9	28,02231
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Okur-yazar değil	125,1111	9	33,62828
	İlkokul	120,5953	257	20,30124
	Ortaokul	124,9677	155	24,13555
	Lise ve dengi	123,9172	290	20,41694
	Üniversite-yüksek okul	123,0466	193	19,69065
	Lisansüstü	121,3929	28	20,64576
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.5’de görüldüğü gibi, baba eğitim düzeyi değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük ortaokul ($118,67 \pm 20,70$), en yüksek okur-yazar değil ($139,67 \pm 39,20$) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük ilkokul ($120,60 \pm 30,30$), en yüksek okur-yazar değil ($125,11 \pm 33,63$) grubuna aittir. Gruplar arasında baba eğitim düzeyi kategorisine göre spor yapanlar ve yapmayanlar arasında fark olduğu gözlenmektedir. Gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını ilişkin iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.6’da verilmiştir.

Tablo 4.6. Spor yapma durumu ve baba eğitim düzeyine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	60,596	1	60,596	,137	,712
Baba eğitim düzeyi	2728,560	5	545,712	1,231	,292
Spor Yapma * baba eğitim düzeyi	2967,455	5	593,491	1,339	,245
Hata	636074,567	1435	443,258		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.6’da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1435} = 0,137$ $P > 0,05$) ile baba eğitim düzeyi değişkenleri saldırganlık puanlarını etkilememektedir ($F_{5,1435} = 1,23$ $P > 0,05$). Ayrıca analiz sonuçları, spor yapma ve yapmama ile baba eğitim düzeyi değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına karşılıklı olarak etkilemedikleri yani, ortak bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir ($F_{5,1435} = 1,34$ $P > 0,05$).

4.2.4. Hipotez 4: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Anne Eğitim Düzeyine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.7. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim düzeyi kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Anne Eğitim	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Okur-yazar değil	111,8462	13	14,46171
	İlkokul	120,8842	311	20,50443
	Ortaokul	123,7532	77	22,53077
	Lise ve dengi	121,8356	73	21,68974
	Üniversite-yüksekokul	126,1389	36	22,36343
	Lisansüstü	124,6000	5	28,43062
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Okur-yazar değil	119,7600	25	32,20802
	İlkokul	123,8708	511	20,21713
	Ortaokul	123,9321	162	22,02402
	Lise ve dengi	121,2338	154	19,36164
	Üniversite-yüksekokul	119,7286	70	20,91593
	Lisansüstü	115,2000	10	35,76715
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.7’de görüldüğü gibi, anne eğitim düzeyi değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük okur-yazar değil ($111,85 \pm 14,46$), en yüksek üniversite-yüksekokul ($126,14 \pm 22,63$) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük lisansüstü ($115,29 \pm 35,77$), en yüksek ortaokul ($123,93 \pm 20,22$) grubuna aittir. Ortalama puanlar incelendiğinde grupların arasında anne eğitim düzeyi kategorisine göre spor yapanlar ve yapmayanlar arasında fark olduğu gözlenmektedir. Gözlenen bu farkın önemli olup olmadığına ilişkin iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.8’de gösterilmiştir.

Tablo 4.8. Spor yapma durumu ve anne eğitim düzeyine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	56,482	1	56,482	,127	,721
Anne eğitim düzeyi	2175,528	5	435,106	,981	,428
Spor Yapma * Anne eğitim düzeyi	2963,399	5	592,680	1,336	,246
Hata	636532,686	1435	443,577		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.8'de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1435} = 0,127$ $P > 0,05$) ile anne eğitim düzeyi değişkenleri saldırganlık puanlarını etkilememektedir ($F_{5,1435} = 0,981$ $P > 0,05$). Ayrıca analiz sonuçları, spor yapma ve yapmama ile anne eğitim düzeyi değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına karşılıklı olarak etkilemedikleri yani, ortak bir etkiye sahip olmadığını göstermektedir ($F_{5,1435} = 1,33$ $P > 0,05$).

4.2.5. Hipotez 5: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Aylık Gelir Kategorilerine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.9. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aylık ortalama gelir kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Aylık ortalama Gelir	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	600TL' den az	121,5541	74	22,80660
	601-1500TL	120,2243	214	20,50893
	1501-2500TL	121,8491	159	19,36269
	2501-3500TL	124,9556	45	23,99996
	3501-4500TL	120,1000	10	25,11949
	4501TL ve üstü	131,9231	13	26,49988
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	600TL' den az	123,6977	129	23,58847
	601-1500TL	121,8240	392	20,01348
	1501-2500TL	124,9362	282	19,88319
	2501-3500TL	117,8462	65	20,89201
	3501-4500TL	119,8611	36	25,10908
	4501TL ve üstü	130,4643	28	26,45819
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.9'da görüldüğü gibi, aylık ortalama gelir değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük 3501-4500 TL ($120,10 \pm 22,80$), en yüksek 4501 ve üstü ($131,92 \pm 26,50$) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük 2501-3500 tı ($117,85 \pm 20,90$), en yüksek 4501 TL ve üzeri ($130,46 \pm 26,46$) grubuna aittir.

Aylık ortalama gelir değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.10'da gösterilmiştir.

Tablo 4.10. Spor yapma durumu ve aylık ortalama gelir göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	12,351	1	12,351	,028	,867
Aylık Ort. Gelir	4468,025	5	893,605	2,022	,073
Spor Yapma * Aylık Ort. Gelir	2337,160	5	467,432	1,058	,382
Hata	634072,275	1435	441,862		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.10'da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1435}=0,028$ $P>0.05$) ile aylık ortalama gelir durumu değişkenleri saldırganlık puanlarını etkilememektedir ($F_{5,1435}=2,022$ $P>0.05$). Ek olarak analiz sonuçları spor yapma ve yapmama ile aylık ortalama gelir durumu değişkenlerinin ortak bir etkisinin öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde bir fark oluşturmadığı görülmektedir ($F_{5,1435}=1,058$ $P>0.05$).

4.2.6. Hipotez 6: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.11. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Ailedeki Birey Sayısı	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	3 ve daha az kişi	133,2222	27	21,63923
	4 kişi	121,6500	220	20,62982
	5 kişi	120,8413	126	20,30543
	6 kişi	120,1875	32	23,71394
	7 ve daha fazla kişi	114,8065	31	18,97967
	Toplam	121,5390	436	20,91968
Spor Yapan	3 ve daha az kişi	123,3226	62	17,80567
	4 kişi	122,4563	366	21,14832
	5 kişi	122,0472	212	21,98077
	6 kişi	126,6182	55	17,80396
	7 ve daha fazla kişi	121,8864	44	22,92781
	Toplam	122,6874	739	20,99370

Tablo 4.11’de görüldüğü gibi, ailedeki birey sayısı değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük 7 ve daha fazla kişi ($114,80 \pm 18,98$), en yüksek 3 ve daha az kişi ($133,22 \pm 21,64$) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük 7 ve daha fazla kişi ($121,89 \pm 22,93$), en yüksek 6 kişi ($126,62 \pm 17,80$) grubuna aittir.

Ailedeki birey sayısı değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.12’de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Spor yapma durumu ve ailedeki birey sayısı göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	178,124	1	178,124	,407	,523
Ailedeki Birey Sayısı	4162,140	4	1040,535	2,380	,050
Spor Yapma * Ailedeki Birey Sayısı	3511,864	4	877,966	2,008	,091
Hata	509410,547	1165	437,262		
Toplam	515994,788	1174			

Tablo 4.12’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları saldırganlık puanlarını etkimezken ($F_{1,1165}=0,407$ $P>0.05$), ailedeki birey sayısı etkilemektedir ($F_{4,1165}=2,380$ $P=0.05$). Ancak, spor yapıp ve yapmama ile ailedeki birey sayısı değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına ortak etkisinin ise anlamsız olduğu görülmektedir ($F_{4,1165}= 2.008$ $P>0.05$).

4.2.7. Hipotez 7: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Madde Kullanımına (Sigara, Alkol) Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.13. Spora yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Şimdiye Kadar Sigara İçme	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Evet	130,9322	118	21,98629
	Hayır	122,5339	118	20,59445
	Toplam	126,7331	236	21,66890
Spor Yapan	Evet	130,1397	229	20,91708
	Hayır	125,5138	253	17,99749
	Toplam	127,7116	482	19,55603

Tablo 4.13’de görüldüğü gibi, şimdiye kadar sigara içme değişkenine göre saldırganlık puanlarının şimdiye kadar sigara içen öğrencilerin şimdiye kadar sigara içmeyen öğrencilere göre hem spor yapmayanlarda (130,93±21,99) hem de spor yapanlarda (130,13±20,92) daha fazla olduğu görülmektedir. Şimdiye kadar sigara içen ve içmeyen öğrencilerin saldırganlık puanlarında farklılık görülmesi üzerine, gözlenen bu farkın önemli olup olmadığını test etmek için iki yönlü varyans analizi yapılmıştır. Analize ait bulgular Tablo 4.14’de gösterilmiştir.

Tablo 4.14. Spor yapma durumu ve şimdiye kadar sigara içme durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	189,367	1	189,367	,470	,493
Sigara İçme	6713,093	1	6713,093	16,668	,000
Spor Yapma * Sigara İçme	563,191	1	563,191	1,398	,237
Hata	287561,552	714	402,747		
Toplam	294446,808	717			

Tablo 4.14’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları saldırganlık puanlarını etkilemezken ($F_{1,1714}=0,470$ $P>0.05$), şimdiye kadar sigara içip içmemeleri ise içenlerin lehine etkilemektedir ($F_{1,714}=2,022$ $P>0.001$). Ancak her iki değişkenin ortak etkisi (Spor yapıp yapmama*sigara içme) ise öğrencilerin

saldırıcılık puanlarına arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{5,1435}=1,058$ $P>0.05$).

Tablo 4.15. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içip içmeme kategorilerine göre saldırıcılık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Şuan Sigara İçip İçmeme	Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Her gün	133,9079	24,23671	76
	Ara sıra	128,4255	18,62063	47
	Hiç içmiyorum	122,4298	20,16084	114
	Toplam	127,2996	21,78650	237
Spor Yapan	Her gün	133,4031	21,18244	129
	Ara sıra	128,7830	20,98753	106
	Hiç içmiyorum	123,8510	18,99589	255
	Toplam	127,4327	20,39489	490

Tablo 4.15’de görüldüğü gibi, şuan sigara içip içmeme değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırıcılık puanları en düşük hiç içmiyorum (122,43±20,16), en yüksek her gün (133,91±24,24) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük hiç içmiyorum (123,85±18,99), en yüksek her gün (133,40±21,18) grubuna aittir. Şu an sigara içip içmeme değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.16’da gösterilmiştir.

Tablo 4.16. Spor yapma durumu ve şu an sigara içme durumu göre saldırıcılık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	25,231	1	25,231	,060	,806
Şu An Sigara İçme	13392,038	2	6696,019	16,025	,000
Spor Yapma * Şu An Sigara İçme	113,311	2	56,656	,136	,873
Hata	301273,169	721	417,855		
Toplam	315420,836	726			

Tablo 4.16’da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları saldırıcılık puanlarını etkilemezken ($F_{1,721}=0,806$ $P>0.05$), sigara içenlerin içmeyenlere göre daha fazla saldırıcılık puanına sahip oldukları tespit edilmiştir ($F_{2,721}=16.025$ $P<0.001$). Ancak her iki değişkenin ortak etkisi (Spor yapıp

yapmama*sigara içme) ise öğrencilerin saldırganlık puanlarına arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{2,721}=0.136$ $P>0.05$).

Tablo 4.17. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara miktarı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Günde İçtiği Sigara Miktarı	Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	5 ve daha az	127,9375	20,78932	16
	6-10 adet	129,3429	19,51612	35
	11-15 adet	146,3750	18,64662	8
	16-20 adet	141,3000	27,75308	10
	21 ve daha fazla adet	144,6000	38,29230	5
	Toplam	133,5270	22,90972	74
Spor Yapan	5 ve daha az	132,0541	18,59950	37
	6-10 adet	132,5192	19,42254	52
	11-15 adet	137,2727	14,83619	22
	16-20 adet	127,5294	24,46967	17
	21 ve daha fazla adet	140,0000	30,49590	18
	Toplam	133,4589	20,92882	146

Tablo 4.17’de görüldüğü gibi, bir günde içtiği sigara miktarı değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük 5 ve daha az (123,94±20,79), en yüksek 11-15 adet sigara içenler (146,38±18,65) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük 16-20 Adet (127,53±24,47), en yüksek 21 ve daha fazla adet sigara içenler (140,00±30,50) grubuna aittir.

Bir günde sigara içme sayısı değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.18’de gösterilmiştir.

Tablo 4.18. Spor yapma durumu ve bir günde içilen sigara sayısına göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	563,903	1	563,903	1,229	,269
Sigara Sayısı	3958,749	4	989,687	2,157	,075
Spor Yapma * Sigara Sayısı	2119,859	4	529,965	1,155	,332
Hata	96369,470	210	458,902		
Toplam	101826,927	219			

Tablo 4.18’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları, ($F_{1,210}=1,229$ $P>0.05$) ve sigara sayısının yanı sıra ($F_{4,210}=2.157$, $P>0.05$), her iki değişkenin karşılıklı etkisi (Spor yapıp yapmama*sigara sayısı) öğrencilerin saldırganlık puanlarına arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{4,210}=0.332$, $P>0.05$).

Tablo 4.19. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Evet	131,1263	23,84000	95
	Hayır	119,4063	19,96687	411
	Toplam	121,6067	21,22397	506
Spor Yapan	Evet	131,0050	22,13720	199
	Hayır	120,9289	19,68542	717
	Toplam	123,1179	20,65346	916
Toplam	Evet	131,0442	22,66061	294
	Hayır	120,3741	19,79317	1128
	Toplam	122,5802	20,86336	1422

Tablo 4.19’da görüldüğü gibi, alkol kullanma değişkenine göre, en yüksek saldırganlık puanının hem spor yapmayanlarda ($131,12\pm 23,84$) hem de spor yapanlarda ($131,00\pm 22,13$) alkol kullanan öğrencilere ait olduğu görülmektedir.

Şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.20’de gösterilmiştir.

Tablo 4.20. Spor yapma durumu ve alkol kullanma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	101,320	1	101,320	,243	,622
Alkol kullanma	24514,487	1	24514,487	58,781	,000
Spor Yapma * Alkol kullanma	139,438	1	139,438	,334	,563
Hata	591373,995	1418	417,048		
Toplam	21985359,000	1422			

Tablo 4.20’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları, saldırganlık puanlarını etkilemezken ($F_{1,1418}=0.622$, $P>0.05$), alkol kullanan öğrencilerin alkol kullanmayanlara göre saldırganlık puanlarının anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir ($F_{1,1418}=58.781$, $P<0.001$). Bununla birlikte spor yapıp yapmama ve alkol kullanma değişkenlerinin ortak etkisi ise öğrencilerin saldırganlık puanları üzerinde anlamlı bir fark oluşturmamıştır ($F_{1,1418}=0.563$, $P>0.05$).

Tablo 4.21. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığı kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Özel günlerde	126,0182	20,79663	55
	Ara sıra	130,6563	22,10767	32
	Haftada 2-3 kez	150,8571	29,16292	7
	Haftada 3' den sık	154,2500	40,26061	4
	Toplam	130,4592	23,75440	98
Spor Yapan	Özel günlerde	128,0853	20,17115	129
	Ara sıra	133,1509	19,51370	53
	Haftada 2-3 kez	138,5000	15,15476	4
	Haftada 3' den sık	141,1667	29,67310	24
	Toplam	131,0571	21,52859	210
Toplam	Özel günlerde	127,4674	20,32520	184
	Ara sıra	132,2118	20,43462	85
	Haftada 2-3 kez	146,3636	24,86070	11
	Haftada 3' den sık	143,0357	30,85268	28
	Toplam	130,8669	22,22373	308

Tablo 4.21’de görüldüğü gibi, öğrencilerin alkol kullanma sıklığı değişkenine göre en düşük saldırganlık puanına sahip olan öğrenci grubu hem spor yapmayanlarda ($126,02\pm 20,80$) hem spor yapanlarda ($128,09\pm 20,17$) özel günlerde cevabı verenlere aittir. En yüksek ortalama ise spor yapmayanlarda ($154,25\pm 40,26$), spor yapanlarda ($141,17\pm 29,67$) haftada 3’den sık cevabı veren öğrencilere aittir.

Öğrencilerin alkol kullanma sıklığı değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.22’de gösterilmiştir.

Tablo 4.22. Spor yapma durumu ve alkol kullanma sıklığı göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	573,145	1	573,145	1,217	,271
Alkol Kullanma Sıklığı	8093,227	3	2697,742	5,728	,001
Spor Yapma * Alkol Kullanma Sıklığı	1220,665	3	406,888	,864	,460
Hata	141292,996	300	470,977		
Toplam	151625,542	307			

Tablo 4.22’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları, saldırganlık puanlarını etkilemezken ($F_{1,300}=0.271$, $P>0.05$), Alkol Kullanma sıklığı diğer gruplara göre haftada 3 kereden fazla alkol alanların lehine anlamlı fark olduğu görülmektedir ($F_{3,300}=5.728$, $P<0.01$). Bununla birlikte spor yapıp yapmama ve alkol kullanma değişkenlerinin ortak etkisi ise öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{3,300}=0.460$, $P>0.05$).

4.2.8. Hipotez 8: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Piercing ve Dövme Yaptırmaya Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumlarının Değerlendirilmesi

Tablo 4.23. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücudunda piercing bulunma durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Evet	136,6471	26,77672	17
	Hayır	120,8914	20,64043	488
	Toplam	121,4218	21,03593	505
Spor Yapan	Evet	134,3023	20,43519	43
	Hayır	122,4085	20,78184	852
	Toplam	122,9799	20,90951	895
Toplam	Evet	134,9667	22,20014	60
	Hayır	121,8560	20,73560	1340
	Toplam	122,4179	20,96105	1400

Tablo 4.23’de görüldüğü gibi, vücudunda piercing bulunma durumu değişkenine göre hem spor yapmayanlara ($136,65\pm 26,78$) hem de spor yapanlarda ($134,30\pm 20,44$) en yüksek ortalama evet diyen öğrencilere aittir.

Öğrencilerin vücudunda piercing bulunma değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.24'de gösterilmiştir.

Tablo 4.24. Spor yapma durumu ve piercing bulunma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	8,031	1	8,031	,019	,892
Piercing Bulunma	8962,216	1	8962,216	20,713	,000
Spor Yapma * Piercing Bulunma	174,830	1	174,830	,404	,525
Hata	604020,055	1396	432,679		
Toplam	614672,554	1399			

Tablo 4.24'de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları, saldırganlık puanlarını etkilemezken ($F_{1,1396}=0.892$, $P>0.05$), Vücutlarında piercing bulunanlar bulunmayanlara göre saldırganlık puanlarında anlamlı fark oluşturmuştur ($F_{1,1396}=20.713$, $P<0.001$). Bununla birlikte spor yapıp yapmama ve piercing bulunma değişkenlerinin karşılıklı etkisi ise öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{1,1396}=0.525$, $P>0.05$).

Tablo 4.25. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücudunun bir yerine piercing yaptırma isteği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Evet	130,8333	24,23904	60
	Hayır	119,7600	20,39319	400
	Toplam	121,2043	21,23624	460
Spor Yapan	Evet	132,2414	23,47585	87
	Hayır	121,5596	19,85308	747
	Toplam	122,6739	20,50735	834
Toplam	Evet	131,6667	23,71790	147
	Hayır	120,9320	20,05256	1147
	Toplam	122,1515	20,77311	1294

Tablo 4.25'de görüldüğü gibi, vücudunun bir yerine piercing yaptırma isteği değişkenine göre en düşük hem spor yapmayan ($119,76\pm 20,39$) hem de spor yapanlarda ($121,56\pm 19,85$) hayır diyenlere aittir. En yüksek saldırganlık puanı ise

spor yapmayanlarda ($130,83 \pm 24,24$), spor yapanlarda ($132,24 \pm 23,48$) evet diyen öğrenci grubuna aittir.

Öğrencilerin piercing yaptırma isteği değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.26'da gösterilmiştir.

Tablo 4.26. Spor yapma durumu ve piercing yaptırma isteğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	321,529	1	321,529	,765	,382
Piercing Yaptırma İsteği	14790,374	1	14790,374	35,200	,000
Spor Yapma * Piercing Yaptırma İsteği	4,790	1	4,790	,011	,915
Hata	542029,323	1290	420,178		
Toplam	557958,312	1293			

Tablo 4.26'da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları, saldırganlık puanlarında fark oluşturmazken ($F_{1,1290}=0.382$, $P>0.05$), piercing yaptırma isteği evet cevabı verenler lehine anlamlı fark oluşturmuştur ($F_{1,1290}=35.200$, $P<0.001$). Ancak spor yapıp yapmama ve piercing yaptırma isteği değişkenlerinin ortak etkisi ise öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{1,1290}=0.915$, $P>0.05$).

Tablo 4.27. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin dövme yaptırma durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Evet	139,5714	25,76931	21
	Hayır	120,6708	20,53924	483
	Toplam	121,4583	21,09371	504
Spor Yapan	Evet	133,3137	20,81873	51
	Hayır	122,3326	20,62179	866
	Toplam	122,9433	20,77450	917
Toplam	Evet	135,1389	22,37158	72
	Hayır	121,7376	20,60007	1349
	Toplam	122,4166	20,89294	1421

Tablo 4.27’de görüldüğü gibi, vücudunda dövme yaptırma durumu değişkenine göre en yüksek saldırganlık puanı hem spor yapmayan ($139,57 \pm 25,77$) hem de spor yapan öğrenciler arasında ($133,32 \pm 20,82$) evet cevabı veren gruba aittir.

Öğrencilerin dövme yaptırma durumu değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.28’de gösterilmiştir.

Tablo 4.28. Spor yapma durumu ve dövme yaptırma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	299,817	1	299,817	,701	,403
Dövme Yaptırma	12674,171	1	12674,171	29,629	,000
Spor Yapma * Dövme Yaptırma	890,221	1	890,221	2,081	,149
Hata	606137,003	1417	427,761		
Toplam	619851,368	1420			

Tablo 4.28’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma durumu saldırganlık puanlarına anlamlı fark oluşturmazken ($F_{1,1417}=0.403$, $P>0.05$), dövme yaptıranların saldırganlık puanı, yaptırmayanlara göre anlamlı bir şekilde fark oluşturmuştur ($F_{1,1417}=29,629$, $P<0.001$). Ancak spor yapıp yapmama ve dövme yaptırma durumu değişkenleri karşılıklı etkisi öğrencilerin saldırganlık puanları arasında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{1,1417}=0.149$, $P>0.05$).

Tablo 4.29. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin dövme yaptırmayı isteme durumu kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma		Ort	Ss	N
Spor Yapmayan	Evet	131,5408	19,98101	98
	Hayır	117,9292	20,44374	353
	Toplam	120,8869	21,08476	451
Spor Yapan	Evet	128,0000	20,44759	213
	Hayır	120,5511	19,74570	626
	Toplam	122,4422	20,17640	839
Toplam	Evet	129,1158	20,33635	311
	Hayır	119,6057	20,02942	979
	Toplam	121,8984	20,50381	1290

Tablo 4.29’da görüldüğü gibi, dövme yaptırma isteği değişkenine göre, en düşük saldırganlık puanı hem spor yapmayan öğrencilerin ($117,92 \pm 20,44$) hem spor yapmayan öğrencilerin ($120,55 \pm 19,75$) arasında hayır cevabı verenlere aittir. En yüksek saldırganlık puanı elde edenlerde ise spor yapmayanlarda da ($131,54 \pm 19,98$) spor yapanlarda da ($128,00 \pm 20,45$) vücuduna dövme yaptırmak isteyen öğrenci grubu olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin dövme yaptırma isteği değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.30’da gösterilmiştir

Tablo 4.30. Spor yapma durumu ve dövme yaptırma isteğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	43,682	1	43,682	,108	,742
Dövme Yaptırma İsteği	22946,887	1	22946,887	56,950	,000
Spor Yapma * Dövme Yaptırma İsteği	1964,878	1	1964,878	4,877	,027
Hata	518164,430	1286	402,927		
Toplam	541903,697	1289			

Tablo 4.30’da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma durumu saldırganlık puanlarına anlamlı fark oluşturmazken ($F_{1,1286}=0.742$, $P>0.05$), dövme yaptırma isteyen öğrencilerin saldırganlık puanı istemeyenlere göre anlamlı fark oluşturmuştur ($F_{1,1286}=56,950$, $P<0.001$). Ancak spor yapıp yapmama ve dövme yaptırma isteği değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına ortak etkisi anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır ($F_{1,1286}=0.027$, $P>0.05$).

Tablo 4.31. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Baba Meslek	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Çiftçi	118,7143	35	22,38378
	Memur	120,7917	96	21,03677
	İşçi	122,5254	118	21,56434
	Serbest meslek	117,6981	53	20,68870
	Esnaf	124,1967	61	20,72102
	Emekli	121,3415	82	18,12659
	Diğer	123,7571	70	23,60756
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Çiftçi	119,9355	62	21,72999
	Memur	122,7865	178	21,15905
	İşçi	122,8689	206	21,84507
	Serbest meslek	122,6273	110	19,40200
	Esnaf	123,2200	100	17,76478
	Emekli	123,1765	119	20,54909
	Diğer	124,2038	157	23,24693
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.31’de görüldüğü gibi, baba mesleği değişkenine göre spor yapmayan öğrencilerin saldırganlık puanları en düşük serbest meslek ($117,70 \pm 20,69$), en yüksek esnaf ($124,20 \pm 20,72$) grubuna aittir. Spor yapanlarda ise en düşük çiftçi ($119,93 \pm 21,73$), en yüksek diğer ($124,20 \pm 23,25$) grubuna aittir.

Baba meslek değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.32’de gösterilmiştir.

Tablo 4.32. Spor yapma durumu ve baba mesleğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	565,310	1	565,310	1,268	,260
Baba Mesleği	2404,031	6	400,672	,899	,495
Spor Yapma * Baba Mesleği	815,495	6	135,916	,305	,935
Hata	638855,260	1433	445,817		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.32’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1433}= 1,268$ $P>0.05$) ile baba mesleği değişkenleri saldırganlık puanlarını etkilememektedir ($F_{6,1433}=0,899$ $P>0.05$). Ayrıca analiz sonuçları, spor yapma ve yapmama ile baba mesleği değişkenlerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarına karşılıklı olarak etkilemediklerini göstermektedir ($F_{6,1433}= 0,305$ $P>0.05$).

Tablo 4.33. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleği kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Anne Meslek	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Ev hanımı	121,2573	443	20,56062
	Diğer	123,8750	72	24,11880
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Ev hanımı	123,7170	788	20,68349
	Diğer	118,6319	144	22,63908
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.33’de görüldüğü gibi, anne mesleği değişkenine göre, spor yapmayan öğrencilerin annesi ev hanımı olanlarının diğerlerine göre saldırganlık puanlarının daha düşük (121.26 ± 20.56), spor yapanlarda ise daha yüksek olduğu görülmektedir (123.72 ± 20.68). Anne meslek değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.34’de gösterilmiştir.

Tablo 4.34. Spor yapma durumu ve anne mesleğine göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	318,035	1	318,035	,719	,397
Anne mesleği	249,923	1	249,923	,565	,452
Spor Yapma * Anne mesleği	2435,660	1	2435,660	5,508	,019
Hata	638127,924	1443	442,223		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.34’de görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1443}=0,719$, $P>0.05$) ile anne mesleği değişkenlerinin tek başlarına saldırganlıklarını etkilememesine rağmen ($F_{1,1443}=0,565$ $P>0.05$), karşılıklı

etkilerinin öğrencilerin saldırganlık puanlarını etkilediği görülmektedir ($F_{1,1443}=5,50$, $P<0.05$).

Tablo 4.35. Spora yapan ve yapmayan öğrencilerin kendine ait oda olma kategorilerine göre saldırganlık puanlarının ortalama ve standart sapma değerleri

Spor Yapma	Kendine Ait Oda	Ort	N	Ss
Spor Yapmayan	Var	122,3003	393	21,16544
	Yok	119,4426	122	20,77230
	Toplam	121,6233	515	21,08796
Spor Yapan	Var	123,2011	746	21,06289
	Yok	121,8495	186	21,09640
	Toplam	122,9313	932	21,06518

Tablo 4.35’de görüldüğü gibi, kendine ait oda olma değişkenine göre saldırganlık puanlarının kendine ait odaya sahip olan öğrencilerin kendine ait odaya sahip olmayan öğrencilere göre hem spor yapmayanlarda ($122,30\pm 21,16$) hem de spor yapanlarda ($123,20\pm 21,06$) daha fazla olduğu görülmektedir.

Kendine ait oda olma değişkenine göre yapılan iki yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 4.36’da gösterilmiştir.

Tablo 4.36. Spor yapma durumu ve kendisine ait oda olma durumuna göre saldırganlık puanlarının anova sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.
Spor Yapma	626,678	1	626,678	1,411	,235
Kendine Ait Oda Durumu	1014,872	1	1014,872	2,286	,131
Spor Yapma * Kendine Ait Oda Durumu	129,917	1	129,917	,293	,589
Hata	640668,292	1443	443,984		
Toplam	642268,057	1446			

Tablo 4.36’da görüldüğü gibi öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları ($F_{1,1443}=1,411$ $P>0.05$) ile kendine ait oda olma durumu ($F_{1,1443}=2,286$ $P>0.05$) ve her iki değişkenin ortak etkisi öğrencilerin saldırganlık puanlarını etkilemedikleri görülmektedir ($F_{1,1443}=0,293$ $P>0.05$).

5. TARTIŞMA

Bu araştırmada, spor yapan ve yapmayan 14-18 yaş grubu öğrencilerin saldırganlık düzeyleri ile yaş, cinsiyet, annenin ve babanın eğitim düzeyi, ailelerinin aylık geliri, ailedeki birey sayısı, madde kullanımı (sigara, alkol) ve dövme ve piercing yaptıırma arasındaki ilişkiye göre incelenmiştir. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin kızlara göre saldırganlık düzeyi daha fazla olduğu, öğrencilerin yaş, annelerinin ve babalarının öğrenim durumu, ailelerinin aylık gelir durumu ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı; madde kullanımının (sigara, alkol) ve dövme ve piercing kullanımının ise saldırganlık düzeyini etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

5.1. Hipotez 1: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Yaşa Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırmadan elde edilen bulgular sonucunda öğrencilerin yaşı ile saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Bu sonuç literatürdeki araştırmalarla koşutluk göstermektedir (5, 91). Araştırmanın bu bulgusu yaş ile saldırganlık arasında ilişki olduğunu belirten araştırma bulguları ile paralellik göstermemektedir (5, 52, 55, 163, 185). Bu alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde (120, 139, 174) yaş ilerledikçe saldırganlık düzeyinin arttığı görölmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, yaşın saldırganlık üzerinde anlamlı biçimde farklılık yaratan bir değişken olmadığı anlaşılmaktadır. Lise öğrencilerinin yaş değişkenine göre saldırganlık düzeyi açasından farklılığın bulunmaması, öğrencilerin yaş grupları arasındaki farkın fazla olmaması, ergenlik dönemi içerisinde olan lise öğrencilerinin, kimlik kazanımı ve bunun yanında fiziksel ve duygusal değişimlere uyum sağlamakta zorlanmalarına bağlanabilir.

5.2. Hipotez 2: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Cinsiyete Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyleri kız öğrencilerden daha fazla olduğu görölmüştür. Saldırganlık üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunda cinsiyet ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı

ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Araştırma sonuçları genel olarak erkeklerin kızlara göre daha saldırgan olduğu yönündedir (27, 52, 61, 63, 113, 139, 157, 163, 170, 172). Belirtilen araştırmaların sonuçları bu araştırmanın bulgularıyla tutarlıdır. Buna karşın bazı araştırmalarda cinsiyet ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır (5, 10, 44, 178). Belirtilen araştırmaların sonuçları bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmemektedir.

Cinsiyet açısından bu farklılıkların oluşmasında kültürel faktörlerin etkili olduğunu düşünülebilir. Toplum yapımızda erkeklerin atılgan ve saldırgan olarak, kızların ise bunun tam tersi olarak yetiştirilmelerine önem verilmektedir. Toplumsallaşma sürecinde erkekler rekabetçi ve saldırgan kişilik özelliklerine kızlara oranla daha yüksek bir düzeyde sahip olmaktadır. Erkeklerin tepkilerini saldırganca ifade etmesine izin verilirken; kızların saldırgan tepkileri onaylanmamaktadır. Aynı zamanda erkeklerin fiziksel olarak kadınlara göre daha güçlü olmaları ve güçlerini diğerlerine üstünlük sağlamak için kullanmaları ve gerektiğinde ihtiyaçlarını karşılamak için fiziksel güce başvurmaları erkek öğrencilerin saldırganlık düzeyinin kız öğrencilere göre yüksek çıkmasının nedenleri olabilir.

Ayrıca erkek öğrencilerinin daha fazla saldırganlık sergilemeleri kendilerini topluma kabul ettirmenin bir yolu olarak algılamasına bağlanabilir. Bu yolla, başkalarına karşı gösterilen saldırganlığın hem kendi yaşlıtlarına karşı hem de topluma karşı bir kimlik edinme çabasını sonuca ulaştırdığı söylenebilir.

5.3. Hipotez 3: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Anne Eğitim Durumuna Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırmanın diğer bir sonucunda annenin eğitim durumu ile lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (45, 113, 139, 170, 172, 185) Yapılan bazı çalışmalarda ise annenin eğitim durumları ile lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Ağlamaz (2006) annesi ortaokul mezunu olan öğrencilerin saldırganlık düzeyini diğer öğrencilerden daha fazla olduğunu bulmuştur(5).

Başaran (2008), anne eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin yükseldiğini (27), Şahin (2011) annesi ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin, üniversite mezunu olan lise öğrencilerden saldırganlık düzeyinin fiziksel ve düşmanlık alt boyutlarında daha yüksek olduğunu (157), Eroğlu (2009) annesi lise ve üniversite mezunu olan lise öğrencilerinin ilkokul mezunlarına göre daha fazla fiziksel saldırganlık davranışı sergilediklerini ortaya çıkarmışlardır (61).

Bu denence kurulurken, annelerin eğitim düzeyleri arttıkça çocuklarının saldırganlık düzeylerinin azalacağı, annelerin eğitim düzeyleri düştükçe çocuklarının saldırganlık düzeylerinin de artacağı beklenmekteydi. Eğitim düzeyi yüksek olan annelerin çocuklarıyla ilişkilerinde karşılaştıkları sorunlarla baş etmede daha etkili olabilecekleri ve çocuklarına uygulayacakları disiplinin ve yaklaşım tarzlarının daha tutarlı olabileceği düşünülmekteydi. Bu nedenle, eğitim düzeyi yüksek olan bireylerin tutumları ile eğitim düzeyi düşük olan bireylerin tutumlarının farklı olması beklenmiştir. Ancak araştırma sonucunda annenin eğitim durumu ile lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Bu durum annelerin çalışma hayatına atılmalarıyla birlikte çocuklarına ayırdıkları zamanın azalması ve çalışma hayatının yorucu temposuyla çocuklarıyla duygusal anlamda iletişim kuramamaları ve çoğunlukla çocukların maddi ihtiyaçlarını karşılayarak bütün görev ve sorumluluklarını yerine getirdiklerini düşünerek çocuklarından bir anlamda uzaklaşmaları bu çocukların daha saldırgan olmalarının arkasında ki neden olabilir. Yine annenin çocuğunu yetiştirirken geleneksel çocuk yetiştirme kalıplarına göre hareket etmesi eğitim düzeyi farklılaşmış olsa da bu kalıpların dışına çıkmamış olması diğer bir neden olabilir (139).

5.4. Hipotez 4: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Baba Eğitim Durumuna Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırmanın diğer bir bulgusunda babanın eğitim durumu ile lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur. Araştırmanın bu bulgusu yapılan bazı araştırma bulgularıyla tutarlılık göstermektedir (27, 113, 139, 170, 185).

Bazı araştırmalarda ise babanın eğitim durumuyla öğrencilerin saldırganlık düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Dervent (2007) ve Ümit (2010) babası ortaokul düzeyinde eğitim düzeyi olan öğrencilerin daha fazla saldırganlık davranışlar gösterdiğini belirledikleri araştırma bu sonuçla farklılaşmaktadır (45, 172). Kawamura (2005), yaptığı çalışmalarda düşük ebeveyn eğitim seviyesi ile çocukluk saldırganlığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu bulmuştur (93). Ağlamaz (2006), babası ilkokul, ortaokul ve lise eğitim düzeyinde olan öğrencilerin saldırganlık düzeyi, babası yüksekokul-üniversite eğitim düzeyinde olan öğrencilerin saldırganlık düzeyinden daha yüksek olduğunu saptamıştır (5). Benzer bir çalışmada Şahin (2011), babası ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin, babası üniversite mezunu olan lise öğrencilerden saldırganlık düzeyinin fiziksel ve düşmanlık alt boyutlarında daha yüksek olduğunu gözlemlemiştir (157). Eroğlu (2009), babası üniversite mezunu olan lise öğrencilerinin ilkokul mezunlarına göre daha fazla fiziksel saldırganlık davranışı sergilediklerini belirlemiştir (61).

Bu sonuç, babanın eğitim düzeyinin saldırgan davranışı açıklamada yeterli olmadığı; diğer faktörlerle birlikte ele alınmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları, eşlerin birbirleriyle olan iletişimi ve kültürel faktörler eğitim seviyesi farklı bireylerin çocukların da saldırgan davranışlar göstermesine neden olabileceği söylenebilir.

5.5. Hipotez 5: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailenin Aylık Gelirine Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırmada lise öğrencilerinin ailelerinin aylık gelir düzeyi ile saldırganlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına sonucuna varılmıştır. Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde; ailenin gelir düzeyi ile çocukların saldırganlık davranışları arasında farklı sonuçların bulunduğu görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda (113, 139, 170) ailenin gelir düzeyi ile çocukların saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık olmadığını gösterirken, bazı çalışmalarda ise (5, 61, 157, 172, 178) ailenin gelir düzeyi ile çocukların saldırganlık davranışları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz (2008) sosyo-ekonomik seviyesi kötü olan öğrencilerin iyi olan öğrencilere nazaran yıkıcı saldırganlık davranışında daha fazla buldukları belirtmiştir (185).

Bu sonuç lise öğrencilerinin ailelerinin aylık gelir düzeyi saldırgan davranışı açıklamada tek başına yeterli olmadığı, diğer değişkenlerle birlikte ele alınması gerektiği şeklinde ifade edilebilir.

5.6. Hipotez 6: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Ailedeki Birey Sayısına Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamli Bir Fark Yoktur

Araştırmada spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyi ile ailedeki birey sayısı arasında anlamli bir ilişkinin olmadığına sonucuna varılmıştır. Spor yapma ve yapmama durumundan bağımsız olarak, ailedeki birey sayısının saldırganlık düzeyinde etken bir faktör olduğu sonucumuz, Ayan (2007)'in saldırganlık düzeyi ile aile niteliklerinin incelendiği çalışmasındaki sonuçlarla uyumludur (19). Ayan (2007) çalışmasında kişi sayısının az olduğu ailelerde yaşayan ve öğrencilerin saldırganlık eğilimlerinin daha fazla olduğunu belirtmiştir (19).

Üye sayısının daha az olduğu çekirdek ailelerde yaşayan çocukların daha olumsuz davranış sahibi olduğu sonucunu “beklenmedik” olarak değerlendiren araştırmacı, bu durumun, az kişili ailelerde boşanma ya da ölüme bağı parçalanmışlığın getirdiği bir süreçten kaynaklı olabileceğini vurgulamıştır. Bu açıklama, bizim çalışmamız içinde de uyumluluk göstermektedir. Çalışmamızdaki saldırganlık düzeyinin aile içindeki birey sayısının azalması ile artışı da bu açıdan anlamlidir ve literatür ile uyumludur (141, 79, 119).

5.7. Hipotez 7: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Madde Kullanımına (Sigara, Alkol) Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamli Bir Fark Yoktur

Araştırmada, spor yapan ve yapmayan lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyi ile madde kullanımı arasında anlamli bir ilişkinin olmadığına sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin spor yapma ve yapmamaları saldırganlık puanlarını etkilemezken, şimdiye kadar sigara içip içmemeleri hususunda içenlerin saldırganlık düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.

Sigara ve alkol kullanımının şiddete eğilim, saldırganlık tutumları ile ilişkili olduğunu belirten birçok çalışma; madde kullanım sıklığı ve süresi arttıkça artan problemle başa çıkma stratejileri yetersizliğini vurgulayarak, şiddet eğiliminin de arttığını belirtmektedir (147).

Pattison (2003) da kendi kendine zarar verme eylemine yönelik çalışmasında, alkol kullanıyor olmanın agresif tutumu arttıran oldukça etken bir faktör olduğunu vurgulamıştır (144). Flannery (1998) ergenlerde kötü alışkanlıklar ve risk içeren davranışları ilişkilendirdiği araştırmasında, alkol ve sigara kullanımının özellikle lise dengi yaşlarda silah taşımaktan, adam yaralamaya kadar birçok riskli davranışı tetikleyici nitelikte olduğunu belirtmiştir (65). Öğrenime devam eden çocuk ve gençlerde ne tür bir program uygulanarak toplumsal bir sorun olan şiddetin önüne geçilebileceğini araştıran Tremblay, McCord, Boileau, Charlebois, Gagnon, Leblanc, ve Larivee (1991) sosyal yönden desteklenen, okul dışı aktivite olarak spora yönlendirilen çocuklarda ileriye dönük daha az saldırgan tutum, madde kullanımı ve ahlak dışı davranış gözlemlendiğini vurgulamışlardır (166). Bulgularımız kapsamında, gerek spor yapma ile azalan madde kullanımı ilişkisinin belirlenmesi, gerek saldırganlık tutumu doğrultusunda madde kullanımının öneminin fark edilmesi literatür ile uyumludur.

5.8. Hipotez 8: Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Piercing ve dövme yaptırmaya Bağlı Olarak Saldırganlık Tutumları Arasında Anlamlı Bir Fark Yoktur

Araştırmada, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyi ile piercing ve dövme kullanımı arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığına sonucuna varılmıştır. Piercing ve dövmeye olan istek ve kullanımın saldırganlık eylemini artırıyor olduğu bilgisi (Ceniceros, 1998; West and Farrington, 1973) çalışmamız kapsamında da benzerlik göstermiştir (36, 175). Bunu, vücuda yönelik acı verici deneyimlere açık olmanın, sahip olunan bu içgüdünün dışa vuruşu şeklinde saldırganlığa da eğilim yaratacağı şeklinde açıklayanlar mevcuttur (175).

Sahip olunan benlik algısının problem çözme yetisine yönelik yanlış tutumlar ve saptırılmış sosyal inançlar doğrultusunda manipüle olduğunu belirten Sweetman (2000), bu doğrultuda vücutta dövme ya da piercing ile değişiklik yaratma çabasına girildiğini ifade etmiştir (155). Bizim çalışmamızda da literatür ile uyumlu olarak, artan piercing ve dövme kullanım oranlarının saldırganlık düzeyinde de artışa sebebiyet verdiği fakat bunun spor yapıp yapmama ile ilişkilendirilemeyeceği görülmüştür.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırma sonucunda elde edilen bulgulara dayalı olarak ulaşılan genel sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Bu araştırma, saldırganlık ile spor arasındaki sınırlılıkları farklı yorumlarla ortaya koyma amacı taşımaktadır. Araştırma kapsamında 1452 kişiye uygulanan anket içerisinde kullanılan kişisel bilgi formu ile deneklerin demografik özelliklerine ulaşılmış ve elde edilen değişkenler öğrencilerin saldırganlık durumları ele alınırken göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin tanımlayıcı özelliklerine ilişkin şu sonuçlara varılmıştır:

- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; yaşlarına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Erkek öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri kızlara göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; babalarının öğrenim durumuna göre farklılaşmadığı ortaya çıkartılmıştır.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; annelerinin öğrenim durumuna göre farklılaşmadığı saptanmıştır.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; babalarının mesleğine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; annelerinin mesleğine göre farklılaşmadığı gözlenmiştir.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; ailede yaşayan birey sayısına göre farklılaşmadığı bulunmuştur.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; oturdukları evin sahiplik durumuna göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; kendilerine ait odalarının bulunma durumuna göre farklılaşmamaktadır.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; ailelerinin aylık gelir düzeyine göre farklılaşmadığı ortaya çıkartılmıştır.

- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; haftalık spor yapmaya ayırdıkları zamana göre farklılaşmadığı görülmüştür.
- Okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayan öğrencilerin saldırganlık tutum puanı, okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynamayan öğrencilerin saldırganlık tutum puanından anlamlı bir şekilde yüksek olduğu anlaşılmıştır.
- Sigara içen lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri, sigara içmeyenlere göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir.
- Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri; ailesinde sigara içen birey bulunma durumuna göre farklılaşmadığı bulunmuştur.
- Haftada 2-3 kez ve 3'den sık alkol kullanan öğrencilerin saldırganlık tutum puanı, özel günlerde alkol kullanan öğrencilerin saldırganlık tutum puanından yüksek olduğu gözlenmiştir.
- Vücudunun herhangi bir yerine piercing (Vücudun herhangi bir yerine takılan halkalar) taktıran lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri piercing taktırmayanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.
- Vücudunun herhangi bir yerine dövme yaptıran lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri dövme yaptırmayanlara göre daha fazla olduğu saptanmıştır.

ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak oluşturulan öneriler aşağıda sunulmuştur:

- Ergenlerin, yaşayabilecekleri davranış bozukluklarını en aza indirmek, saldırgan davranışlara başvurmadan kendilerini ifade etmelerine yardımcı olmak amacıyla okulda eğitim-öğretim etkinlikleri içerisinde bireylerin iletişim becerilerini artırıcı etkinlikler organize edilerek bireylere kendilerini ifade edebilecekleri ortamlar hazırlanabilir.
- Lise öğrencilerinin kendilerini tanımaya ve anlamaya çalıştıkları ergenlik döneminde gelişim özellikleri hakkında bilgilendirilerek bireylerin olumlu benlik algısı geliştirmelerine katkı sunmak amacıyla okul psikolojik

danışma ve rehberlik servislerinin ergenleri ve ailelerini bilgilendirmeye yönelik etkinlikler düzenleyebilir.

- Ergenlerin yaşamış oldukları sorunların nedenlerinin araştırılarak çözüm üretilmesi noktasında okul yönetimleri ile psikolojik danışma ve rehberlik servisleri araştırmalarda bulunarak öğrenci, öğretmen, aile ve diğer ilgililere bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.
- Öğrencilerin, hem beceri ve yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmak hem de kendilerini sözel iletişim dışında da ifade etme becerisi kazandırabilmek için enerjilerini kullanabilecekleri, boş zamanlarını değerlendirebilecekleri aktivitelere yönlendirilebilir.
- Anne ve babaların saldırganlık nedenlerine yönelik eğitici seminerler almaları sağlanmalı ve bu konuda aileleri bilinçlendirecek çalışmalara ağırlık verilebilir.
- Saldırganlık düzeyi yüksek olan öğrencilere yönelik atılganlık eğitimi programları düzenlenebilir.
- Çevre okullar arasında yapılacak ödüllü müsabakalara katılımın arttırılmasına yönelik faaliyetlere ağırlık verilerek, saldırganlık ve şiddet eğilimi gösteren ve buna bağlı olarak okumakta olduğu sınıf ya da okul ortamından soyutlanmış olan bireylere bulunduğu sosyal ortama yeniden adapte olma ve bireysel gerekliliğine inanma şansı verilmelidir.
- Öğrencilere fair-play ruhu aşılanmalı ve aktiviteler fair-play çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Bu bağlamda okul ortamındaki tüm bireyler öğrencilere rol-model olmalıdır.
- Bundan sonra yapılacak çalışmalarda; saldırganlığı alt boyutlarına göre değerlendiren ölçme araçlarının kullanılmasının konu ile ilgili daha detaylı bilgi vereceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Abay, E., Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi. Klinik Psikiyatri Dergisi, 3 (1), 21-25.
2. Acet, M. (2001). Futbol Seyircisini Fanatik ve Saldırgan Olmaya Yönelten Sosyal Faktörler. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Acet, M. (2006). Sporda Saldırganlık ve Şiddet. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
4. Acet, M., Kalkavan, A., Koç, H., Demirel, P., Őinoforođlu, O.T., (2006).Okullararası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Erkek Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet İle İlgili Görüşlerinin Araştırılması, Bildiri Kitabı, 9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi, Muğla Üniversitesi, Atatürk kültür Merkezi, 3-5 Kasım, ss. 899-904.
5. Ağlamaz, T. (2006). Lise örgencilerinin saldırganlık puanlarının kendini açma davranışı, okul türü, cinsiyet, sınıf düzeyi, anne- babanın öğrenim düzeyi ve ailenin aylık gelir düzeyi açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
6. Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. Kastamonu Eğitim Dergisi, 19 (1), 1-10.
7. Akduman, G., Akduman, B., Cantürk, G. (2007). Ergen suçluluğunda bazı kişisel ve ailesel özelliklerin incelenmesi. Türk Pedatri Dergisi, 42 (1), 56-61.
8. Akfırat, O. N. (t.y.). Ergenlik Dönemi, Çocuk Eğitiminde Anne Babalara Öneriler, Karlsruhe Başkonsolosluğu Eğitim Ataşeliği www.karlsruhe-meb.de E-Bilgilendirme.
9. Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik dönemi özellikleri ve genç anne baba iletişimi. Eğitim ve Bilim, 27 (123), 62- 63.
10. Allen, T. J., Dougherty, D. M., Rhoades, H., Cherek, D.R. (1996). A study of male and female aggressive responding under conditions providing an escape response. The Psychological Record, 46 (4), 651-665.
11. Altuner, D., Engin, N., Gürer, C., Akyay, İ., Akgül, A. (2009). Madde kullanımı ve suç ilişkisi: kesitsel bir araştırma. Tıp Araştırmaları Dergisi, 7 (2), 87 -94.
12. Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E., Bayraktaroğlu, S. (2002). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. 2. Baskı. Sakarya: Sakarya Kitabevi Yayınları.
13. Aracı, H. (1993). Okullarda Beden Eğitimi. Ankara: Bağırğan Yayınevi.
14. Arıkan, N. (2000). Farklı Branşlardaki Spor Seyircilerinin Sosyo-Kültürel Profili ve İzleyicilik Durumları Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

15. Armağan, İ. (1981). Sporun Toplum Bilimsel Temelleri. İzmir: Ege Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Yayın No:4.
16. Arslan, C., Hamarta, E., Arslan, E., Saygın, Y. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişilerarası problem çözmenin incelenmesi. İlköğretim Online, 9 (1), 379-388.
17. Aşık, E. (2006). Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençlerin Ergenlik Sorunları ve Baş Etmeleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
18. Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (1), 39- 64.
19. Ayan, S. (2007). Aile içinde şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. Anatolian Journal of Psychiatry, (8), 206-214.
20. Aydın, B. (2010). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
21. Ayenibiowo, K. O., Akinbode, G. A. (2011). Psychopathology of bullying and emotional abuse among school children. Ife Psycholog IA, 19 (2), 127-142.
22. Bahadır, A. (2002). Ergenlik dönemi kişilik gelişiminde temel kavramlar. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (8), 57-65.
23. Balanuye, I. D. (2007). Okul zorbalığına ilişkin öğretmen tutumlarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
24. Balcıoğlu, İ. (2003). Sporun Sosyolojisi ve Psikolojisi. İstanbul: Bilge Yayınları.
25. Baldık, Ö. (2002), Futbolun kuşatıcılığı altında. Zafer Dergisi, Ekim, (310).
26. Baltacı, G., Ersoy, G., Karaağaoğlu, N., Derman, O., Kanbur, N. (2006). Ergenlerde Sağlıklı Beslenme, Hareketli Yaşam. Ankara: Sinem Matbaacılık.
27. Başaran, C. (2008). Çeşitli tür liselerde öğrenim gören öğrencilerin saldırganlık düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
28. Bayhan, P., Işıtan, S. (2010). Ergenlik döneminde ilişkiler: akran ve romantik ilişkilere genel bakış. Aile ve Toplum, 5 (20), 33-44.
29. Berkowitz, L. (1989). Frustration-aggression hypothesis: examination and reformulation. Psychological Bulletin, 106 (1), 59-73.
30. Bilgi, A. (2005). Bilgisayar oyunu oynayan ve oynamayan ilköğretim öğrencilerinin saldırganlık, depresyon ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
31. Bilgin Ülken, F. (2011). Televizyon izlemede anne-baba aracılığı ile çocukların saldırgan davranışları arasındaki ilişki. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (1), 195–216.

32. Bilgin, N. (2003). Sosyal Psikolojiye Giriş. (4. Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
33. Büyük Laurousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Cilt 21, Milliyet, İstanbul.
34. Can, R., Türkyılmaz, M., Karadeniz, A. (2010). Ergenlik dönemi öğrencilerinin okuma alışkanlıkları. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11 (3), 1-21.
35. Cassidy, J., Yair, Z., Mehta, T. G., Feeney, B. C. (2003). Feedback seeking in children and adolescents: associations with self-perceptions, attachment representations, and depression. Child Development, 74 (2), 612- 628.
36. Ceniceros, S. (1998). Tattooing, body piercing, and Russian roulette. Journal of Nervous and Mental Disease, 186, 503.
37. Clouse, B. (2000). Ergenlerde ahlak gelişimi ve cinsellik. (Gündüz, Turgay Çev.). U.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 9 (9), 715-753.
38. Cloutier, R. (1994). Ergenlik psikolojisinde kuramlar. (B. Onur, Çev.). Ankara Üniversitesi Dergisi, 27 (2), 875-904.
39. Cox R. H. (1985). Sport Psychology. Dubuque, Iowa: Wm. C. Brown.
40. Çaha, Ö. (1999). Spora yaslanarak bir nefes almak. Düşünen Siyaset Dergisi, (2), Ankara, Mart.
41. Çelik, G., Tahiroğlu, A., Avcı, A. (2008). Ergenlik döneminde beynin yapısal ve nörokimyasal değişimi. Klinik Psikiyatri, (11), 42-47.
42. Çok, F. (1994). Gelişim psikolojisi: ergenlik ve yetişkinlik. (G. Lindzey, R. Thompson, F. Spring, Çev.). B A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27 (2), 905-935.
43. Demirel, P., Kalkavan, A., Acet, M., Koç, H. ve Şinforoğlu, O.T. (2006). Okullararası Yarışmalarda Dereceye Giren Sporcu Kız Öğrencilerin Sporda Saldırganlık ve Şiddet ile İlgili Görüşlerinin Araştırılması. 9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitabı, 3-5 Kasım, Muğla.
44. Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim. Adolesan Sağlığı II, Sempozyum, Dizisi No: 63 Mart, 19-21.
45. Dervent, F. (2007). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
46. Dervent, F., Arslanoğlu, E., Şenel, Ö. (2010). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri ve sportif aktivitelere katılımı ilişkisi (İstanbul ili örneği). Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (1), 521-533.
47. Dilekmen, M., Ada, Ş., Alver, B. (2011). İlköğretim II. kademe öğrencilerinin saldırganlık özellikleri. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (2), 927-944.
48. Dinç, A. (2007). Ergenlerde anne-baba tutumları ve dini yönelim. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

49. Doğan, B. (2007). Spor Sosyoloji ve Uygulamalı Spor Sosyolojisine Giriş. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
50. Doğan, O. (2005). Spor Psikolojisi. Adana: Nobel Kitapevi.
51. Douglas, A. G., Coyne, S., Walsh, D. A. (2011). Media violence, physical aggression, and relational aggression in school age children: a short-term longitudinal study. *Aggressive Behavior*, (37), 193–206.
52. Efilti, E. (2006). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık, denetim odağı ve kişilik özelliklerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
53. Efilti, E. (2008). Orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve denetim odağı'nın karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 213-230.
54. Erdemli, A. (1995). İnsan, Spor ve Olimpizm. İstanbul: Sarmal Yayınları.
55. Erdoğdu, M. Y., Oto, R. (2004). Sokakta çalışan ve çalışmayan çocukların atılganlık ve saldırganlık davranışları açısından karşılaştırılmaları. *Kriz Dergisi*, 12 (3), 11-23.
56. Ergün, M. (1987). Eğitim ve Toplum. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.
57. Eripek, S. (1993). Spor Psikolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
58. Erkal, M. E. (1992). Sosyolojik Açıdan Spor. 2. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı. Kutsun Matbaa ve Reklamcılık Merkezi.
59. Erkal, M., Güven, Ö. ve Ayan, D. (1998). Sosyolojik Açıdan Spor. 3. Baskı. İstanbul: Der Yayınları.
60. Eroğlu, S. E. (2009a). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), 205-221.
61. Eroğlu, S. E. (2009b). Saldırganlık davranışının boyutları ve ilişkili olduğu faktörler: lise ve üniversite öğrencileri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
62. Fetih, L. (2002). Ergenlik ve toplum. *Eğitim ve Bilim*, 27 (125), 62-68.
63. Finn, K.V., Frone, M.R. (2003). Predictors of aggression at school: the effect of school-related alcohol use. *National Association of Secondary School Principals Bulletin*, 87 (636), 38-54.
64. Fişek, K. (1983). Spor yönetimi. Ankara: SBF Yayınları, No: 525.
65. Flannery, D.J. (1998) Improving School Violence Prevention Programs through Meaningful Evaluation. *Eric-Cue Digest*. 132, 3-6.
66. Freedman, J. L., Sears, D. O., Carlsmith, J. M. (2003). Sosyal Psikoloji. (Dönmez, Ali, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
67. Gazioğlu, E. İ. (2010). Usulca söylersen duyarım, bağırırsan duymam. *Gelişim*, Şubat-Mart, (26), 1-11.

68. Gentile, D. A., J. Lynch, P., Linder, J. R., Walsh, D. A. (2004). The effects of violent video game habits on adolescent hostility, aggressive behaviors, and school performance. *Journal of Adolescence*, 27 (1), 5-22.
69. Giray, C., Gültekin Salman, G. (2008). Fenerbahçe taraftarlarının takımlarına yönelik psikolojik bağılıkları ile saldırganlıkla ilgili tutumları arasındaki ilişki. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 147-15.
70. Glascock, J. (2008). Direct and indirect aggression on prime-time network television. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 52 (2), 268–281.
71. Gökbüzoğlu, B. (2008). Assessment of the relationship between aggression levels and problem-solving skills of adolescents. Unpublished master thesis, Marmara University, Turkey.
72. Gökler, R., Koçak, R. (2008). Uyuşturucu ve madde bağımlılığı. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (1), 89-104.
73. Göktepe, M. (2008). Türkiye'deki Bayan Futbolcuların Sosyo-Ekonomik Durumları ve Futbol Branşına Yönelme Nedenleri. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
74. Gül, H. (2010). Saldırgan davranışlar ve örgütsel mağduriyet üzerine kavramsal bir araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12 (18), 91-98.
75. Gül, S. K., Güneş, İ. D. (2009). Ergenlik dönemi sorunları ve şiddet. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 79-101.
76. Gültekin, O., Doğan, M., Doğan, A. ve Eylen, B. (2000). Futbol Sahalarında Şiddet ve Emniyet Güçlerinin Tutumu Üzerine Bir Araştırma, 21.Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 25-27 Ekim, Ankara.
77. Günindi, Y., Yaşa Giren, S. (2011). Aile kavramının değişim süreci ve okul öncesi dönemde ailenin önemi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 349-361.
78. Halis, M., Şahin, H. M., Pençe, S., Şahin, F. ve Koç, S. (2005). Futbol takımı taraftarlarının şiddet ve saldırganlığa bakışlarına ilişkin bir araştırma. *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2), 1-18.
79. Heide K. M. (1994). *Why kids kill parents: child abuse and adolescent homicide*. EEUU: Sage Publications.
80. Hilooğlu, S. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorbaca davranışlarını yordamada sosyal beceri ve yaşam doyumunun rolü. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
81. Hipotez Testleri, <http://web.sakarya.edu.tr/~adurmus/statistik/acikogretim/unite09.pdf>
82. Hovardoğlu, S. (1999). Spor ve Şiddet: Bir Model Önerisi. VI. Sosyal Psikiyatri Sempozyumu, Adana.
83. İkizler, C. (1994). *Sporda Başarının Psikolojisi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

84. İnel, M, S. (1996). Kimlik Oluşumunda Spor Ne kadar Merkezde ?, Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersi.
85. Kabak, F. (2009). Ergenlerde Spora Katılımın Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.
86. Karahan, T. F., Özcan, K., Ağlamaz, T. (2009). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin anne babanın birliktelik durumu, öz üvey oluşu ve yaşamda öncelikli en önemli değer algısı açısından incelenmesi. Eğitim Fakültesi Dergisi, 22 (1), 211-229.
87. Karaküçük, S. (1997). Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme Kavram Kapsam ve Bir Araştırma. 2. Baskı. Ankara: Seren Ofset.
88. Karasar, N. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Ankara: Nobel Yayınları.
89. Karataş, H., Öztürk, C. (2009). Sosyal bilişsel teori ile zorbalığa yaklaşım. DEYHYO ED, 2 (2), 61-74.
90. Karataş, Z. (2008). Lise Öğrencilerinde öfke ve saldırganlık. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (3), 277-294.
91. Karataş, Z. B. (2005). Anne baba saldırganlığı ile lise öğrencilerinin saldırganlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Adana.
92. Kartal, H., Bilgin, A. (2009). İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenler ve öğrenim gören öğrencilerin zorbalığa yönelik görüşleri. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7 (3), 539-562.
93. Kawamura, S. M. (2005). Parental aggressive tendencies and educational level as possible indicators of the aggressive tendencies in children: an exploratory study. Degree doctor of philosophy, Capelle University.
94. Kaymak Özmen, S. (2004). Aile içinde öfke ve saldırganlığın yansımaları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37 (2), 27-39.
95. Kesen, N. F., Deniz, M. E., Durmuşoğlu, N. (2007). Ergenlerde saldırganlık ve öfke düzeyleri arasındaki ilişki: yetiştirme yurtları üzerinde bir araştırma. S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 353-364.
96. Kesman, M. (t.y.), Ahlak Gelişimi, http://www.mevlutkesman.com/cocuk_ve_ergende_ahlak_gelisimi.pdf
97. Ketin, M. (1993). Türkiye’de Spor. 2. Baskı, İstanbul: Polat Ofset.
98. Kılıcıl, E. (1998). Sosyal Çevre ve Spor İlişkileri, Teori ve Elit Sporculara İlişkin Bir Uygulama. Ankara: Bağırhan Yayın Evi.
99. Kılıçarslan, S., Atıcı, M. (2010). İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ile saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (3), 113-130.
100. Kırımoğlu, H., Parlak, N., Dereceli, Ç., Kepoğlu, A. (2008). Lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin spora katılım düzeylerine göre

- incelemesi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2 (2), 147-154.
101. Kızmaz, Z. (2006). Şiddetin sosyo - kültürel kaynakları üzerine sosyolojik bir yaklaşım. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (2), 247-267.
102. Kirsh, S. J. (2006). Children, Adolescents, and Media Violence a Critical Look at the Research. London: Sage Publications.
103. Kocayörük, E., Şimşek, Ö. F. (2009). Ergenlerde anne-baba bağlanması ile iyi oluş ilişkisinde benlik saygısının aracılık etkisi. I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Birliği Kongresi, 1-3 Mayıs, Çanakkale, Türkiye.
104. Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 231- 256.
105. Koç, Ş. (1994). Spor Psikolojisine Giriş. İzmir: Saray Medikal Yayıncılık.
106. Korkut, F. (2002). İfade edici saldırganlık ölçeğinin (İSÖ) Türkçeye uyarlanması üzerine bir ön çalışma. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2 (23), 48-53.
107. Koruç, Z., Bayar, P. ve Arslan, F. (2004). Türkiye’de futbol fanatikleri: sosyal kimlik ve şiddet. Ankara: Bilimsel Araştırma Yarışması, Spor Toto ve TÜRFAD (Türkiye Futbol Adamları Derneği) Ortak Yayını.
108. Köknel, Ö. (1982). Kaygıdan Mutluluğa Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
109. Köknel, Ö. (1996). Bireysel ve Toplumsal Açından Şiddet. İstanbul: Altın Kitaplar.
110. Kula, E. (2008). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin umutsuzluk düzeyleri ve saldırganlık durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
111. Kulaksızoğlu, A. (2004). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitapevi.
112. Kumru Sarıca, A. (2008). Sosyal beceri programının ergenlerin saldırganlık düzeyine etkisi. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
113. Kurnaz, A. (2009). Saldırganlık ve akran mağduriyetinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
114. Kurtyılmaz, Y. (2005). Öğretmen adaylarının saldırganlık düzeyleri ile akademik başarıları, iletişim ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler (Anadolu Üniversitesi ve Osmangazi üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
115. Kuru, E., Var, L. (2009). Futbol seyircilerinin spor alanlarındaki saldırganlık davranışları hakkında betimsel bir çalışma (Kırşehir ili örneği). Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (2), 141-153.

116. Kutlu, F. (2006). Çocuk Sosyal politikası saldırgan davranış çeşidi olarak “akran zorbalığı”. Çalışma Ortamı, (85), 1-30.
117. Küçük, V. ve Koç, H. (2003). Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde İnsan ve spor ilişkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (9), Aralık.
118. Küçük, V., Acet, M. (2002). Bir kişilik özelliği olarak suçluluk ve sporla ilişkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (7), 369- 375.
119. Laurent, A. & Derry, A. (1999). Violence of French adolescents toward their parents. Journal of Adolescent Health, 25, 21-26.
120. McConville, D., Cornell, D. (2003). Aggressive attitudes predict aggressive behavior in middle. school students. Journal of Emotional and Behavioral Disorders, Fall, 11(3), 179 – 187.
121. Mcmurran, M., Egan, V., Cusens, B., Bree, M. V., Austin, E., Charlesworth, P. (2006). The alcohol-related aggression questionnaire. Addiction Research and Theory June, 14, (3), 323–343.
122. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2011). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Erken Çocukluk Eğitiminde Plan Hazırlama. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
123. MEGEP (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi) (2007). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Ahlak Gelişimi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
124. Mertan, B. (2006). Ergenlik Dönemi Gelişim Özellikleri ve Cinsel Sağlık Bilgileri Eğitim, brahms.emu.edu.tr/bmertan/.../CİNSELLİK-genel.pdf
125. Miotto, P., Coppi, M., Frezza, M., Petretto, D. R., Masala, C., A., Preti, (2003). Eating disorders and aggressiveness among adolescents. Psychiatry Scand, (108), 183-189.
126. Morgan, F.C. (2011). Psikolojiye Giriş. (Yayın Sorumlusu: Sirel Karakaş ve diğerleri). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
127. Mutluoğlu, S., Bulut Serin, N. (2010). İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı sosyo & demografik özellikler açısından incelenmesi (Kuzey Kıbrıs Örnekleme), International Conference on New Trends in Education and Their Implications, 1113 November, Antalya, Turkey, ss. 858-864.
128. Nirun, N. ve Özönder, C. (1990). Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler. Millî Kültür Unsurları Üzerine Genel Görüşler, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
129. Olweus, D. (2005). Bullying at School. Oxford: Blackwel, Australia.
130. Orhun, A. (1991), Pedagojik Açıdan Performans Sporü, (Der: Erdemli, A.), Spor Felsefesine Yen Yaklaşımlar. İstanbul: Meya Yayınları.
131. Orpinas, P., Murray, N., Kelder, S. (1999). Parental influences on students'aggressive behaviors and weapon carrying. Health Education & Behavior, 26 (6), 774-787.

132. Öz, E.S. (2007). Assessment of aggression levels of primary school 1st grade 4th and 5th class students in terms of several variables. Unpublished Master Thesis, Ege University, Turkey.
133. Özbaydar, S. (1983). İnsan Davranışlarının Sınırları ve Spor Psikolojisi. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
134. Özbey, S., Alisinanoğlu, F. (2009). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 60–72 aylık çocukların problem davranışlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (6), 373-38.
135. Özdevecioğlu, M., Yalçın, Y. (2010). Spor tatmininin sporcuların stres ve saldırganlık düzeyleri üzerindeki etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4 (1), 63-76.
136. Özdilek, Ç., Kalkavan, A., Demirel, M., Yapıcı, A. K, Bişgin, H. (2006). Okullararası Yarışmalara Katılan Bayan Ve Erkek Sporcuların Sporda Erdem Anlayışlarının Araştırılması, Bildiri Kitabı, 9. Uluslar arası Spor Bilimleri Kongresi, Muğla Üniversitesi, Atatürk kültür Merkezi, 3-5 Kasım, ss. 892-889.
137. Özdoğan, B. (1978). Saldırganlığın kökeni. Ankara Üniversitesi Dergisi, 11 (1), 19-23.
138. Öztürk, F. (1998). Toplumsal Boyutlarıyla Spor. Ankara: Bağırğan Yayınevi.
139. Öztürk, N. (2008). Ortaöğretim 9. sınıf öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
140. Öztürk, O. (2004). Ruh Sağlığı ve Bozuklukları. Ankara: Nobel Tıp Kitapevleri.
141. Pagani, L. S., Larocque, D., Vitaro, F. & Tremblay, R. E. (2003). Verbal and physical abuse toward mothers: The role of family configuration, environment, and coping strategies. Journal of Youth and Adolescence, 32, 215–223.
142. Pagani, L., Tremblay, R. E., Nagin, D., Zoccolillo, M., Vitaro, F., Mcduff, P. (2009). Risk factor models for adolescent verbal and physical aggression toward fathers. J Fam Viol, (24), 173–182
143. Pakaslahti, L. (2000). Children's and adolescents' aggressive behavior in context: the development and application of aggressive problem-solving strategies. Aggression and Violent Behavior, 5 (5), 467-490.
144. Pattison EM, Kahan J (1983) Delibrate Self Harm Syndrome. Am J Psychiatry, 140:7.
145. Polat, O. (2002), www.kriminoloji.com.
146. Poncelet, P. (2004). Restructuring schools in Cleveland for the social, emotional and intellectual development of early adolescents. Journal Of Educational For Students Placed At Risk, 9 (2), 1-96.

147. Reininger, B. M., Evans, A. E., Griffin, S. F., Sanderson, M., Vincent, M. L., Valois, R. F. vd. (2005). Predicting adolescent risk behaviors based on an ecological framework and assets. *Am.J.Health Behav.*, 29, 150-161.
148. Salant, P. ve Dillman, D. A. (1994).. *How to Conduct Your Own Survey*. Newyork: John Wiley & Sons, Inc.
149. Seçer, Z., Ogelman, G. H. (2011). analysis of the effect of a social problem-solving program on the aggression of children. *Australian Journal of Guidance and Counselling*, 21 (2), 142–153.
150. Shectman, Z. (2000). An innovative intervention for treatment of child and adolescent aggression: an outcome study. *Psychology in The Schools*, 37 (2), 157-167
151. Siyez, D. M., Aysan, F. (2007). Ergenlerde görülen problem davranışların psiko-sosyal risk faktörleri ve koruyucu faktörler açısından yordanması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (1), 145-171.
152. Sorgun Rehberlik Araştırma Merkezi (2006). Ergen. Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Bölüm Başkanlığı, Sorgun Kaymakamlığı.
153. Sporda Şiddet ve Saldırganlık Üzerine Yapılan Araştırmalar, <http://www.bilgininadresi.net/Madde/32306/Sporda-Siddet-Ve-Saldırganlık-Uzerine-Yapılan-Arastirmalar>, (Erişim Tarihi: 20.04.2012).
154. Surviving Adolescence - A Toolkit For Parents, www.rcpsych.ac.uk/mentalhealthinfoforall/youngpeople/adolescence.aspx.
155. Sweetman, P. 2000 Anchoring the (Postmodern) Self? Body Modification, Fashion, and Identity. In *Body Modification*. M. Featherstone, ed. 51–76. London: Sage Publications.
156. Şahan, H., Çınar, V. (2004). Kitle iletişim araçlarının spor kamuoyu üzerine etkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 313-321.
157. Şahin, H. (2011). Lise öğrencilerinde mükemmeliyetçilik ve saldırganlık ilişkisi. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
158. Şekertekin, M. A. (2003). Spor Eğitiminin Uyum, Kişiler Arası İlişkiler Tarzı ve Saldırganlık Üzerine Etkileri. Yayımlanmamış doktora tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi.
159. Şevkin, B. (2008). Searching the effects of conflict resolution styles and aggression tendency on 4th and 5th grade students in primary school of negotiation (problem solving) and mediation education programme. Unpublished master thesis, Dokuz Eylül University, Turkey.
160. Talımcılar, A. (2003). Türkiye’de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi. İstanbul: Bağlam Yayınları.
161. Tiryaki S. (1996). Spor Yapan Bireylerin Saldırganlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Takım Ve Bireysel Sporlar Açısından Bir İnceleme. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.

162. Tiryaki, Ş. (2000). Spor psikolojisi, kavramlar, kuramlar ve uygulama. Mersin: Eylül Kitap ve Yayınevi.
163. Tok, Y. (2001). Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıp yargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
164. Topal, A. (t.y.). Çocuk Gelişim Dönemi ve Özellikleri, http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_1870.htm
165. Totan, T., Yöndem, Z. D. (2007). Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. Ege Eğitim Dergisi, 2 (8), 53–68.
166. Tremblay, R. E., McCord, J., Boileau, H., Charlebois, P., Gagnon, C., Leblanc, M. & Larivee, S. (1991), Can disruptive boys be helped to become competent? *Psychiatry*, 54, 148-161.
167. Turan Başoğlu, S. (2007). Sınav kaygısı ile özgüven arasındaki ilişkinin erinlik döneminde incelenmesi. Yüksek lisans (master) tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
168. Tuzgöl, M. (1998). Anne-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
169. Ulusoy, O. (2008). Ergenlerde Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Saldırganlık İlişkisi. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
170. Ustabaş, S. (2011). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin saldırganlık ve algılanan sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
171. Uz Baş, A., Topçu Kabasakal, Z. (2010). İlköğretim okullarında saldırganlık ve şiddet davranışlarının yaygınlığı. *İlköğretim-Online*, 9 (1), 93-105.
172. Ümit, N. (2010). Ergenlerin duygusal zekaları ve saldırganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
173. Vuchinich, S. (1986). On attenuation in verbal family conflict. *Social Psychology Quarterly*, (49), 281–293.
174. Wall, A., Barth, R.P. (2005). Aggressive and delinquent behavior of maltreated adolescents: Risk factors and gender differences. *Stress, Trauma, and Crisis*, 8, 1-24.
175. West, D.J. and Farrington, D.P. (1973) *Who Becomes Delinquent?* London: Heinemann.
176. Williams, D., Skoric, M. (2005). Internet fantasy violence: a test of aggression in an online game. *Communication Monographs*, 22 (2), 217-233.
177. Xie, H., Drabick, D. A.G., Chen, D. (2011). Developmental trajectories of aggression from late childhood through adolescence: similarities and differences across gender. *Aggressive Behavior*, (37), 387–404.

178. Yalçın, G. (2004). Ailelerinden algıladıkları sosyal destek düzeyleri farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
179. Yavuzer, H. (1982) Çocuk Psikolojisi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
180. Yelboğa, A. (2006). Kişilik özellikleri ve iş performansı arasındaki ilişkinin incelenmesi. "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 8 (2), 196-211.
181. Yetim, A, A. (2011). Sosyoloji ve Spor. Ankara: Berikan Yayınevi.
182. Yetim, A. (2000). Sporun sosyal görünümü. Beden Eğitimi ve Spor Bil., 5 (1), 63-72.
183. Yıldırım, B. (1997). Futbol Seyircisinin Saldırganlığı ile İlgili Bir Araştırma. Yayınlanmamış bitirme çalışması, Celal Bayar Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Manisa.
184. Yıldırım, F. (2009). Saldırganlık ve cinsiyet ilişkisi. Mülkiyeliler Birliği Dergisi, 22 (210-212), 15-32.
185. Yılmaz, İ. (2008). Endüstri meslek lisesi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çok boyutlu olarak incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
186. Yöndem, Z. D., Güler, S. (2007). Ergenlik ve cinsel sağlık eğitimi ile ilgili grup rehberliğinin 6.sınıf öğrencilerinin bilgi ve tutumlarına etkisi. İlköğretim-Online, 6, (1), 2-10.
187. Zanı, B. ve Kirchler, E. (1991). When violence overshadows the spirit of sporting competition: talian football fans and their clubs. Journal of Community and Applied Social Psychology 1, 23-28.

EKLER

EK-1 Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Aşağıda yer alan soruların yanıtları yalnızca bilimsel bir araştırma amacıyla kullanılacaktır. Lütfen isminizi yazmayınız. Araştırmamıza katılarak destek olduğunuz için teşekkür ederiz.

1. **Yaşınız :** (1) <14 Yaş (2) 15 Yaş (3) 16 Yaş (4) 17 Yaş (5) 18 Yaş >
2. **Cinsiyetiniz :** (1) Kız (2) Erkek
3. **Babanızın öğrenim durumu :** (1) Okur Yazar değil (2) İlkokul (3) Ortaokul (4) Lise ve dengi (5) Üniversite-yüksekokul (6) Lisans Üstü
4. **Annenizin öğrenim durumu :** (1) Okur Yazar değil (2) İlkokul (3) Ortaokul (4) Lise ve dengi (5) Üniversite-yüksekokul (6) Lisans Üstü
5. **Babanızın mesleği:** (1) Çiftçi (2) Memur (3) İşçi (4) Serbest Meslek (5) Tüccar (6) Esnaf (7) Asker (8) Emekli (9) İşsiz (10) Diğer.....
6. **Annenizin mesleği:** (1) Ev Hanımı (2) Memur (3) İşçi (4) Serbest Meslek (5) Tüccar (6) Esnaf (7) Asker (8) Emekli (9) İşsiz (10) Diğer.....
7. **Ailenizdeki birey sayısı (siz, anne-babanız ve evlenenler dahil) :**.....
8. **Oturduğunuz ev :** (1) Kira (2) Kendinize ait (3) Lojman
9. **Kendinize ait odanız var mı:** (1) Var (2) Yok
10. **Ailenizin ortalama aylık geliri:** (1) 600 TL'den az (2) 601-1500 TL. (3) 1.501-2.500 TL (4) 2.501-3.500 TL. (5) 3.501-4.500 TL (6) 4.501 TL ve üstü
11. **Bir hafta içinde spor yapmaya ne kadar zaman ayırırsınız?**
(1) Hiç (2) 2-4 saat (3) 4-8 saat (4) 8 saat ve üstü
12. **Okul takımında veya bir spor kulübünde lisanlı olarak oynuyor musunuz?**
(1) Evet (2) Hayır
Eğer cevabınız "Evet" ise, branşınızı belirtiniz?
13. **Şimdiye kadar hiç sigara içtiniz mi?** (1) Evet (2) Hayır
(Hayır diyorsanız 14. ve 15. soruları cevaplamayınız.)
14. **Günde en az bir defa, altı ay veya daha uzun süre sigara içtiniz mi?** (1) Evet (2) Hayır
15. **Şimdi nasıl sigara içiyorsunuz?** (1) Her gün (2) Ara sıra (3) Hiç içmiyorum
Eğer her gün sigara içiyorsanız, günde kaç tane içiyorsunuz? Tane
16. **Ailenizin sigara içen bireyleri kimlerdir?** Belirtiniz
17. **Şimdiye kadar hiç alkol kullandınız mı?** (1) Evet (2) Hayır
(Hayır diyorsanız 18. soruyu cevaplamayınız.)
18. **Ne sıklıkta alkol kullanıyorsunuz?** (1) Özel günlerde (2) Ara sıra (3) Haftada 2-3 kez (4) Haftada 3'den sık
19. **Vücutunuzun herhangi bir yerinde piercing (vücutun değişik yerlerine takılan halkalar) bulunmakta mıdır?**
(1) Evet (2) Hayır Eğer yanıtınız "Hayır" ise, yaptırmak ister miydiniz?
(1) Evet (2) Hayır
20. **Vücutunuzun herhangi bir yerine dövme yaptırdınız mı?**
(1) Evet (2) Hayır Eğer yanıtınız "Hayır" ise, yaptırmak ister miydiniz?
(1) Evet (2) Hayır

Ek -1.1 Ölçek

Sevgili öğrenciler;

Bu araştırma, **14-18 yaş grubu spor yapan ve yapmayan öğrencilerin saldırganlık tutumlarının araştırılması** kapsamaktadır. Bu envanter kişilere uygun bazı etkinlikleri ya da duygusal durumları içeren ifadelerden oluşmuştur. Ölçekteki kullanılan ifadeler şu an da yaptığını ya da gelecekte yapmak istediğiniz davranış ya da durumlara uygunsuzsa “ Her zaman”, “Sıklıkla”, “Ara sıra”, “Nadiren”, “Hiçbir zaman” seçeneğini işaretleyiniz. Vermiş olduğunuz bilgiler araştırmanın sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için oldukça önemlidir. Ne kadar içtenlikle ve doğru cevap verirseniz araştırmaya o kadar katkı sağlamış olur, kendinizi de tanıma fırsatı bulmuş olursunuz. Yardım ve katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Bu ölçek size yönelik bazı ifadeleri içermektedir. Sizden istenen her ifadeyi dikkatlice okuyarak bunların sizin için ne kadar geçerli olduğunu karşısındaki ilgili kutucuklardan sadece birini (X) şeklinde işaretlemenizdir. Araştırma sonuçlarının bilimselliği için lütfen tüm ifadeleri içtenlikle cevaplayınız.		Hiçbir Zaman	Nadiren	Ara sıra	Sıklıkla	Her zaman
1	Kendime kazandığım başarı derecesine göre değer veririm					
2	Kavga ve çatışmadan kaçınırım					
3	Benim görüşlerime zıt olan görüşleri alt etmektan hoşlanırım					
4	İnsanlar özde iyiliksever ve yumuşaktırlar.					
5	Beni kıran insanların mahvolduğunu görmek isterim.					
6	İnsanları eğitmek için hatalarını cezalandırmak gerekir.					
7	Bana hakaret eden insanı yumruklayıp yere sermek isterim					
8	Karşımdakinin anlamını bilmediğini düşündüğüm kelimeleri kullanmaktan kaçınmam					
9	İnsanın her durumda kendi çıkarını koruması doğaldır.					
10	Başkalarının görüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.					
11	Bana yapılan her türlü eleştiri kendime duyduğum saygıyı zedeler					
12	Karşılık göreceğimden emin olmadan sevgimi açığa vurmam					
13	Davranışlarımda kendi çıkarımı ön plana aldığım zaman suçluluk duyarım					
14	Konuşmalarımda küfür kullanırım					
15	İnsanlar bencil ve acımasızdır.					
16	Başkalarına zarar vermemeye özen gösteririm.					
17	Bir yarışmada kazanamadığım zaman hakkımın yendiği duygusuna kapılırım.					
18	Karşımdakiler üstünlüğümü kabul etmedikleri zaman bozulurum.					
19	Gazetelerde özellikle cinayet haberlerini okurum					
20	İnsanların özünde kavgacı ve yıkıcı olma eğiliminin olduğuna inanırım.					
21	Hatalarımı kolay kolay kabul edemem.					
22	Elime geçeni fırlatıp atacak kadar sinirlendiğim olur.					
23	TV’de cinayet sahnelerini seyretmekten hoşlanırım					
24	Karşımdakiler herhangi bir konuda üstünlüğümü kabul etmezlerse aldırış etmem					
25	Sokakta kavga eden insanları gördüğümde ilgi ile seyredirim.					
26	Başkaları görüşümü kabul etmediği zaman bozulurum.					
27	Beni kıran insanları bağışlamam					
28	İnsanları eğitmek için iyi davranışları ödüllendirilmelidir.					
29	İnsanların bir arada yaptıkları haksızlıklar için suçluluk duymalarına gerek yoktur.					
30	Bu dünyada yaşamın tek yolu sert ve acımasız olmaktır.					
31	Bana biri zarar verdiğinde “öçümü almalyım” diye düşünürüm					
32	Benim görüşlerime zıt olan görüşleri dinlemekten hoşlanırım.					
33	Elime geçeni atıp kırmak isteyecek kadar öfkelenmişim olmaz					
34	Üstünlüğümü kabul eden insanlarla beraber olmaktan hoşlanırım					
35	Eleştiriyi kendimi geliştirmek için bir fırsat sayıp hoş karşılarım					
36	Başkalarının anlamını bilmedikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.					
37	Konuşmalarımda küfre yer vermem					
38	Bir yarışmayı kazanamadığım zaman rakibimin zayıf yanlarını düşünerek avunurum.					
39	Gazetelerde özellikle sanatsal ve kültürel etkinliklere ilişkin haberleri okurum					
40	Filmlerdeki cinayet sahnelerine bakmam					
41	Akıllıca davranmayan kimseler alaya alınmaya mahkûmdur					
42	Bende hata bulanların gördüğüm hatalarını hemen yüzlerine vururum					
43	İnsanlara yanıtlayacaklarını bildiğim sorular sorarım					
44	Benimle özelliklerim açısından aynı düzeyde olan insanlarla beraber olmak isterim.					
45	Kızdığım insanların kusurlarını bulur çevredekilere anlatırım.					

EK-2 Yazışmalar**Ek-2.1 İzin Başvuru Belgeleri**

T.C

**DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR
YÜKSEKOKULU MÜDÜRLÜĞÜNE**

Danışmanım olarak bulunduğunuz yüksek lisans öğrencisi olup ders dönemimi tamamlamış bulunmaktayım. “14-18 Yaş Grubu Spor Yapan ve Yapmayan Ergen Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Kıyaslanması ” konulu tez çalışmam kapsamında il ve ilçe Milli Eğitime bağlı okullarda anket çalışması yapmak istiyorum.

Bu çalışmayla ilgili olarak; Kütahya, Gediz, Tavşanlı ve Simav ilçelerindeki ortaöğretim okullarındaki anket uygulaması konusunda gerekli iznin alınabilmesi için;

Gereğini Arz ederim.

29.12.2019

Yusuf BAYRAM
DPÜ BESYO Yüksek Lisans Öğrencisi

Yusuf BAYRAM
Adres: Kızıltepe Mahallesi 339. sokak no:2
Tel: 0 554 566 70 80

Ek: Anket Örneği

T.C
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
KÜTAHYA

Sayı : B.30.2.DPÜ.0.88.00.00/ -
Konu : Bilimsel çalışma izni HK.

30/12 /2010

VALİLİK MAKAMI'NA
(İl Millî Eğitim Müdürlüğü)
KÜTAHYA

Dumlupınar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalında Yüksek Lisans öğrencisi olan **Yusuf BAYRAM** tez çalışması olarak "Spor Yapan ve Yapmayan 14-18 Yaş Grubu Ergen Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Kıyaslanması" konulu Yüksek lisans tez çalışması yapmaktadır.

Tez çalışmasında Kütahya'da (İl merkezi ve Tavşanlı, Gediz ve Simav ilçelerinde) bulunan Millî Eğitime bağlı ortaöğretim okullarındaki öğrencilere "**14-18 Yaş Grubu Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Araştırılması**" konulu 45 maddeden oluşan bir anket uygulanacaktır.

Yüksek Lisans öğrencisi **Yusuf BAYRAM'a** yürütmekte olduğu bilimsel çalışma için gerekli iznin verilmesi ve yardımcı olunması hususunda,

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof.Dr. Arslan KALKAVAN
Enstitü Müdürü V.

T.C.
KÜTAHYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.43.00.05.22-605.04/

10.01.2011* 00528

Konu : Tez Çalışması

VALİLİK MAKAMINA

İlgi :a) MEB.bağlı Okul ve Kurumlarda yapılacak Araştırma Desteğine Yönelik izin ve Uygulama Yönergesi.
b) Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü 30.12.2010 tarihli ve bila sayılı yazısı.

Bakanlığımızın İlgi (a) Yönergesi doğrultusunda Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Yusuf BAYRAM ilimiz Tavşanlı,Gediz ve Simav İlçelerinde bulunan Orta öğretim Okullarındaki “14-18 Yaş Grubu Spor Yapan ve Yapmayan Öğrencilerin Saldırganlık Tutumlarının Araştırılması” konulu Anket çalışması yapmak istemektedir.

Eğitim-öğretimi aksatmadan, konunun dışına çıkmamaları, bütün sorumluluğun ilgililere ve Okul Müdürlüğüne ait olmak üzere yukarıda belirtilen Tez çalışmasının yapılmasını;

Takdirlerinize arz ederim.

Muhammet ŞAHINKAYA
İl Millî Eğitim Müdürü

O L U R:

(0../01/2011

Cengiz HOROZOĞLU
Vali a.
Vali Yardımcısı

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
(AR-GE)
Valilik Binası - KÜTAHYA
E-Posta : kutahyamem@meb.gov.tr
İnternet : http://kutahya.meb.gov.tr
Tel : 0274 223 62 41
Fax : 0274 223 62 54

EĞİTİMDE BİLİNCİM
Daha aydınlık
gelecek!

7 çok
geç!

Ayrıntılı Bilgi:
Gülnoor ZENGİN - Tel :160

EĞİTİMDE
%100
DESTEK

T.C.
KÜTAHYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : B.08.4.MEM.4.43.00.022

10.01.2011* 00600

Konu : Anket çalışması

Sn: Yusuf BAYRAM

İlgi : a) Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsünün 30.12.2010 tarihli yazısı.
b) Valilik Makamının 10.01.2011 tarihli ve 528 sayılı onayı.

İlgi (a) yazı ile talep ettiğiniz; İlimiz Tavşanlı, Gediz ve Simav İlçelerindeki Ortaöğretim Okullarında Anket çalışması yapmak isteğinize ilişkin Valilik Makamının ilgi (b) onayı tarafınıza elden teslim edilmiştir.

Yapılacak uygulama sonucunun bir örneğinin CD ortamında Müdürlüğümüz AR-GE birimine teslim edilmesini rica ederim.

Necmi ÖZEN
Müdür a.
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

EKLER :
EK-1 Onay (1 adet)

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
(Arge Birimi)
Valilik Binası - KÜTAHYA
E-Posta : kutahyamem@meb.gov.tr
İnternet : <http://kutahya.meb.gov.tr>
Tel : 0274 223 62 41
Fax : 0274 223 62 54

EĞİTİMDE REFORM
Daha İyi Okumak
gelecektir

7
çok
geç!

Ayrıntılı Bilgi:
- Tel : 159-160

EĞİTİMDE
%100
DESTEK

Ek-2.2 Bilgi Edinme Başvurusu

2010-2011 MİLLÎ EĞİTİM YILI ORTAĞRİTİM ÖĞRENİLİ SAYILARI	
AKTİVİTE	379
ASLANAPA	131
CAVDARHESAR	201
DÖMÜR	253
EMİT	413
ERENKÖY	1073
GEVREK	1292
İSARCIK	143
KARACI	143
PAZARLAR	193
ŞİRİN	113
YAPRANCI	113

T.C.
KÜTAHYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

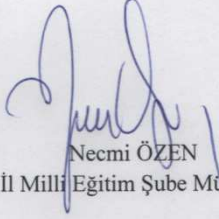
Sayı : B.08.4.MEM.4.43.00.20-622.03/ 10.01.2011* 00584

Konu : Bilgi Edinme

İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ
(Bilgi Edinme Bölümü)

İlgi : 10/01/2011 tarih ve B.08.4.MEM.4.43.00.24-622.03.00.00/481 sayılı yazı.

İlgi yazınız ile istenilen bilgiler hazırlanarak ekte gönderilmiştir.
Gereğini arz ederim.

Necmi ÖZEN
İl Millî Eğitim Şube Müdürü

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

İl Millî Eğitim Müdürlüğü
İstatistik ve Bilgi Sistemleri Bölümü
Valilik Binası - KÜTAHYA
e-posta :kutahyamem@meh.gov.tr
İnternet :http://kutahya.meh.gov.tr
Tel :0274-223 62 41

EĞİTİMDE REFORM
Daha aydınlık
gelecek!

Ayrıntılı Bilgi :
Yüksel ERSOY - Tel : 151
yukselesoy@meh.gov.tr

EĞİTİMDE
%100
DESTEK

Sayfa 1 / 1

2010-2011 EĞİTİM ÖĞRETİM YILI ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİ SAYILARI

İLÇE	ERKEK	KIZ	TOPLAM
ALTINTAŞ	239	140	379
ASLANAPA	115	76	191
ÇAVDARHİSAR	130	71	201
DOMANIÇ	194	252	446
DUMLUPINAR	55	43	98
EMET	638	441	1079
GEDİZ	1501	1292	2793
HİSARCIK	254	142	396
MERKEZ	7177	5634	12811
PAZARLAR	73	102	175
SİMAV	2133	1702	3835
ŞAPHANE	72	44	116
TAVŞANLI	3677	2618	6295
Genel Toplam	16258	12557	28815

Yüksel ERSOY
İstatistik Şubesi

EK-3 Veri Formu

Sıra no	Sıra no
1	1- Yas
2	2- Cinsiyetiniz
3	3- Babanızın öğrenim durumu
4	4- Annenizin öğrenim durumu
5	5- Babanızın mesleği
6	6- Annenizin mesleği
7	7- Ailenizdeki birey sayısı (siz, anne-babanız ve evlenenler dahil)
8	8- Oturduğunuz ev
9	9- Kendinize ait odanız var mı?
10	10- Ailenizin ortalamaya aylık geliri
11	11- Bir hafta içinde spor yapmaya ne kadar zaman ayırırsınız?
12	12- Okul takımında veya bir spor kulübünde lisanslı olarak oynuyor musunuz? Eğer cevabınız "Evet" ise, branşınızı belirtiniz?
13	13- Sim dişe kadar hiç sigara içtiniz mi?
14	14- Günde en az bir defa, altı ay veya daha uzun süre sigara içtiniz mi?
15	15- Sim di nasıl sigara içiyorsunuz?
16	16- Eğer her gün sigara içiyorsanız, günde kaç tane içiyorsunuz? Belirtiniz Tane
17	17- Sim dişe kadar hiç alkol kullandınız mı?
18	18- Ne sıklıkta alkol kullanıyorsunuz?
19	19- Vücudunuzun herhangi bir yerinde niçine (vücudun değişik yerlerine takılan halkaları bulunmakta mıdır?) Eğer vانتınız "Havir" ise, vانتırarak istedi miydiniz?
20	20- Vücudunuzun herhangi bir yerinde dövme vانتır mıydınız?
21	21- Eğer vانتınız "Havir" ise, vانتırarak istedi miydiniz?
22	22- Kendime kazandığım başarı derecesine göre önem veririm.
23	23- Kavea ve catismalardan kaçınıyorum
24	24- İnsanlar viliksever ve vum usaktırlar.
25	25- Beni kiran insanların mahvolduğunu vörmek isterim.
26	26- İnsanları veditmek için hatalarını cezalandırmak vakerit.
27	27- İnsanlar viliksever ve vum usaktırlar.
28	28- Bana hakaret eden insanı vum ruğlavın vere, sermek isterim.
29	29- İnsanın kendi çıkarını kollaması doğaldır.
30	30- Baskaların vörüşümü kabul etmemeleri beni rahatsız etmez.
31	31- Bana vantiyan her türlü vlestiriyi kendime duydüğüm savayı vtedeler.
32	32- Karşılık vöreceğimden emin olm adan sevdim i açığa vurmam.
33	33- Davranışlarımı da kendi çıkarlarımı ön olana aldığım zaman suçluluk duvarım.
34	34- Konuşmalarında küfür kullanırım.
35	35- İnsanlar beencil ve cimastıdır.
36	36- Baskalarına zarar vermem eve vözen vösteririm.
37	37- Bir vartışmada kazanamadığım zaman nelerde hata vانتduğum v arastırırım.
38	38- Karşım dakilerin üstün lüğümü kabul etmemelerine aldırıs etmem.
39	39- Gazetelerde vzevleki cınavei haberlerini okuyorum.
40	40- İnsanların vözünde kaveacı ve vıkrı olma vđiliminde olduğuna inanırım.
41	41- Bir vartışmada kazanamadığım zaman nelerde hata vانتduğum v arastırırım.
42	42- Elim vee cenii irtlatıp atacak kadar sınırlendim v olur.
43	43- Televizyonda cınavei haberlerini sevretmekten hoşlanırım.
44	44- Karşım dakilerin üstün lüğümü kabul etmemelerine aldırıs etmem.
45	45- Sokakta kavea eden insanların vördüğünde hem en duruyup sevredim.
46	46- Baskaları vörüşümü kabul etmedikleri zaman vözümlerim.
47	47- Beni kiran insanların vantişlamam.
48	48- İnsanları veditmek için iyi davranışları vödülen dirilmem.
49	49- İnsanların birarda vantişları hak sızlıklar için suçluluk duym alarına vakerit vaktür.
50	50- Bu dınevada vasaamak istiyorsa insan sert ve cimastı olmalı.
51	51- Bana biri zarar verdiğinde vöcümü alm alıvım dişe düşürürüm.
52	52- Benim vözümlerime zıt olan sevleri dilemekten hoşlanırım.
53	53- Elim vee cenii irtlatıp atacak kadar sınırlendim v olm az.
54	54- İl stün lüğümü kabul eden insanların olmaktan hoşlanırım.
55	55- Eleştiriyi kendime i velistim ek için fısat sayıp vöşm karışlırım.
56	56- Baskaların anlamını bilim edikleri kelimeleri kullanmaktan hoşlanırım.
57	57- Konuşmalarında küfür vermem.
58	58- Bir vartışmayı kazanamadığım zaman baskalarının vavif vönelerini vöşüerek vavınurum.
59	59- Gazetelerde vzevleki sanatsal ve kütürel vektinliklere iliskin haberleri okuyorum.
60	60- Elim ele vdeki cınavei sahnelerine bakam.
61	61- Kılıca davranmam kim seler alava alm avam akkum dur.
62	62- Bende hata bulubların vördüğüm hatalarını hem en vözüne vuyorum.
63	63- İnsanlara vantişlam avacağını bildiğim sorular sorarım.
64	64- Benimle vzevleki hakim indan avni olan insanlarla birlikte olm ak isterim.
65	65- Kızıldığım insanların kusurlarını bulup vevrem dekilere anlattırım.

EK-5 İstatistik Test Sonuçları

Ek-5.1

Tablo 4.37. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin yaşlarına göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
14 yaş ve altı	42	2,9
15 yaş	355	24,4
16 yaş	369	25,4
17 yaş	428	29,5
18 yaş ve üstü	258	17,8
Toplam	1452	100,0

Ek-5.2

Tablo 4.38. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin cinsiyetlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kız	619	42,6
Erkek	833	57,4
Toplam	1452	100,0

Ek-5.3

Tablo 4.39. Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba eğitim durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Okur-yazar değil	15	1,0
İlkokul	414	28,5
Ortaokul	262	18,0
Lise ve dengi	427	29,4
Üniversite-yüksek okul	297	20,5
Lisansüstü	37	2,5
Toplam	1452	100,0

Ek -5.4**Tablo 4.40.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne eğitim durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Okur-yazar değil	38	2,6
İlkokul	823	56,7
Ortaokul	241	16,6
Lise ve dengi	229	15,8
Üniversite-yüksekokul	106	7,3
Lisansüstü	15	1,0
Toplam	1452	100,0

Ek -5.5**Tablo 4.41.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin baba mesleğine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Çiftçi	98	6,7
Memur	274	18,9
İşçi	324	22,3
Serbest meslek	163	11,2
Esnaf	161	11,1
Emekli	203	14,0
Diğer	229	15,8
Toplam	1452	100,0

Ek -5.6**Tablo 4.42.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin anne mesleğine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Ev hanımı	1235	85,1
Diğer	217	14,9
Toplam	1452	100,0

Ek-5.7**Tablo 4.43.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin ailedeki birey sayısına göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
3 ve daha az kişi	89	7,5
4 kişi	587	49,8
5 kişi	340	28,8
6 kişi	88	7,5
7 ve daha fazla kişi	75	6,4
Toplam	1179	100,0

Ek-5.8**Tablo 4.44.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin oturduğu evin malik durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Kira	330	22,7
Kendinize ait	1051	72,4
Lojman	71	4,9
Toplam	1452	100,0

Ek-5.9**Tablo 4.45.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin kendisine ait odasının olup olmama durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Var	1143	78,7
Yok	309	21,3
Toplam	1452	100,0

Ek-5.10**Tablo 4.46.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin aile aylık ortalama gelirlerine göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
600TL' den az	204	14,0
601-1500TL	609	41,9
1501-2500TL	441	30,4
2501-3500TL	111	7,6
3501-4500TL	46	3,2
4501TL ve üstü	41	2,8
Toplam	1452	100,0

Ek-5.11**Tablo 4.47.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir hafta içinde spor yapmaya ayırdığı zamana göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Hiç	518	35,7
2-4 saat	662	45,6
4-8 saat	156	10,7
8 saat ve üstü	116	8,0
Toplam	1452	100,0

Ek-5.12**Tablo 4.48.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin okul takımında veya spor kulübünde lisanslı olarak oynayıp oynamama durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	337	23,2
Hayır	1115	76,8
Toplam	1452	100,0

Ek-5.13**Tablo 4.49.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	553	38,1
Hayır	899	61,9
Toplam	1452	100,0

Ek-5.14**Tablo 4.50.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin günde bir defa, altı ay ve daha uzun süre sigara içip içmeme durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	351	48,5
Hayır	372	51,5
Toplam	723	100,0

Ek-5.15**Tablo 4.51.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şuan sigara içme durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Hergün	206	28,1
Ara sıra	156	21,3
Hiç içmiyorum	370	50,5
Toplam	732	100,0

Ek-5.16**Tablo 4.52.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin bir günde içtiği sigara sayısına göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
5 ve daha az	53	24,1
6-10 adet	87	39,5
11-15 adet	30	13,6
16-20 adet	27	12,3
21 ve daha fazla adet	23	10,5
Toplam	220	100,0

Ek- 5.17**Tablo 4.53.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin şimdiye kadar alkol kullanıp kullanmama durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	299	21,0
Hayır	1128	79,0
Toplam	1427	100,0

Ek-5.18**Tablo 4.54.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin alkol kullanma sıklığına göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Özel günlerde	188	60,1
Ara sıra	85	27,2
Haftada 2-3 kez	11	3,5
Haftada 3' den sık	29	9,3
Toplam	313	100,0

Ek-5.19**Tablo 4.55.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerinde piercing bulunup bulunmama durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	61	4,3
Hayır	1344	95,7
Toplam	1405	100,0

Ek-5.20**Tablo 4.56.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine piercing yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	147	11,3
Hayır	1151	88,7
Toplam	1298	100,0

Ek-5.21**Tablo 4.57.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptıırıp yaptırmama durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	74	5,2
Hayır	1351	94,8
Toplam	1425	100,0

Ek-5.22**Tablo 4.58.** Spor yapan ve yapmayan öğrencilerin vücutlarının herhangi bir yerine dövme yaptırmak isteyip istememe durumuna göre dağılımı

	Frekans	Yüzde (%)
Evet	312	24,1
Hayır	981	75,9
Toplam	1293	100,0

EK-6 Normal Dağılım Tablosu

		Saldırganlık Puanı
N		1447
Normal Parameters ^{a,b}	Ort	122,4658
	Ss	21,07531
Most Extreme Differences	Absolute	,033
	Positive	,033
	Negative	-,028
Kolmogorov-Smirnov Z		6,704
Asymp. Sig. (2-tailed)		,000